

**AİDİYET ve YABANCILAŞMA
KAVRAMLARININ SERAMİK SANATI
ÖZELİNDE İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Anıl YILMAZ

Eskişehir, 2022

**AİDİYET ve YABANCILAŞMA KAVRAMLARININ SERAMİK SANATI
ÖZELİNDE İNCELENMESİ**

Anıl YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seramik Anasanat Dalı

Danışman: Doç. Duygu KAHRAMAN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Haziran 2022

ÖZET

AİDİYET ve YABANCILAŞMA KAVRAMLARININ SERAMİK SANATI ÖZELİNDE İNCELENMESİ

ANIL YILMAZ

Seramik Anasanat Dalı

Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Haziran 2022

Danışman: Doç. Duygu KAHRAMAN

Aidiyet ve yabancılaşma kavramları, insanlığın varoluşuyla birlikte günümüze kadar kendisini gösteren kavramlardır. İnsanların içinde doğduğu ev ve toplum ile kurulan yaşam süreci içerisinde çevresiyle olan ilişkisi sonucunda sosyolojik ve psikolojik durumların getirisi olan aidiyet ve yabancılaşma insani bir ihtiyaçtır. Aidiyet; insanlarla, nesnelere, topluma ve çevresiyle bağlantı kurma, ilişki kurma duygusudur. Yabancılaşma; nesneye, çevreye, topluma ve toplumsal değerlere karşı ilgisizleşerek, kendi iç dünyasına dönme halidir. Aidiyet ve Yabancılaşma kavramlarını insan ve toplum bilimlerinde, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve edebiyatta birçok düşünür farklı şekillerde ele almış ve yorumlamıştır. Günümüz yaşamı içerisinde, topluma, bireye, dile, nesneye, çevreye, kültürel yaşama, politik durumlara ve kendisine karşı aidiyet ve yabancılaşma gibi olgular farklı şekilde kullanılan kavramlar haline gelmiştir.

Aidiyet ve yabancılaşma psikoloji, sosyal psikoloji ve sosyoloji alanlarında gerçekleştirilen araştırmalarda ele alınan önemli konular arasındadır. Temelde birbirine bağlı olan bu kavramlar psikoloji, sosyal psikoloji ve sosyoloji alanlarında ve önemli kuramcılar tarafından ayrı ayrı konu kapsamında işlenmişlerdir. Aidiyet kavramı insanoğlunun varoluşuyla, yabancılaşma ise Sanayi Devrimi ve modernleşme ile ele alınarak işlenmiştir. Yabancılaşma, Sanayi Devrimi'yle ele alınmış olsa da insanlığın var olmasıyla yaşam mücadelesi içerisine girmesi, dış etmenlerin etkisinde hayat sürdürme ve toplumların gelişimleriyle sürekli var olma isteği yabancılaşma kavramını ortaya çıkartmıştır. Aidiyet ve yabancılaşma olguları toplumsal hayatın neredeyse tüm alanlarını kapsamalarına karşın, ayrı ayrı farklı alanlardaki yansımaları ve getirdiği sorunlar ışığında

düşünürler, günümüz araştırmacıları, sanat içerisinde, seramik sanatı ve sanatçılar üzerinde yansımaları ve eserleri incelenerek ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aidiyet, Yabancılaşma, Seramik, Ev, Kentleşme

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE CONCEPTIONS OF BELONGING AND ESTRANGEMENT IN SPECIFIC TO CERAMIC ART

ANIL YILMAZ

Department of Ceramics

Anadolu University, Graduate School of Fine Arts, June 2022

Supervisor: Assoc. Doc. Duygu KAHRAMAN

The concepts of belonging and alienation are concepts that have shown themselves up to the present day with the existence of humanity. Belonging and alienation, which is the result of sociological and psychological conditions, is a human need as a result of the relationship with the environment in the life process established with the home and society in which people are born. Belonging; It is the feeling of connecting and relating to people, objects, society and the environment. Estrangement; It is the state of returning to one's own inner world by becoming indifferent to the object, environment, society and social values. Many thinkers in human and social sciences, philosophy, sociology, psychology and literature have handled and interpreted the concepts of belonging and alienation in different ways. In today's life, phenomena such as belonging and alienation to society, individual, language, object, environment, cultural life, political situations and oneself have become concepts that are used differently.

Belonging and alienation are among the important topics discussed in research carried out in the fields of psychology, social psychology and sociology. These concepts, which are fundamentally interconnected, have been studied separately by important theorists in the fields of psychology, social psychology and sociology. The concept of belonging is handled with the existence of human beings, while alienation is handled with the Industrial Revolution and modernization. Although alienation was handled with the Industrial Revolution, the struggle for survival with the existence of humanity, the desire to survive under the influence of external factors and the desire to exist continuously with the development of societies revealed the concept of alienation. Although the phenomena of belonging and alienation cover almost all areas of social life, in the light of their

reflections in different fields and the problems they bring, they are discussed by examining their reflections and works on thinkers, today's researchers, art, ceramic art and artists.

Keywords: Belonging, Alienation, Ceramics, Home, Urbanization

TEŞEKKÜR

Çalışmam sürecinde bana bilgi birikimi ile yardımcı ve yol gösterici olan danışmanım Doç. Duygu Kahraman’a, çalışma sürecinde desteğini eksik etmeyen arkadaşım Mustafa Gökdemir’e, eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen ve daima hep yanımda olan annem, babam ve kardeşime teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Anıl YILMAZ

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AİDİYET VE YABANCILAŞMA KAVRAMI.....	3
1.1. Aidiyet ve Yabancılaşma İlişkisi	3
1.2. Aidiyet Kavramı	4
1.2.1. Abraham Maslow	7
1.2.2. Erik Erikson	9
1.2.3. Nesneye aidiyet	10
1.2.4. Ev ve kent bağlamında aidiyet kavramı	12
1.3. Yabancılaşma Kavramı	17
1.3.1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel'e göre yabancılaşma	21
1.3.2. Feuerbach'a göre yabancılaşma	23

1.3.3. Karl Marx göre yabancılaşma	24
1.3.4. Erich Fromm’a göre yabancılaşma	28
1.3.5. Herbert Marcuse göre yabancılaşma	29
1.3.6. Charles Wright MILLS’e göre yabancılaşma	31
1.3.7. Kentleşme ve yabancılaşma	32

İKİNCİ BÖLÜM

2. SANATTA, AİDİYET VE YABANCILAŞMA KAVRAMLARIN İNCELENMESİ	34
2.1. Sanatta, Aidiyet ve Yabancılaşma	34
2.2. Aidiyet ve Yabancılaşma Kavramının Dışavurumculuk, Dadaizm ve Pop Art’da İncelenmesi	39
2.2.1. Dışavurumculukda aidiyet ve yabancılaşma	39
2.2.2. Dadaizm’de aidiyet ve yabancılaşma	44
2.2.3. Pop Art’da aidiyet ve yabancılaşma.....	49
2.3. Aidiyet ve Yabancılaşma Kavramı Üzerine Sanatsal Yaklaşımların İncelenmesi	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SERAMİK SANATI’NDA, AİDİYET VE YABANCILAŞMA KAVRAMI .	66
3.1. Seramik Sanatında Aidiyet ve Yabancılaşma	66
3.2. Seramik Sanatında, Aidiyet ve Yabancılaşma Kavramları Özelinde Sanatsal Yaklaşımların İncelenmesi	73
3.2.1. Ai Weiwei.....	73
3.2.2. Alejandra Sanchez	74
3.2.3. Beverly Mayeri	75

3.2.4. Christopher David White	77
3.2.5. Crystal Morey	79
3.2.6. Daisy Boman	80
3.2.7. Füreya Koral	82
3.2.8. Jeff Kell	83
3.2.9. Kate Macdowell	84
3.2.10. Ma Jun	86
3.2.11. Palma Babos	88
3.2.12. Valdas Kurkietis	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. UYGULAMALAR	91
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	108

TABLÖLAR/ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. Maslow'un İhtiyaçlar Piramidi	9
---	---

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 1.1. İlk insanın barınma alanları	13
Görsel 1.2. İlk insanın barınma alanları	13
Görsel 1.3. İlk insanın mağara önü	14
Görsel 1.4. İlk insanın toplu yaşamı	14
Görsel 1.5. Eldeki bulgulara göre hayal edilerek oluşturulmuş temsili Çatalhöyük yerleşim çizimi	15
Görsel 2.1. Edvard Munch, ‘’Çılgılık’ 1893	44
Görsel 2.2. Max Beckmann, ‘’Gece’’’, 1919	45
Görsel 2.3. Raoul Hausmann. ‘’Mekanik Kafa (Zamanımızın Ruhu)’’	49
Görsel 2.4. Hannah Höch, Dada, Mutfak Bıçağıyla Kesilmiş Almanya'nın Son Weimar Bira Göbeği Kültürel Dönemi.....	50
Görsel 2.5. Andy Warhol Altın Marilyn Monroe 1962	54
Görsel 2.6. Andy Warhol, Campbell's Çorbası Konserve Kutusu 1962,	55
Görsel 2.7. Richard Hamilton, ‘’Günümüz Evlerini Bu Denli Değişik ve Çekici Kılan Nedir?’’, 1956,	56
Görsel 2.8. George Tooker, Metro , 1950,	58
Görsel 2.9. Nil Yalter, Topak Ev. 1973	59
Görsel 2.10. Jesus Palomino. Poble Nou Evi / Casa del Poble Nou. 1998	60
Görsel 2.11. Beyza Boynudelik, Merhaba Yabancı	61
Görsel 2.12. Ming Ying. Kalemimin Altında Başka Bir Dünya	62
Görsel 2.13. Hughie Lee-Smith, Çöl Formları, 1957.....	63

Sayfa

Görsel 2.14. Ziyang Wu, Teknolojiye Sahip Bir Kadın, 2019	63
Görsel 2.15. Ricky Romain, Yabancılaşma 4, 2006	64
Görsel 2.16. Jiawei Zhao, Duvar Kağıtları 2020	65
Görsel 2.17. Edward Hopper, Automat, 1927	66
Görsel 2.18. Mustafa Agatekin, Saklı Atlas 2013.....	67
Görsel 3.1. Oturmuş Ana Tanrıça, Geç Neolitik Dönem	71
Görsel 3.2. M.Ö. 16. Yüzyıl Hitit Dönemi, Pişmiş toprak boğa ritonları	72
Görsel 3.3. Robert Arneson, Daktilo, 1965.....	74
Görsel 3.4. Robert Arneson, Tost makinası,1964	75
Görsel 3.5. Ai Weiwei, Han Jar Overpainted with Coca-Cola Logo, 1995.....	77
Görsel 3.6. Ai Weiwei, Coca Cola Vase, 2017, Han Dynasty Vase	78
Görsel 3.7. Alejandra Cuadra Sanchez ,“Esperanza, Sol, Milagro (Umut, Güneş (ışık), Mucize),”	79
Görsel 3.8. Beverly Mayeri, Aile Ağacı 2017	80
Görsel 3.9. Beverly Mayeri, Koca Ayak 2016	81
Görsel 3.10. Christopher David White "Karbon Ayakizi."2016.....	82
Görsel 3.11. Christopher David White Ama Bulutlar Güzel Değil mi? 2015	83
Görsel 3.12. Crystal Morey "Geleceği Hatırla" 2012.....	84
Görsel 3.13. Crystal Morey “Yeni Simbiyoz: İki Yol 2017	85
Görsel 3.14. Daisy Boman, Eve Varmak	86
Görsel 3.15. Daisy Boman, Süreklilik	87
Görsel 3.16. Füreyä Koral, İsimsiz, Evler Serisinden	88

	<u>Sayfa</u>
Görsel 3.17. Jeff Kell, Ham Bağımlılık 2020	89
Görsel 3.18. Kate Macdowell, İlk ve son nefes 2010	90
Görsel 3.19. Kate Macdowell, Kanarya 2008	91
Görsel 3.20. Ma Jun - Yeni çin serisi, TELEVİZYON, 2005	92
Görsel 3.21. Ma Jun - Yeni çin serisi, TELEVİZYON, 2005	92
Görsel 3.22. Ma Jun - Yeni Çin Serisi - Renkli Radyo,	92
Görsel 3.23. Ma Jun - Yeni Çin Serisi, Coca Cola şişeleri I, 2006	93
Görsel 3.24. Ma Jun - Yeni Çin Serisi, Chanel No. 5, 2007	93
Görsel 3.25. Palma Babos Gelecekte Anılar, 2012	94
Görsel 3.26. Palam Babos İnşa edilmiş yapılar 2020	95
Görsel 3.27. Valdas Kurkietis, Yalnızlık 2018	96
Görsel 3.28. Valdas Kurkietis, Yalnızlık Detay, 2018	96
Görsel 3.29. Valdas Kurkietis, Kenarda II 2019	97
Görsel 3.30. Valdas Kurkietis, Kenarda II Detay 2019	97
Görsel 4.1. "Toplumsal Sığınak" tasarım çalışması	98
Görsel 4.2. "Toplumsal Sığınak" uygulama çalışması, seramik, bisküvi	98
Görsel 4.3. "Toplumsal Sığınak", ön görünüm(sol), Uzunluk:44cm, Genişlik: 17cm, Derinlik: 8cm, Stoneware bünye 1150 °C, 2022.	99
Görsel 4.4. "Toplumsal Sığınak" arka görünüm(sağ), Uzunluk:44cm, Genişlik: 17cm, Derinlik: 8cm, Stoneware bünye 1150 °C, 2022.	99
Görsel 4.5. "Yok oluş" tasarım çalışması	100
Görsel 4.6. "Yok oluş" uygulama çalışması, seramik, bisküvi	100

Görsel 4.7. “Yok oluş”, ön görünüm(sol), Uzunluk:30cm Genişlik: 12cm, Derinlik: 12cm, Stoneware bünye, 1150 °C, 2022.....	101
Görsel 4.8. “Yok oluş”, arka görünüm(sağ), Uzunluk:30cm Genişlik: 12cm, Derinlik: 12cm, Stoneware bünye, 1150 °C, 2022.....	101
Görsel 4.9. “Yaşamsal Hücre” tasarım çalışması.....	102
Görsel 4.10. “Yaşamsal Hücre” uygulama çalışması, seramik, bisküvi	102
Görsel 4.11. “Yaşamsal Hücre”, ön görünüm(sol) Uzunluk:32cm Genişlik: 17cm Derinlik: 12cm, Stoneware bünye, 1120 °C, 2022	103
Görsel 4.12. “Yaşamsal Hücre”, arka görünüm(sağ) Uzunluk:32cm Genişlik: 17cm Derinlik: 12cm, Stoneware bünye, 1150 °C, 2022	103
Görsel 4.13. “Kapsül” tasarım çalışması.....	104
Görsel 4.14. “Kapsül” uygulama çalışması, seramik, bisküvi	104
Görsel 4.15. “Kapsül”, ön görünüm(sol) Uzunluk:34cm Genişlik 14cm Derinlik 11cm, Stoneware bünye 1120 °C, 2022	105
Görsel 4.16. “Kapsül”, yan görünüm(sağ) Uzunluk:34cm Genişlik 14cm Derinlik 11cm, Stoneware bünye 1150 °C, 2022.....	105
Görsel 4.17. “Yükselen Esaret” tasarım çalışması	106
Görsel 4.18. “Yükselen Esaret” uygulama çalışması, seramik, bisküvi	106
Görsel 4.19. “Yükselen Esaret”, Uzunluk:26cm, Genişlik:10cm Derinlik:10cm, Stoneware bünye 1120 °C, 2022	107
Görsel 4.20. “Kent Hevesi” tasarım çalışması	108
Görsel 4.21. “Kent Hevesi” uygulama çalışması, seramik, bisküvi	108
Görsel 4.22. “Kent Hevesi”, ön görünüm(Sol) Uzunluk:41cm Genişlik:21cm Derinlik:17cm, Stoneware bünye 1120 °C, 2022	109

Görsel 4.23. “Kent Hevesi”, arka görünüm(Sağ) Uzunluk:41cm Genişlik:21cm Derinlik:17cm, Stoneware bünye 1150 °C, 2022	109
Görsel 4.24. “Daralan Kıskaç” tasarım çalışması	110
Görsel 4.25. “Daralan Kıskaç” uygulama çalışması, seramik, bisküvi	110
Görsel 4.26. “Daralan Kıskaç”, ön görünüm(Sol) Uzunluk:30cm Genişlik:11cm Derinlik:11cm, Stoneware bünye 1120 °C, 2022	111
Görsel 4.27. “Daralan Kıskaç”, üst görünüm(Sağ) Uzunluk:30cm Genişlik:11cm Derinlik:11cm, Stoneware bünye 1150 °C, 2022	111
Görsel 4.28. “Modern Yalnızlık” tasarım çalışması	112
Görsel 4.29. “Modern Yalnızlık” uygulama çalışması, seramik, bisküvi	112
Görsel 4.30. Görsel 4.30. “Modern Yalnızlık”, ön görünüm(Sol) Uzunluk:30cm Genişlik:28cm Derinlik:12cm, Stoneware bünye 1120 °C, 2022.....	113
Görsel 4.31. “Modern Yalnızlık”, arka görünüm(Sağ) Uzunluk:30cm Genişlik:28cm Derinlik:12cm, Stoneware bünye 1150 °C, 2022	113
Görsel 4.32. “Beyaz Rüya” tasarım çalışması	114
Görsel 4.33. “Beyaz Rüya” uygulama çalışması, seramik, bisküvi	114
Görsel 4.34. “Beyaz Rüya”, Uzunluk:32cm Genişlik:28cm Derinlik:12cm, Stoneware bünye 1120 °C, 2022	115

GİRİŞ

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarama-derleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sırasında, kurum yayınları, konu dahilinde araştırılan akademik yayınlar ve tezler ile birlikte yazılan tetkik eserler, makaleler ve dijital kaynaklardan yararlanılarak bu alanda kullanılan çalışmaların analizleri yapılmıştır. Nitel araştırmayı;

Gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma (Yıldırım, 2008, s. 39) olarak tanımlamak mümkündür. Bu durum özelinde, Nitel araştırmalar da genellikle gözlem, görüşme, döküman ve söylev analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılır. Bunun yanında, insana ilişkin algı ve olayların, sosyal gerçeklikte ve doğal ortamında derinlemesine incelenmesinin esas olduğu nitel araştırma, farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına da sahiptir (Baltacı, 2019, s. 370).

Bu disiplinler ve araştırma yöntemleri içerisinde nitel araştırma yöntemi tez içeriğinde önemli yere sahip olacaktır.

Aidiyet ve yabancılaşma; psikoloji, sosyal psikoloji, felsefe, edebiyat ve sosyoloji alanlarının önemli araştırma konuları arasındadır. Aidiyet, insanların nesnelerle birlikte, toplum ve çevresiyle bağlantı kurma, ilişki kurma duygusudur. Yabancılaşma ise nesneye, toplumsal çevreye, topluma ve toplumsal değerlere karşı sosyolojik çözülme ve ilgisizleşme, insanın kendi iç dünyasına dönmesidir. Temelde zıt gibi görünen bu kavramlar, birbirinin getirdiği olum ya da olumsuz sonucular doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Aidiyet ve yabancılaşma kavramları temel olarak birbirlerine bağlı ve birbirinden beslenmektedir.

Araştırmalar ve literatür taramaları sonucunda, aidiyet kavramı insanlığın varoluşuyla, yabancılaşma ise Sanayi Devrimi ve modernleşme ile ele alınarak araştırmalar tamamlanmıştır. İnsanlığın varoluşuyla beraber hayatta kalma ve çevresine karşı güçlü olma isteği, bireylerin birbirlerine olan ihtiyaçlarını ve birlikte yaşama güdüsünü ortaya çıkartmıştır. Birlikte yaşam mücadelesi içerisine girmeleri, sosyal ilişkilerinin artması, toplu yaşamın sürekliliği, bireylerin aidiyet hissiyatının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aidiyet, insanın bulunduğu aile ortamıyla beraber kurduğu sosyal çevreye göre farklılıklar göstererek günümüze kadar devam eden önemli temel ihtiyaçlardandır.

Yabancılaşma, Sanayi Devrimi ve modernleşmeyle beraber, toplumsal kurallardan bağımsız hareket eden insanlar üzerinde görülmektedir. Teknolojinin gelişimi ve makineleşmeyle beraber ortaya çıkan sosyo-ekonomik farklılıklar insanları yalnızlaştırarak kendisine ve çevresine karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır.

İnsanın varoluşuyla birlikte ve Sanayi Devrimi'yle de artış gösterip, günümüze kadar süren bu sorunların yanı sıra; ev, kent, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutların getirdiği problemler aidiyet ve yabancılaşma kavramlarının çatısı altında, seramik sanatı kapsamında incelenmiştir. Maslow ve Erik Erikson gibi önemli kuramcılarının aidiyet kavramı konusundaki farklı düşüncelerinden faydalanarak, Hegel, Feuerbach, Erich Fromm, Herbert Marcuse, Wright Mills gibi önemli düşünürlerin de söylem ve fikirlerine çalışmada yer verilmiştir. Aidiyet ve yabancılaşma sorunları önemli düşünürlerin yanı sıra sanat ve sanat akımları içerisinde incelenerek, örnekler eşliğinde desteklenerek sunulmuştur. Özellikle seramik sanatı alanında farklı yorumlar ışığında, sanatçı ve çalışmaları incelenmiş, tez kapsamında yer almıştır.

Tez sürecinde yapılan araştırmalar sırasında edinilen bilgiler sonucunda, geçmişten günümüze kadar sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojinin insana getirdiği aidiyet ve yabancılaşma kavramı, sosyoloji, psikoloji, edebiyat ve felsefe alanların yanı sıra sanat dalları ve sanat akımları içerisinde ele alınan önemli kavramların başında gelmektedir. Sanat alanları içerisinde birçok sanatçı ve sanat eserleri üzerinde aidiyet ve yabancılaşma kavramlarının etkisi görülmektedir. Seramik sanatı özelinde incelendiğinde birçok sanatçı yaşadığı toplum ve çevresel sorunlar ışığında çalışmalarını gerçekleştirmekte olup, eserleri bu durumu ispatlar niteliktedir. Bu çalışma ile konuya ilgi duyan kişilerin farkındalığının arttırması ile birlikte, seramik sanatına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AİDİYET VE YABANCILAŞMA KAVRAMI

1.1. Aidiyet ve Yabancılaşma İlişkisi

Aidiyet ve yabancılaşma kavramları, insanlığın varoluşuyla birlikte günümüzde de kendisini gösteren kavramlardır. Aidiyet kavramı ilişkinlik, yabancılaşma ise kopukluk ve uyumsuzluk anlamları üzerinde durulmaktadır. Aidiyet bireyin bulunduğu durumlar karşısında ilişki kurarken, yabancılaşma ise bu durumlar karşısında ilgisizleşmek demektir. Temel de zıt gibi görülen bu kavramlar, birbirinin olumsuz sonucu doğrultusunda ortaya çıkmış görünse de, aslında bu kavramlar temel olarak birbirine bağlı ve birbirinden beslenmektedir.

Aidiyet ve yabancılaşma kavramları, bireyin kendine, içinde bulunduğu topluma-mekâna, nesneye vb. gibi yaşamsal değerlere karşı sosyolojik çözülme olarak görülmektedir. Aidiyet temel bir insan ihtiyacıdır. İnsanlarla, nesnelere, topluma, vb. yerlere bağlantı kurma duygusudur. Bireylerin kurduğu aidiyet bağlantılar ile psikolojik olarak daha olumlu ve iyimser bir yaşam sürmesi ile yabancılaşma etkisini de azaltmaktadır (Roy F. Baumeister, 1995, s. 498). Tam tersi bir durumda, bireyler üzerinde oluşan olumsuz sonuçların olması, aidiyetin azalmasına ve bu durumun getirisi olarak yabancılaşmanın artmasına neden olmaktadır.

Paylaşılan yaşanmış ve nesiller arası geçmişlerimiz, duygusal ve bedensel birikimleri koşullandırarak, bırakmış olduğu alanlara aidiyet beslememize aracılık eder. Oluşan bu duygusal süreç içinde dayanışmanın yenilenmesi, aidiyet kavramını güçlendirirken, yabancılaşmanın zayıflaması için temel oluşturmaktadır (Emery, 2020, s. 1). Aidiyet kavramı ne kadar yoksun olursa yabancılaşma da o kadar fazla olur. Yabancılaşma kavramı; “Bireyin toplumsal, kültürel ve doğal çevresine uyumunun azalması, çevresi üzerinde denetimini kaybetmesi ve giderek çaresiz kalarak yalnızlaşması” şeklinde veya “kişinin kendini bir topluma veya bir gruba ait hissedememesi” (Gökhan Ofluoğlu ve Ozan Büyükyılmaz, 2008, s. 114). olarak belirtilmiştir. Bu durum da toplumların en büyük sorunların biri olarak görülen yabancılaşma kavramı, aidiyet duygusunun azalması sonucu meydana gelen bir olgudur. Yabancılaşma sorunu nasıl aidiyet problemini tetikliyorsa, aynı şekilde aidiyet sorunu da

yabancılaşmayı tetikleyerek ortaya çıkartmaktadır. ‘‘Yabancılaşma sürecinde başkalarının kabulleri ile yaşama devam eden bireyin, kendine ve yaşama aitliğini tümden bir hiçliğin içine bırakmasıdır. Yabancılaşma bireyin tüm edinimleri ile psikolojik bir çatışma yaşamasına neden olduğu için, bireye ait her şeyin yok olmasına işaret eder ve güçlü bir aidiyet sorunu yaşatır’’ (Akar, 2011, s. 1637).

Aidiyet ve yabancılaşma kavramları çağımızda, gündelik yaşam içerisinde kullanılan kavramlar haline gelmiştir. Aidiyet ve yabancılaşma kavramlarını sosyo-psikolojik bir olgu olarak birçok düşünür farklı şekillerde ele almış ve yorumlamıştır. Topluma, bireye, dile, nesneye, çevreye, kültürel yaşama, politik durumlara ve kendisine karşı aidiyet ve yabancılaşma gibi olgular farklı şekilde ifade edilmektedir. Aidiyet ve yabancılaşma olguları toplumsal hayatın neredeyse tüm alanlarına sirayet etmesine karşın, bu kavramları ayrı ayrı farklı alanlardaki yansımaları ve getirdiği sorunları ışığında düşünürleri ve günümüz araştırmacılar tarafından da ele alınmaktadır.

1.2. Aidiyet Kavramı

Aidiyet kavramı, en temel manada ‘‘ilişkinlik’’, ‘‘ait olma’’ gibi ifadeleri içermektedir. Aidiyet kavramı asıl olarak ilişkilendirme ile anlaşılacak bir kavramdır. İlişkilendirme durumu, insanın farklı gruplarla kurduğu bağa göre çeşitlilik göstermektedir (Alptekin, 2011, s. 20). ‘‘Oxford İngilizce sözlüğü ‘‘ait olmayı’’ ‘‘belirli bir duruma uygun olarak doğru veya doğal olarak yerleştirilmiş evre’’ olarak tanımlar (O’Gorman, 2014, s. 283). Aidiyet kavramı, insanın temel güdülerinden biridir. Bireyler arasında ilişkilerin geliştirilmesi ve sürdürülebilmesi için aidiyet ihtiyacı önemli bir işlev sağlamaktadır (Leary, 1995, s. 497). Aidiyet, kendini emniyette ve güven içinde hissettiği bir grup veya toplumla duygusal bağ kurulması anlamına gelir. Ait olma ihtiyacı, bireyin temel ihtiyaçları arasındadır. Bu ihtiyacın bireyin i dünyasına olan etkisi günlük yaşantıda önemli bir yer tutmaktadır. (Mızrak Z. M., 2021). ‘‘Aidiyet bir başka açıdan bir eklemlenme, çıkarılma ya da bütünleşme sürecidir. Ait olunan şeye ilişkin bir bütünleşme çabasıdır. Dhil olmak, içerilmek gibi benzeri birtakım hissiyatlar ile adeta insan olmanın gereğidir’’ (Alptekin, 2011, s. 20).

Ait olma durumu, zaman içerisinde sosyal ilişkilere ve çevresel faktörlere bağlı olarak değişim gösteren bir yapıya sahiptir. Aidiyet, bir bakıma ait hissedilen şeyle bütünleşme sürecidir. Hissiyatla beslenen insanların dolaylı veya doğrudan sosyal evre

ile kurulan ilişkilerini ortaya çıkararak yaşamları boyunca tercihleri doğrultusunda gelişen kimlik, aile, etnik, din, eğitim, siyaset ve sanat vb. gibi farklı aidiyet duygularının oluşmasına olanak sağlamaktadır (Alptekin, 2011, s. 20-21). Aidiyet kavramı doğuştan gelen evrensel bir temele dayandırılmaktadır. Aidiyet, insanların üreme, hayatta kalma ve sosyal bağlar kurması açısından önemlidir. İnsanların toplu gruplar haline gelmesi hayatta kalma, avcılıkla besin temin etme ve dışarıdan gelebilecek yırtıcı vahşi düşmanlara karşı grup halinde daha iyi savunma yapmalarını sağlamaktadır. Hastalık, tehlike, akşam karanlığı ve dışarıdan gelebilecek felaketler başkalarıyla birlikte olma ihtiyacını artırmakta ve bununla beraber aidiyet kavramı sosyal temas için varsayımsal bir ihtiyaç olmaktadır (Leary, 1995, s. 499-500).

Yuval-Davis'e göre (Yuval-Davis, 2006, s. 199), insanlar birçok farklı nesnede ait olabilirler. Bu kişiden kişiye tüm dünyada değişebilir. Somut ve soyut bir şekilde insanın öz eylemi olabilir. Davis göre (Yuval-Davis, 2006, s. 199), istikrarlı "İlkel" biçimlerinde bile aidiyet doğallaştırılmış, sabit olmayan her zaman dinamik bir süreçtir. Davis, aidiyeti üç anlam düzeyinde tanımlanmaktadır.

Birinci düzey, sosyal konumlarla ilgilidir; ikinci bireylerin kimlikleri ve çeşitli duygusal bağları ile ilgilidir. Topluluklar ve gruplaşmalar; üçüncüsü etik ve politik değerle ilgilidir. İnsanların kendilerinin ve başkalarının aidiyetlerini yargıladıkları sistemler. Bunlar farklı düzeyler birbiriyle ilişkilidir, ancak birbirlerine indirgenemezler. Birçok politik aidiyet projesi üstlenme eğilimindedir (Yuval-Davis, 2006, s. 199).

İlk primitif insanlar da aidiyet, evrimsel bir temelin olasılığını gösterir. Bu dönemlerde insanların yaşam mücadelesi içerisinde, bulundukları ortamda hayatta kalmayı ve başarıya ulaşmayı zor buldukları sosyal öğrenimlerinin aidiyetin gelişmesinde önemli etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Primitif insan yaşamsal şartlarını korumak amacıyla beslenme ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı güvende ve güçlü kalma gibi durumların gerekliliği insana, topluluk ve bireylere güvenme zorunluluğu getirmiştir. Primitif insan yaşam sürecinde birçok önemli davranış ve faaliyetler içerisinde, birlikte uyumlu bir şekilde yardımlaşabildiği ve anlaşılabildiği topluluğa ait olma ihtiyacı gelişmiştir. (Tracy Levett-Jones vd., 2007).

Aidiyet, insanın yaşam sürecinde edindiği tecrübelerin sürekliliğinden var olarak gelişir. İnsanın yaşayış ve ilişki biçimi, bulunduğu topluluğa ve mekâna göre şekillenmektedir. Yaşam tarzı, coğrafi koşullara göre de değişmektedir. İçinde bulunduğu

topluluk da coğrafi koşullardan etkilenecek şekilde şekillenmektedir. İnsanların topluluk içerisinde yaşam sürmeleri birbirinden etkileneceklerine ve çok taraflı aidiyet bağları ile bir bütün bünyeye dönüşmektedir. İnsanların yaşam içerisinde edindiği tecrübelerin birikimiyle bir bütün olma halidir. İnsanların birlikte yaşam deneyimi ve bilgisi toplumsal, kolektif bir birikim sonucu kültüre dönüşmektedir. (Zeybek, 2012, s. 5). İnsanların varoluşlarıyla birlikte içgüdüsel olarak başlayan barınma, beslenme ve korunma ihtiyaçları, kendilerinin farkında olup ya da olmamasından kendi varoluşları ve hayatta kalma mücadeleleri içerisinde kurdukları düzen ve yaşam biçimlerinin ortaya çıkması ve artık yaşadıkları ortamı benimsemesiyle aidiyet duygusu oluşmaya başlamıştır. İnsanların hayatta kalma mücadelesi içerisinde gruplar halinde yaşamaya başlamaları, birbirlerine ihtiyaç duymalarının artık önemli olduğu bilincine varması, yavaş yavaş toplumların aidiyet duygusunun oluşmasını, kültürlerin ve sosyal düzenlerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Aidiyet duygusu, yere ve mekâna bağlılık; zaman, yaşantı, anılar, sosyal ilişkiler, kimlik, semboller gibi bileşenler bütününde çevresine karşı geliştirdiği algı ile ilişkili olarak gelişmektedir. Kısaca aidiyet duygusu, birey ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimin ve ilişkinin sonucu olarak gelişmektedir (Manzo, 2003, s. 52). “Aidiyet duygusu bireylerin sosyal, kültürel ve o yerdeki, o grupta ve o andaki duygusal durumu” (Catapan, 2015, s. 96). Suerfegorayı Bosso ve Verdum’a göre aidiyet duygusu, küresel ve yerel yerle ile bireylerin dünya ile ilgili deneyimlerdir. Gomes’e göre aidiyet, bir yaşam öyküsünü inşaatını sağlamlaştıracak ve sağlayacak bağlantılar kurmaya aracılık eder. İnsanın kendi evinde hissetmesi ruh sağlığını korumasına yardımcı olur. Ait olmak, çevresindeki kişiler tarafından tanınmak ve kendisini kucaklayan ve koruyan büyük bir bütünün parçası olmaktır (Catapan, 2015, s. 96). İnsanların kurdukları aile ve bulundukları toplumlara karşı ait olma bilincine sahip olmak, bu şekilde yaşamlarını sürdürürken kendilerini daha güvende hissetmelerine yardımcı olur. İnsanlarda oluşan aidiyet var olma haliyle birlikte tecrübelerle gelişen, bulunduğu topluma, mekâna, coğrafi koşullara ve yaşayış biçimlerine göre değişerek şekillenmektedir. İnsanlar yaşam mücadelesi içerisinde edindiği tecrübeleri birbirlerine aktarmasıyla yaşam kalitelerinin iyileşmesine ve kolektif bir yapıya geçmelerini sağlamıştır.

Aidiyet kavramı, bireyin yaşadığı duygulardan, inançlardan ve siyasi yönelimlerden, duygusal ve mekânsal boyutta nereye, neye, nasıl ait olduğunu

tanımlamasında yardımcı olmaktadır. Bireyde doğum süreciyle artık bir aileye, topluluğa ve toplumsal düzene dahil olma, yani aidiyet kavramı yerleşmeye başlar. Aidiyet kavramının oluşmasıyla, ilerleyen süreçler de zorunluluk ve tercih olarak nitelendirilebilecek konuma gelmektedir. Deneyim, kültür, inanç, bakış açısı, mekân, nesne gibi unsurlar temelde aidiyet kavramının iskeletini oluşturmaktadır (Sözer, 2019, s. 421). Bu duygu hali bir mekâna, dine, topluluğa, kuruma hatta sanat alanında bir nesneye veya bir fikre duydukları güçlü duygusal hali olarak da tanımlanabilmektedir. Toplumsal düzenin getirdiği birçok fizyolojik etmen aidiyet oluşumunda önemli yer tutmaktadır. İnsanların toplum içerisine yer edinme, kendini kanıtlama ve güvende yaşam sürme isteğinin aidiyet duygusuyla doğrudan bağlantısı vardır. Birey, çevresinde yer alan birçok nesne ve objelerle duygusal bağlantı kurmaktadır. Bu nesne ve objeler, bireyin iç dünyası, yaşam tarzı ve sahip olduğu özellikleri hakkında bilgi vermektedir.

Aidiyet kavramı bireyin temel ihtiyaçlarından biri olduğu düşünülerek bazı kuramcılar tarafından ele alınmaktadır. Bu konu üzerine yapılan çalışmalarda biri Baumeister ve Leary (1995) tarafından gerçekleştirilen “The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation” adlı çalışmasıdır. Aidiyet kavramını insanın temel güdüsü olarak nitelendirmişlerdir. Bu kavramı bireyler arasında ilişkilerin kurulması, sürdürülebilir, geliştirilebilir ve zenginleştirilebilir hale gelmesinde evrensel bir istek olarak ele almaktadırlar. Aidiyet kavramı yaygın insan güdüsü olarak temelinde güçlü ve evrenseldir. Aidiyet bireylerde psikolojik uygunluk sağlamaktadır (Leary, 1995, s. 498-499).

Aidiyet kavramını ele alan kuramcıların önde gelenleri Abraham Maslow, ve Erik Erikson’dur.

1.2.1. Abraham Maslow

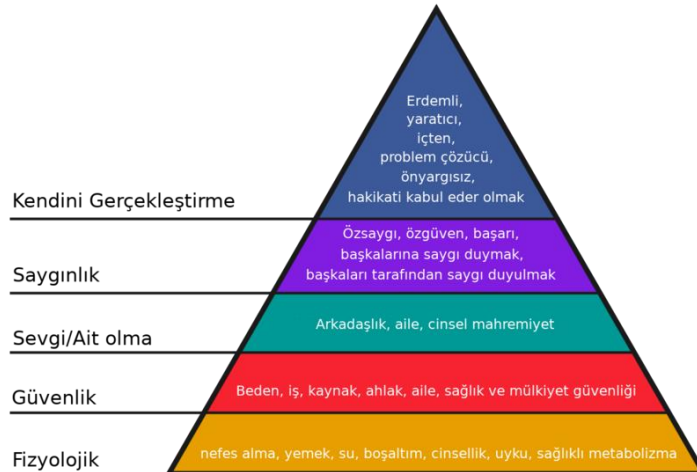
Psikolog Abraham Maslow ait olma duygusunu temel ihtiyaçlar doğrultusunda ele alan ilk kuramcılardan biridir. Abram Maslow, 1943 yılında ortaya çıkardığı “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” kuramında insan güdülerini içerisinde bir sistemin olduğunu ve bu sistemle insanların üst seviye çıkmasının mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu sistemde oluşacak aksaklığın, kişinin bir üst seviyeye çıkmasını zorlaştıracaklarını belirterek “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” piramidini aşağıda verildiği şekilde sıralamıştır (Şeker, 2014, s. 6-8).

1. Kendini gerçekleştirme

2. Saygınlık
3. Sevgi, Ait olma
4. Güvenlik
5. Fizyolojik

İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı; temelinde fizyolojik ihtiyaçların yer aldığı beş temel ihtiyaca dayandırılmaktadır. Fizyolojik ihtiyaçlar kişinin temel ihtiyaçlarıdır. (beslenme, barınma ve uyuma gibi). Abram Maslow, bu ihtiyaçların karşılanmasıyla, saygınlık ihtiyacının giderilebileceğini belirtmektedir. Üçüncü ve en önemli olarak öne çıkan “sevgi, ait olma ihtiyacı” bireysel ve toplumsal bir ihtiyaçtır. Temel ihtiyaçlarını kazanmış birey saygınlığı kazandıktan sonra, özgüveniyle ait olma ihtiyacını da kazanmış olur. “Saygınlık ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı” kişinin tercihleri doğrultusunda ilerleme göstermektedir. Maslow’un kuramında özellikle “Ait olma ihtiyacı” incelenmesi gereken kuramların başında gelmektedir. Ait olma-sevgi gereksiniminin genellikle toplumsal gereksinim ve kişinin içtenliği sonucu ortaya çıkması gerektiğini belirtmektedir (Şeker, 2014, s. 6-8).

İhtiyaçlar Piramidin de “ait olma” ihtiyacı, fizyolojik ve güvenlik koşullarının yerine getirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ait olma alanında, aidiyet, dostluk ve sevgiye olan ihtiyaçla birlikte romantik ilişkiler, aile, sosyal ve din grupları desteğiyle de gerçekleşebilmektedir. Maslow’a göre ait olma ihtiyacı, fizyolojik ve güvenlik ihtiyacından daha az temel oluşturmaktadır. Bireyin fizyolojik, güvenlik ve ait olma gibi düşünsel ihtiyaçlarının karşılanması, saygı kazanma ve kendini gerçekleştirme gibi daha yüksek ihtiyaçları aramalarına sebep olabilmektedir (Durmuş, 2020, s. 1736).

Tablo 1.1. *Maslow'un İhtiyaçlar Piramidi (http-1)*

Maslow, insan davranışlarını etkileyen bir takım ihtiyaçların neler olduğunu ve bu ihtiyaçlardan hangilerinin öncelikli olduğunu, hazırlamış olduğu “İhtiyaçlar Piramidi” ile açıklamaya çalışmış ve insan davranışlarının temelini bu hiyerarşiye göre açıklamıştır. Maslow, ihtiyaçlar piramidinde ait olma/aidiyet gereksinimini fizyolojik ve güvenlik gereksinimlerinden sonra ele almaktadır. Aidiyet, genel anlamda bireyin kim, kimlerden, nereli olduğu gibi tanımlarla ilişkilidir. Aidiyet bireyin bulunduğu yere, topluluğa göre konumlandırılması ve kendisini oraya ait hissetmesiyle gerçekleşen duygu durumu olarak çıkmaktadır. Toplum, bireyi belli bir kimlikte tanımlıyorsa da birey kendisini oraya ait hissetmediği sürece oraya ait kimliğe sahip olduğu söylenemez. Aidiyet ve bir yere bağlılık; benliğin ve bireysel toplumsal kimliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Solak, 2017, s. 20-21).

1.2.2. Erik Erikson

Psikolog Erik Erikson, ait olma duygusunu ele alan bir diğer kuramcılardan biridir. Erikson İnsanın sekiz evresini tanımladığı kuram üzerinden aidiyet kavramı incelenmektedir. Bu kurama göre insanların kritik sekiz dönemi vardır (Erikson, 2020, s. 157). Her dönemin insanın sorunsuz şekilde atlatması gereken bir durum olduğunu belirtmektedir. Kişilerin gelişim dönemlerinde yaşadığı sorunların felaket olmadığını bunlar karşısında bireyin kendisini bulmasını sağlayan dönüm noktası olarak belirtmektedir. Bireyin yaşadığı bu karmaşık ve sorunlarla başa çıkabildiği durumda daha sağlıklı bir kişilik yetiştirileceğine inanmaktadır. Bu şekilde bireyin sonraki gelişim dönemlerinde tüm zorluklara karşı daha fazla donanım kazanmış olacağını ve bunlarla daha kolay baş edebileceğini ifade etmektedir. Erikson’un insanın sekiz evresi olarak tanımladığı kuramlar aşağıdaki şekildedir:

1. Temel güvene karşı güvensizlik (0-1 yaş),
2. Özerkliğe karşı kuşku ve utanç (2-6 yaş),
3. Girişimciliğe karşı suçluluk (4-6 yaş),
4. Çalışma ve başarılı olmaya karşı aşağılık duygusu (7-11 yaş),
5. Kimliğe karşı kimlik bocalaması (12-17 yaş),
6. Yakınlık Karşısında Yalnızlık (20-30 yaş)
7. Üretkenlik Karşısında Durağanlaşma (30-60 yaş)

8. Benlik Bütünlüğü Karşısında Umutsuzluk (60+ yaş) (Erikson, 2020, s. 159-167)

Erikson'un bu kuramları arasında ilk beş evre aidiyet kavramı açısından önemlidir. Erikson'a göre insan aidiyet duygusu ile beşinci evrede karşılaşmaktadır. İlk dört evrenin, kişiyi aidiyet evresine hazırladığı gözlemlenmektedir. Bundan dolayı Erikson'un bu insanın sekiz evresi kuramından ilk beş evre aidiyet kavramı bakımından önemli konumdadır. Erikson, aidiyet kavramının anne karnında başladığını söylemektedir. Devam eden süreçlerde oyun çağı, okul, ergenlik süreçlerinden çevresini kavramaya ve aidiyet duygusunun ortaya çıkması sebep olmaktadır. Mekân ve zaman algısı, sosyal diyalogların artması ve çevresinin genişlemesi çocuğun kendine ait bir alan yaratmasına imkan vermektedir. Erikson'a göre bireyin oluşturduğu bu alan aidiyet kavramını ortaya çıkartmaktadır (Erikson, 2020, s. 113-114).

1.2.3. Nesneye aidiyet

İnsan varlığıyla birlikte, çevresinde bulunan birçok nesneyle bilinci ve bilinçsiz şekilde temas kurmaktadır. Yaşam mücadelesi içerisinde insanların temas kurduğu nesneler önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlar yaşamı boyunca birçok nesneye sahip olur ve zaman içerisinde sahip olduğu nesnelere karşı duygusal bağ kurarak aidiyet oluşturur. Nesneler, yaşamlarının bir parçası haline gelir ve yaşamsal süreçlerinde onlara insanlar tarafından farklı anlamlar yüklenmektedirler. Nesneler artık aidiyeti anımsatan önemli unsurlar olmaktadır.

Genel olarak Nesne tanımına bakıldığında; “belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi olan her türlü cansız varlık, şey, obje”(http-2). Felsefi olarak, “öznenin, kişinin dışında kalan, dış dünyanın bir parçası olarak bilincin karşısında duran her konu, her şey” şeklinde tanımlanmaktadır(http-3). Bir başka tanımda ise, “düşünme, algılama, sezme ve tasarlama aracılığıyla var olan ve varlığını gösteren her şeydir” (Mant, 2014, s. 113).

“İnsanlar birçok farklı şekilde ve birçok farklı bağlılık nesnesine 'ait' olabilirler. Bunlar somut veya soyut bir şekilde belirli bir kişiden tüm insanlığa değişebilir; ait olma, istikrarlı, çekişmeli veya geçici bir şekilde kendi kendini tanımlama veya başkaları tarafından tanımlama eylemi olabilir” (Yuval-Davis, 2006, s. 199). İnsanlar yaşam süreci içinde çevresini kuşatan nesnelerle ilişki kurarak özel yorumlar ve nitelikler yüklerler ve bu işi yaparken hep bu ilişkilerin özünü kavramaya çalışırlar (Mülayim, 1994, s. 17).

Birey, nesne ile bağlantılı iç içe bir durumdadır. Yaşamsal sürecinde nesneler bireyi vazgeçilmez unsurları olarak hayatına eklenir. Nesneler; yaşa, cinsiyete, tarihe, kültüre, teknolojik gelişmelere, insanın yapısına, görüşüne ve farklılıklarına göre çeşitlenmektedir (Mızrak Z. M., 2021, s. 16). Nesneye olan aidiyet duygusal yatırımları ve bağlanma arzusunu yansıtır, bireylerin gerek anlam yükleyerek gerekse özlem duyduğu bir nesneye ait olma arzusu içinde kendisini göstermektedir. Duygularla örülen nesneler, bireyler üzerinde zaman ve durumların getirdiği sorunlarla farklılaşmaktadır. İnsanların nesnelere yüklediği özel anlamlar o nesneye karşı bir aidiyet oluşturmaktadır. Bu şekilde yaşadığı ortamda kendisini daha güvende hissetmesine ve çevresine olan duyarlılığın artmasına olanak sağlamaktadır.

İnsanların nesnelerle olan ilk teması ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Nesneler cansız varlıklar olmalarına karşın zamanla insanlar arasında özel bir durum oluşturur ve nesneye ait olma duygusunu yaşatır. Bu durumda, insan hayatına giren ilk nesnenin yeri işlevsel durumudur. Nesneler, insan yaşamında gördükleri iş ve sağladıkları hizmet açısından, ihtiyaçları karşılama işlerinde kullanılan araç rolündedir. İhtiyaçlar doğrultusunda kurulan bağ zamanla duygusal bağa dönüşür ve nesnelere yüklenen anlamlarla aidiyet duygusu oluşur (Mızrak Z. M., 2021, s. 16). Nesne ile olan ilişkilerin özünü kavramasıyla insanın kendini ifade etme yollarından biri olarak da kendini göstermektedir. İnsanın korunma amacıyla doğadan elde ettiği malzemeleri kullanarak yaptığı aletler, ilk nesneler olarak gösterilebilir. Korunmak amacıyla orta çıkarılan nesnelerle duygusal bağ içerisine giren insan, kendisini yapmış olduğu nesnenin altında güvende hissederek aidiyet beslemektedir. İnsanoğlunun varoluşuyla gereksinim ve istekleri doğrultusunda farklı nesnelere temas içerisinde oldukları ve günümüze dek devam etmiştir. Makineleşme ile birlikte oluşan tüketim toplumunda bu durumu görmek mümkündür. Bir yanda salt doyuma indirgenen nesnelerden imaj nesnelere, diğer taraftan bir değere indirgenen nesnelerden ekonomik bir anlam yüklenen nesnelere kadar çeşit göstermektedir.

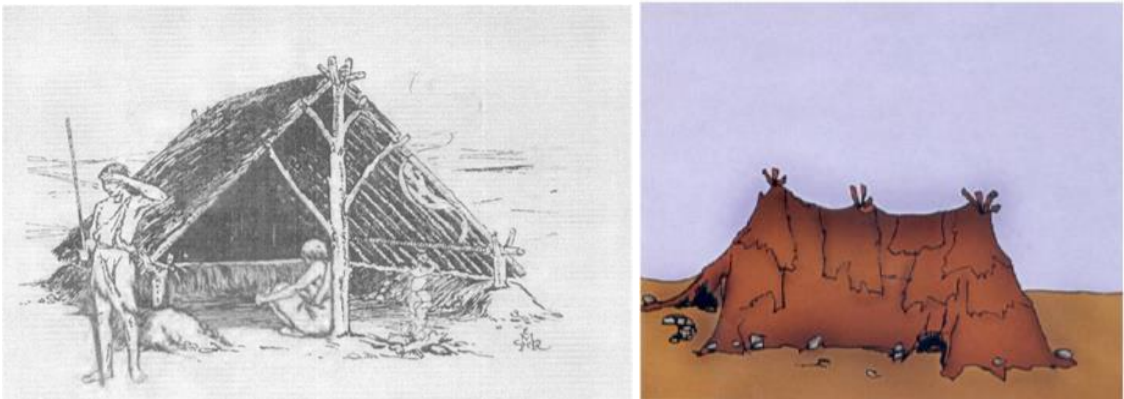
Makineleşme ile birlikte gelişen ve kalabalıklaşan toplumlarda çeşitlenen nesneler gündelik yaşamın önemli bir parçası haline gelmektedir. Yaşamsal koşullar neticesinde alışkanlık ve zorunluluklar sonucu elde edilmektedir. Bu nesnelerin birçoğu önemli ihtiyaçken büyük bir kısmı ise tüketim kültürünün bireye sunduğu algılarının ürünleridir. Birey korunmak, iletişim kurmak ve kişisel ihtiyaçları doğrultusunda nesnelere ihtiyaç

duymaktadır (Mızrak Z. M., 2021, s. 22). Teknolojiyle birlikte değişen yaşamsal koşullar dönemin önemli iletişim ve tüketim nesnelere karşı da aidiyet beslemektedirler. İnsanların kendilerini yücelten ve maddi değer biçtiği nesnelere karşı aidiyet beslemesi kendilerini farklı konumlandıklarılarının göstergesidir.

İnsan, çevresindeki nesneleri algılama ve onları anlamlandırma özelliğine sahiptir. Nesne ile arasında kurduğu soyut düşünceleri, somut hale getirip, bağ kurarak yararlanmaktadır. Psikolojik olarak insanın, nesnelere karşı kurduğu bağ sonucu gerçek durumundan çıkarak insanın belirlediği kimliğe kavuşmakta, farklı anlamlar taşımaktadır. İnsanlığın olduğu her yerde nesne bir anlam taşıyabilmektedir. Birey ilk önce nesneleri dünyasında algılamakta ve sonra bunlara psikolojik anlamlar yükleyerek, kendisini ve çevresini daha anlamlı kılmaya başlamaktadır (Mant, 2014, s. 113).

1.2.4. Ev ve kent bağlamında aidiyet kavramı

Aidiyet kavramı ev ve kent bağlamında incelendiğinde insanın varlığıyla beraber ele alınmaktadır. İnsanın varlığıyla beraber doğal afetler, dış etkenler ve yabani hayattan korunma içgüdüleriyle hareket etmesi, coğrafi koşullarına göre farklı şekillerde barınma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İlk insanlar doğanın olumsuz etkilerinden korunmak, vahşi hayvanlardan saklanmak ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için doğanın yardımıyla kendilerine barınma alanları oluşturmuşlardır. İlk insanların barınma yerleri ağaç kabukları, yeryüzündeki oyuklar olmuştur. Bu barınma yerlerini sazlar, dallar ve hayvan derilerini kullanarak inşa etmişlerdir (Önver, 2016, s. 11).

Görsel 1.1. İlk insanın barınma alanları. (Arslantaş, 2014).

Görsel 1.2. İlk insanın barınma alanları. (Arslantaş, 2014).

İlk insanlar ağaç kabukları, sazlar, dallar ve hayvan derilerinden yaptıkları barınma alanlarını oluşturmaları (Görsel 1.1.), (Görsel 1.2.), ev kavramını olgunlaştırmaları aile bireylerinin birbirlerine karşı aidiyetinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Zamanla iklimin değişmesi, doğal afetlerin meydana gelmesi ve vahşi yaşamın getirdiği birçok sorun daha korunaklı ve güven hissiyatı veren mağaraların keşfedilmesine neden olmuştur. Tarihsel süreçte insanlar toplu şekilde ilk mağaralarda yaşam bulmuş ve ev kavramının ilk tohumları burada oluşmuştur (Arslantaş, 2014, s. 321-323). Mağaraların derinliklerinin karanlık ve soğuk olmasından dolayı insanlar, mağara giriş kısımlarındaki yerlerde yaşam sürmüşlerdir. İnsanoğlu ateşi bulunmasıyla ısınma, yemek hazırlama ve mağaraların derinliklerini aydınlatma sorunlarını çözmüş, daha da derinlere yayılmaya başlayarak temel ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir (Arslantaş, 2014, s. 320).

Görsel 1.3. İlk insanın mağara önü (Arslantaş, 2014).

İlk insanlar daha güvenli mağaraların keşfedilmesiyle birlikte toplu yaşam sürecine girmeye başlamaktadır. Mağara önündeki aile (Görsel 1.3.), birbirlerine olan aidiyeti göstermektedir. Yaşamsal ve çevresel zorunluluklarına karşın birlik ve aidiyet içerisinde mücadele vererek barınmaktadırlar. İnsanlığın gelişim göstermesiyle birlikte doğaya ve çevreye karşı güçlü olma istediği farklı arayışlara yönelmesine neden olmuştur. İnsanların çevreye karşı güçlü olma isteği insanlar arasında toplu yaşamlarla birlikte ilk birbirlerine aidiyet duygusunu ortaya çıkartmaktadır.

Görsel 1.4. *İlk insanın toplu yaşamı* (Arslantaş, 2014).

İnsanlar toplu yaşam içerisinde, dışarıdan gelebilecek olumsuzluklara karşı daha güçlü kalabilmeleri ve toplu halde daha fazla üretimin gerçekleşmesiyle, yaşam tarzlarını geliştirerek toplumsal yaşama geçiş yapmışlardır (Görsel 1.4.). Topluluk haline gelen insanoğlu, bilgi ve birikimlerini birbirleriyle paylaşarak yaşamsal şartlarını ve birbirlerine olan aidiyeti geliştirerek yaşamlarına devam etmişlerdir. Toplulukların oluşması daha fazla beslenme ve barınma ihtiyacının artmasına ve yeni arayış içerisine girmelerine neden olmaktadır. İnsanoğlu artık doğanın sunduğu olanaklardan, kendi bilgi birikimleri doğrultusunda ilerleyerek yerleşik düzene geçmiş uzun vadeli, korunaklı yapılar inşa etmiştir (Önver, 2016, s. 12). Zamanla nüfus artışı ve çevresel sorunların getirdiği problemlerle birlikte tüketim ihtiyacının da artmasıyla artık konut yapılarına geçiş süreci oluşmaya başladığı görülmektedir. Mağaralardan, çadırlara, ahşap kulübelere ve kerpiç evlere doğru söz konusudur. Yerleşik düzene geçmek birçok hayvanın evcilleştirilmesinin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. Neolitik Dönem insanların çoğalması ve ihtiyaçların daha fazla artması, insanları daha fazla üretime ve yeni yapı arayışlarına yönlendirmiştir.

Görsel 1.5. Eldeki bulgulara göre hayal edilerek oluşturulmuş temsili Çatalhöyük yerleşim çizimi(<http-4>)

Dönemin en önemli geçiş düzenli kent olarak Çatalhöyük evleri karşımıza çıkmaktadır. Çatalhöyük evlerine bakıldığında (Görsel 1.5.) evlerin birbirine yapışık bir mimaride olduğu ve aynı zaman da dış etkenlerden daha korunaklı hale gelmesi için ev girişlerinin çatı katlarında yer aldığı göze çarpmaktadır. Neolitik Dönemde yerleşik düzene geçilmesiyle, yerleşik hayat alanında gelişmeler devam etmiştir. İnsanların bir arada bütün içerisinde yaşam sürmelerinde, daha korunaklı ve kalıcı yapılar inşa edilmesinin büyük katkısı olduğu belirtilmektedir (Önver, 2016, s. 13-14). Zamanla nüfusun artmasıyla, korunma, beslenme ve yaşam şartlarını iyileştirme gibi ihtiyaçların artmasıyla gelişen topluluklar büyük köyler ve ardından kentler ortaya çıkarmıştır.

Ev kelimesinin anlamı; ‘1 - Yalnız bir ailenin oturabileceği biçim ve büyüklükte konut. 2 - Kat iyeliğine göre kullanılan çok birkli yapılardaki bağımsız bölümlerden her biri’ olarak ifade edilmektedir (Keleş, 1998). Ev, insan yaşamında ruhen ve bedenen yaşadıkları zorluklara karşı sığındığı ve kendisini güvende hissettiği ilk dünyasıdır (Bachelard, 1996, s. 35). Ev insanların içerisinde eşyalar ve anılarını biriktirdiği, dışardan gelebilecek tehlikelere karşı savunma amaçlı sığındığı yerdir. ‘Evimiz, mekânsal, varoluşsal ve kültürel olarak ait olduğumuz, parçası olduğumuz topluluğun, ailemizin ve sevdiklerimizin yaşadığı, kendi kökenlerimizi bulacağımız, dünyanın başka bir yerindeyken geri dönmeyi özlediğimiz yerdir (Ulf Hedetoft and Mette Hjort, 2002, s. vii)’

Aidiyet kavramı topluluk ve yerlerle ilişkili olarak bir bakıma kendini evinde hissetme duygusudur. (Suner, 2005, s. 28-35). İnsan için ev barınma ihtiyacını karşıladığı, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunduğu, içinde eşyalar ve anılarını biriktirdiği yerdir. Aidiyet ev içerisindeki yalnızlıktır. Ev, içerisinde yaşayan kalabalık içinde insanın kendi alanını, kendi yalnızlığını oluşturmaktadır. Evin kendine özgü yapısı, sıcaklığı ve anlamı vardır. İnsan için ev kendini mutlu ve güvende hissettiği aidiyet duygusunun temellerini oluşturduğu yerdir (Mızrak Z. M., 2021, s. 26-27). İnsan için ev önemlidir. Aidiyet duygusunu beslediği özel alanları vardır. Evin her köşesinde, eşyasında yaşantısından izler taşır. Evi ev yapan içerisindeki eşya ve alanları kendi benliğiyle buluşturmasıdır.

Kent bağlamında aidiyet kavramı, bireylerin kendilerini bir mekânın parçası olarak hissetmesi ve o mekâna karşı hak ve sorumluluk hissetmeleri durumu olarak edilmektedir. Kişilerin yaşadığı kente bağlılığı aidiyet duygusunu besleyerek bireyin o kentin bir parçası olmasına neden olmaktadır (Solak, 2017, s. 21). “Kent: sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgel, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s. 75).

Bir mekâna, kente veya bir yere bağlılık, genellikle bireylerin yaşadıkları yerle kurdukları duygusal bağları ifade eder. Bireyler yaşadıkları kentlerin çevresinde bulunan insanlarla komşuluk ilişkisi içerisine girerken aynı zaman da toplumsal ve kültürel olarak da farklı boyutlarda ilişkileri bireyler arasındaki bağları ve etkileşimi kente olan aidiyeti artırmaktadır. Bireylerin kentler de kurduğu özel ve kişisel ilişkilerin yanı sıra kent içerisindeki sokağa ve sokağın ötesindeki sosyo-kültürel toplumlara karşı da aidiyet hissi oluşmaktadır. Kent içerisinde bireyin kendini o toplumun bir parçası olarak görmesi ve duygusal olarak aidiyet bağına sahip olması anlamına gelmektedir (Umuroğlu, 2014, s. 74-76). Kente aidiyet duygusu içerisinde bulunduğu mahallenin, konutun veya sokaklara karşı duyulan bağlılığın ötesinde yaşadığı kente aidiyet hissetmesi kendisini bir kentli gibi hissetmesi ve kentteki toplumla bütünleşmesidir (Özge Y. Erçoşkun, 2016, s. 7). Kenti benimseyen bireylerin, yaşadıkları yere karşı bağları güçlenerek bulundukları topluma karşı duygusal bağlar kurmaları kente karşı olan aidiyet duygusunu arttırmaktadır.

Kentlerde bireyler kendi egemenlik alanlarını oluşturma çabası içerisine girmektedir. Kentlerdeki oluşuma göre kendi yaşamlarını kurgulamaktadırlar. Sosyo-kültürel etkinlikler içerisinde sosyalleşen birey kentle ilişki kurmakta ve bu ilişki düzeyi bireyin kente olan aidiyetini artırmaktadır. Kentte yaşam süren bireylerin aidiyet hissi çoğu zaman yaşamsal faaliyetlerinden meydana gelmektedir (Hacıhasanoğlu, 2006, s. 16-17).

1.3. Yabancılaşma Kavramı

Yabancılaşma kavramı insan ve toplum bilimlerinde, felsefe, sosyoloji ve edebiyatta iki yüzyıldır önemli bir konu olmaktadır (Marx, 2013, s. 11). Yabancılaşma kavramının da farklı tanımlara yer verilmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır. “Yabancılaşma (alienation) terimi, en genel çerçevesiyle bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam veya süreçten uzaklaşmalarını anlatır” (Marshall, 1999). Yabancılaşma, insanın evrende kendi başına yalnız olduğu anlamında da kullanılmaktadır (Marx, 2013, s. 10). “Yabancılaşma, temel anlamında, bireyin toplumsal çevreye, topluma ve toplumsal değerlere karşı ilgisini yitirmesi, kendi bireysel iç-dünyasına dönmesi, bir bakıma, dünyaya karşı içe-dönük (introvert) bir tavır alması demektir” (Tunalı, 1976, s. 152).

Yabancılaşma nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünme hali ve kendi özünden ve toplumsal çevreden uzaklaşması, onların egemenliği altına girmesi kendi benliğine duygusal olarak mesafe koyma durumudur. Kişinin gerçek beniyile olanı içsel temasını yetirdiğini anlamasının sonucu olan kendisinden kopma hali olarak da tanımlanmaktadır (Ünaldı, 2011, s. 5). İnsanın makineleştiren, metalaştıran ve köleleştiren rasyonelist ve teknolotik bir uygarlık biçimine karşı başkaldırının bir simgesi durumundadır. Yabancılaşma sosyolojik, psikolojik, siyasal ve felsefi bir anlam da taşımaktadır (Tolan, 1980, s. 3). Yabancılaşma, sürekli gelişim gösteren dünya içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik durumlar karşısında kendisini baskı altında hissetmesi ve birçok insan gibi yaşamlarını sürdürememesi ve bulunduğu toplumdan kendini soyutlayıp uzaklaşma durumu olarak da ifade edilebilir.

Yabancılaşma; insan yaşamındaki değişimler, çevresiyle kurduğu ilişkilerde kendisini evinde duymaması, sürgün olarak görmesi, masallarda, dinsel tasarımlarda her çağda karşımıza çıkan, tarihsel geçmişi olan insanların ilk deneyimlerinden biridir

(Kızıltan, 1986, s. 8-9). Bu deneyimler birinde Eski Ahid’de puta tapma olarak, insanların kendi yarattığı nesnelere özel nitelikler yükleyerek kendi eliyle meydana getirdiği putları kutsallaştırmaktadır. İnsan kendi öz benliğinin ve yeteneklerinin ve potansiyelinin farkına varmamasından kendisine yabancılaşmaktadır. Kendi varlığın özelliklerine, ancak putların yaşamına boyun eğerek dolaylı yoldan ulaşabilmektedir (Tolan, 1980, s. 143).

Yabancılaşma 19. 20. yüzyıllarda modernleşme sonucu daha yoğun hissedilmeye başlamıştır. Modernleşme ile birlikte gelişen sanayileşme, toplumda farklılaşmaya yol açan yabancılaşmaya ortam hazırlayan büyük etkenlerden biridir (Tolan, 1980, s. 204). Modernleşme ile birlikte akıl iradesiyle bağımsız hareket etmeye başlayan insan toplum kuralları dışında çıkabilme yetisi kazanarak yabancılaşma olgunu oluşturmaktadır (Yürek, 2005, s. 57). 19. yüzyılda İngiltere’de gerçekleşen Sanayi Devrimi’yle hızla gelişen makineleşme yeni popüler tüketim nesnelerini ortaya çıkarmıştır. İnsanlar bu tüketim nesnelerinin elde etme çabası içerisinde, makinelerin bir parçası gibi çalışmaktadır. Akıl iradesiyle yarattıklarının karşısında, insanın zayıf kalması bunalımı daha fazla artırarak, yabancılaşma olgusunu derinleştirmektedir (Yürek, 2005, s. 60). Yabancılaşma, Sanayi Devrimi’yle ele alınmış olsa da, insanlığın ortaya çıkışından itibaren girdiği yaşam mücadelesi ve gelişim gösteren toplumlarda var olma çabası yabancılaşma sorununu ortaya çıkartmıştır.

Sanayi Devrimi’yle birlikte şehirlerde oluşan karmaşık toplum yapıları, küreselleşen toplumlar, yeni teknolojik gelişimlerin getirdiği sosyolojik ve ekonomik durumlar yabancılaşma kavramını oluşturmaya başlamasında büyük rol oynamaktadır. Teknolojik gelişimle birlikte çoğalan makineleşme insanların gündelik hayatlarının değişmesine neden olmaktadır. Teknolojik düzen doğrudan insan yaşamını etkileyen bir faktör olarak günümüze kadar sürmektedir. Gelişim gösteren teknoloji ve makineleşmenin insanları devamlı bir mücadele ve rekabet içerisine sokması, insanlarda yalnızlık hissi oluşturmaya başlamaktadır. Gelişen küresel toplumda insanlar hayat mücadelesi içerisinde topluma ayak uydurmak için ekonomik ve sosyal anlamda mücadele ederek kendilerine ve daha sonra çevresine karşı yabancılaşmaktadır. İnsanların bu mücadele içerisine kendilerini dahil etmeleri aynı zaman da psikolojik, stres ve depresyon gibi farklı rahatsızlıkları da ortaya çıkarmaktadır. Küresel toplumun modern toplumlar da birçok insan psikolojik olarak etkilenmektedir. Bu da insanların küresel düzen içinde yaşadığı durumlarla ilişkilidir. İnsanlar bu düzen içerisinde mücadele ederek artık

kendine, çevresine ve insanlığa karşı sürekli yabancılaşmaktadır. Gelişen teknolojiyle beraber var olma isteği yeni insan tipleri ortaya çıkarmıştır. İnsanlar makinenin ve teknolojinin bir parçası olarak metalaşarak gerçek dünyadan kopmuştur. Artık insanlar toplumlardan kendilerini soyutlayarak içlerine kapanan insanlar artık toplum da yabancılaşmaya başlamıştır. Toplumdaki bireylerde oluşan bu yabancılaşma durumunu ‘‘ Albert Camus, ‘‘Yabancı’’ romanında ele almıştır.

Camus romanında bir insanın başından geçen olayı ele almıştır. Roman kahramanı Mersault hayatı anlamlandıramamakta ve çaresizliğiyle kimlik problemi yaşamaktadır. Mersault, kendisini ölüme götüren olayları kayıtsız şekilde izlemektedir. Her şey, kendiliğinden olup bitmektedir. Topluma, kendine, adım adım yaklaşan ölüme, hayata, dünyaya ve eylemlerine yabancılaşmış ve kayıtsız kalmıştır. Sosyal varlık olan insanın, toplumda kendi benine ulaşamaması ve sorgulaması bireyi yalnızlığa iterek kimlik problemi yaşatmaktadır. Bu da bireyi topluma yabancılaştırırken sosyal boyutta da toplumdan ötekileştirmektedir (Camus, 1991).

Gelişen teknoloji ile hızlı ve basit üretim, insanlar üzerinde kolaylık sağlamıştır. Üretiminin getirdiği kolaylıklar ve yeni beklentiler insanlar üzerinde baskı yaratarak yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan sorunlara başka insanlar tarafından çözüm bulunması, kendi ve başka insanların başarılarına yol gösterici olmuştur. Bu durumun temelinde insanın dinamik bir yapıya sahip olma ve çevresini kuşatan duvarları geride bırakabilme özelliği yatmaktadır. Günümüzde insan bu yetisini kendinden başka her şey için kullanmaktadır. Dünyanın duvarlarını aşarken, insan garip bir çelişki ile kendi etrafına duvar örmekte, bunları alabildiğince yükselterek kendisi ile geleceği arasında bir belirsizlik ve korku atmosferi yaratmaktadır. Çağdaş insanların birbirlerine böyle duvarlar örmesi, gelişimi değil, yabancılaşmayı artırmaktadır. İnsanlar bu duvarları aşmadığı takdirde, yıkmakla uğraştığı başka duvarların enkazı altına kalma tehlikesi içerisinde. İnsanın tek güvencesi o duvarları geride bırakabilmesi ve aşabilme yetisidir. İnsanın genel yapısı hiçbir şeyle yetinememesi her zaman kendinden ve çevresinden bir adım önce olma istediği önüne geçilmez bir dürtü ile durmaksızın araştırmasıdır (Kızıltan, 1986, s. 95-97). İnsanların bu genel yapısının sonucu, yabancılaşma artarak devam etmesine neden olmaktadır.

‘‘Yabancılaşma’’ kavramını ilk kullanan Jean-Jacques Rousseau olmuştur (Fischer, 1990, s. 72). Ancak Rousseau yabancılaşma kavramına eserlerinde direk olarak

değınmemektedir. Rousseau yabancılaşma kavramını eserlerinde daha çok insanın doğasına uzaklaşması sonucunda meydana gelen olgu olarak nitelendirmektedir. Rousseau'nun, Emile isimli eseri bu durumu göstermektedir. Eserinde, ‘‘her şey, Yararatıcı’nın elinden çıktığında iyidir; insanoğlunun elinde bozulur. İnsanoğlu bir toprağı başka bir toprağın ürünlerini beslemeye, bir ağacı başka bir ağacın meyvelerini taşımaya zorlar; iklimleri, elementleri, mevsimleri birbirine karıştırır, karmakarışık yapar;’’ (Rousseau, 2019, s. 5). Çevresinde olan tüm düzeni alt üst eder biçimi değıştirir, insanı bile, doğanın yaptığı şekliyle istemez insan ve çevresindeki canlılar kendi tarz ve ortamında eğitilmeli ve yetiştirmelidir (Rousseau, 2019, s. 5). Rousseau bu cümleleriyle, insanın doğasına uzaklaşması ve bunun sonucunda yabancılaşmaktan kurtulamamasına değınmektedir.

Rousseau’ya göre yabancılaşma, insanın doğasından ve kendisinden uzaklaşmasıdır. Bu durumun nedeni yaşadığı uygarlığın toplumsal düzeninin değışmesi ve yeni oluşan düzene insanın ayak uyduramaması sonucunda yabancılaşmasıdır. İnsanın doğal yaşam normları değışerek doğası bozulmakta ve davranışları da değışmektedir. Doğal yaşam alanı içerisinde kendisi olmadığından, yabancılaşma eğilimine girmektedir ve kendi iç dünyasına dönmek zorunda bırakılmasından rahatsız bir durumdadır. Rousseau bu durumu, ‘‘içlerine gömülmüş olduğumuz tüm toplumsal kurumlar insanın içindeki doğayı yok eder ve yerine hiçbir şey koymazlar’’ ifadesiyle tanımlamaktadır. (Rousseau, 2019, s. 5).

Rousseau’ya göre birey, sadece kendi içerisinde değıl toplumsal kurumlara ve devlete karşı da yabancılaşmaktadır. Uygarlığın devlet ve toplum anlayışı, insanı yeni düzenlere ayak uyduramaması yabancılaşmasına ve toplum içerisinde değerlerini yitirmiş bir bireye dönüştürmesine neden olmaktadır. Bu durumu Fischer;

Rousseau’nun, Calvıncı Cenevre Cumhuriyetinde gördüklerinden bir halkın milletvekilleriyle temsil edilince kendi toplu yaşayışına yabancılaştığı, halk olmaktan çıktığı sonucuna varmıştı. Topluluk bir hükümetin aracı olabilirdi, ama hiçbir zaman ortak istemin aracı olamazdı. Olunca Devlet içinde kendine yabancılaşmak zorunda kalırdı, ifadeleriyle açıklamaktadır (Fischer, 1990, s. 72).

Rousseau yabancılaşmayı, insanın kendi değeri dışına çıkması olarak ifade etmektedir. Yaşadığı uygarlık devlet ve toplumun dayattığı düzene uyma cabası içerisinde kendi doğalarını yok sayarak yabancı olmamaları, insanın çevresel değışimlere

karşı kendi doğasını koruyarak yabancılaşma eğilimi içerisine girmemelerini ifade etmektedir.

Yabancılaşma kavramını çağdaş felsefeye, Hegel ve Marx kazandırmıştır (Tunalı, 1976, s. 153). Yabancılaşma kavramı kapsamında Hegel, Feuerbach, Karl Max, Erich Fromm, Herbert Marcuse ve Charles Wright Mills gibi düşünürlerin ele aldığı yabancılaşma kavramı incelenmektedir.

1.3.1. Georg Wilhelm Friedrich Hegel'e göre yabancılaşma

G.W.E. Hegel yabancılaşma kavramını felsefi anlamda ilk kez kullanan ve yabancılaşma olgusunu felsefenin temel sorunlarından birisi haline getiren kişi olarak bilinmektedir (Osmanoğlu, 2016, s. 68). Afşar Timuçin ise; "Bir başkası olmak fikriyle birlikte "yabancılaşma" kavramını bize Hegel armağan etti" (Timuçin, 1992, s. 16). İfadeleriyle açıklamıştır.

Hegel'de yabancılaşma fikri, Pozitiflik adı altında ilk yazılarında görülmektedir. Felsefi olarak ilk işlenişi ise Hegel'in Tinin Fenomenolojisi adlı yapıtı ile başlamaktadır. Kitap da kendinden yabancılaşma kavramı farklı başlıklarla ele alınmışsa da ana fikri yabancılaşma kavramı oluşturmaktadır. Hegel kendine yabancılaşma kavramını Mutlak'a uygulamıştır. Hegel için gerçeklik mutlak ideadır. Mutlak idea, yabancılaşmadan kurtulmada yer alan dinamik bir benliktir. (Bottomore, 1993, s. 598)

Hegel'de yabancılaşmanın birkaç anlamı daha bulunmuştur; "Schacht, Hegel'in terimi oldukça farklı iki anlamda kullandığı sonucuna varmıştır: "birey ile toplumsal töz ya da ("kendine yabancılaşma" olarak) bir kişinin gerçek durumu ile özsel doğası arasında ortaya çıkabilecek olan bir ayrılma veya uyumsuz ilişki anlamında" "yabancılaşma 1" ve "tikelliğin ve iradiliğin, "yabancılaşma 2'nin aşılması ve birliğin yeniden sağlanması uğruna teslim olması veya kendisini kurban etmesi" anlamında "yabancılaşma 2 (Bottomore, 1993, s. 598).

Hegel yabancılaşma kavramını, tanrı ve insan inanç sistemindeki tanrının kendisine döndüğünü insana yabancılaştığını ileri sürmektedir. İnsan kendisini seven, hisseden ve düşünen kişiler olarak değil; ortaya koyduğu somut malzemelerin kendisini hatırlanır hale getirdiğini görmektedir. İnsan, varlığını ancak ürettiği mal ve eşya aracılığıyla kanıtlayabildiğine inanmaktadır. Hegel'e göre yabancılaşma kavramı insanın var oluşu fiziki ve ruhi varlığın arasındaki mesafeye dayandırmaktadır (Erkal, s. 9). Hegel'e göre

ruhun tipik bir özelliği de doğaya yabancılaşmadır. İnsan yabancılaşmış benliğinin üstesinden gelebilmesi için tam anlamıyla ruh gelişimini tamamlaması gerekmektedir. Yabancılaşma mutlak ruh için kaçınılmazdır. Ruh, yabancılaşma süreci içinde kendiliğinden kurtulmaktadır. Bundan dolayı yabancılaşma ruhun kendini dışsallaştırması için zorunludur. Hegel yabancılaşmayı, insanların gelişebilmesi için geçirmesi gereken bir evre olarak görmektedir (Güler, 2017, s. 53). ‘‘Hegel’de, ‘yabancılaşma’ deyince anlaşılan şey, tinin, ide’nin kendi özüne yabancılaşarak doğa varlığı olarak yabancılaşmasıdır’’ (Tunalı, 1976, s. 153).

Hegel felsefesi, mutlak Tin’in yabancılaşması üzerine kurulmuştur. Diyalektik süreç içinde mutlak Tin’in devinimi bir ‘‘yabancılaşma ve yabancılaşmadan kurtulma’’ hareketidir. Hegel açısından yabancılaşma, mutlak Tin’in hareketi içinde kaçınılmaz bir oluşumdur. Hegel Tin’in varlıkta, eksik olandan daha eksiksiz olana doğru ilerlediğini savunur. Tin, ‘‘doğallığın, duyusallığın, kendine yabancılığın kabuğunu kırıp bilinç ışığına çıkma, yani kendisine gelme içgüdüdür, tinsel yaşamın kendi kendisine verdiği dürtüdür (Osmanoğlu, 2016, s. 69-70).

Hegel’de Tin; doğa, özne ve nesne özdeşliğinin kendine dönüş aşamasından başka bir şey olmadığından, yabancılaşma kendi içerisinde ortadan kaldırılışını içerir. Yabancı öteki varlıktır. Nesnenin ve özenenin karşılığı bilinç ve öz bilinçtir. Yabancılaşmanın aşılması gereken asıl özü, insan tarafından Tin’den ayrı olarak nesnelleştirilmesidir (Ünaldı, 2011, s. 10) ‘‘Hegel’e göre, tüm yabancılaşma tarihi ve bu yabancılaşmanın tüm onarımı soyut, mutlak, kurgusal ve mantıksal düşüncenin üretim tarihinden başka bir şey değildir. (Osmanoğlu, 2016, s. 68). Yabancılaşma fikir öncülerinden bazıları ‘‘Hegel’in doğayı Mutlak Tin’in kendine yabancılaşmasının bir biçimi olarak görüşünün, Platon ‘un doğal dünyayı yetkin idealar dünyasının bozulmuş bir resmi olarak görüşünde bulunduğunu ileri sürmüşlerdir’’ (Bilgili, 2012, s. 597).

Hegel, yabancılaşmayı içsel ya da bilinç olguları düzeyinde ele alarak işledi. Hegel’e göre yabancılaşma bilinci bilinç kılan şeydir. Bilinç yabancılaşma içerisinde var olur ve sürekli yenilenip yeniden kurulur. Bilinç varlığı ve gelişimi kendinden çıkarak yabancılaşma da kendisini göstermektedir. Düşünceler kendilerini ortaya koyabilmek için nesneleştirmek ve dışarı çıkarmak zorundadır. Dışarı çıkarmayı ancak ortaya bir yapıt koyarak, yazarak gerçekleştirebilir. Gerçekleştirilen bu durum, bilince yabancıdır. Gerçekleştirdiği şeylere ulaşip çözümseyerek yabancılaşmayı yenebilmektedir. Hegel’e göre yabancılaşma bu şekilde ilerlemektedir. Hegel yabancılaşmayı bilincin dışına çıkma,

başkalaşma olgusu olarak görür ve bilincin tüm oluşum ve gelişiminin açıklanması olarak ele alır. (Timuçin, 1992, s. 18-19)

Hegel'e göre yabancılaşma, tüm evrenin çeşitli görünümlerinden başka bir şey değildir. Mutlak olan saltık düşüncedir. Tanrısal olan bu saltık düşünce dışlanıp doğallaşarak ve bu süreç içerisinde kendisine yabancılaşarak evreni oluşturur. Dışlanıp doğallaşma dönüşümü içerisinde, saltık düşüncenin yansıma bulduğu ve kendisine dönmek üzere çıktığı son durak insandır. İnsanlar öz benliklerine kavuştukları zaman ve yaşadıkları ortamların ve kültürlerin ruhtan kaynaklandığını fark ettiğinde insanda yabancılaşma sona erecektir (Taş, 2007, s. 21).

Hegel, Hegel, yabancılaşma kavramına insanın gelişimi açısından geçirmesi gereken bir evre olarak bakmaktadır. Hegel Tin'in bilinç sorununu ele alarak, insanın kendi bilinci içerisinde yabancılaşmasını da vurgulamaktadır. Hegel'in felsefesi insan ruhunun bireyselleşmesi ve daha sonra toplumla birleşmesi olarak da açıklanabilir. Hegel'de yabancılaşma doğal bir olgudur. İnsan, toplum ve doğa var oldukça, yabancılaşma da var olacaktır.

1.3.2. Feuerbach'a göre yabancılaşma

Feuerbach'ın yabancılaşmadaki temel noktası din eleştirisidir. Feuerbach için temel gerçeklik insandır. Feuerbach göre Tanrı yabancılaşmanın gerçek nedenidir. "Yabancılaşma problemi, insan bilincinin Tanrı ve maddi dünya arasında tecrit hali sonucu ortaya çıkmaktadır" (Gökhan Ofloğlu ve Ozan Büyükyılmaz, 2008, s. 126-127). Feuerbach dini, insanı hayvandan ayıran özellik olarak görür. Feuerbach bu durumu şu şekilde ifade eder. "Din, insanın hayvandan özden kaynaklanan farkına dayanır; hayvanların dini yoktur" (Feuerbach, 2008, s. 35).

"Feuerbach, Hegel'in doğanın Mutlak Tinin kendisine yabancılaşmış biçimi olduğu görüşüne karşı çıkarak, insanın kendine yabancılaşmış biçimi olarak, insanın kendine yabancılaşmış Tanrı değil Tanrının kendine yabancılaşmış insan olduğunu ileri sürer." (Aydoğan, 2015, s. 278). Feuerbach göre, sadece insanın özünün insandan soyutlanması, mutlaklaştırılması ve uzaklaştırılmasıdır. Dolayısıyla insan, imgesel bir yabancı ve üstün varlığı yaratıp onu kendi üzerinde bir koruma yaptığı ve ona köle gibi boyun eğdiğinde kendinden yabancılaşmış olmaktadır. İnsanın yabancılaşmadan kurtulması, insanın bu kendisinden uzaklaştırılmış resminin, (tanrının) ortadan kaldırılmasında

yatmaktadır” (Bilgili, 2012, s. 14). Hegel’de “Mutlak Ruh” kendisini, doğa ve insanlarda ortaya koymaktaydı. Feuerbach’ de ise Hegel’in tam tersine Mutlak Ruh’u yani Tanrı’yı insanın yabancılaşmasının bir ifadesi olarak ortaya koymaktadır. İnsanların düşünce ve hayallerinde var olanı, düşünce ve hayaller dışında bir varlık haline getirmektedir. Feuerbach göre yabancılaşma insanın öz niteliklerini kaybedip, tanrı inancına bırakırsa gerçekten yabancılaşmış demektir Feuerbach’ a göre insan, düşünceleri özel alanla sınırlıdır, kendi doğası dışına çıkamaz. İnsanın Tanrı inancı yalnızca, öznel doğasının ve beklentilerin yansımasıdır. İnsan olmadan tanrı olmaz, insan tanrının kendisidir (Gökhan Ofluoğlu ve Ozan Büyükyılmaz, 2008, s. 120-121).

Feuerbach, insan bilinci ile tanrı bilincinin aynı olduğunu, toplumların Tanrı algısı kendi dinlerine özgü biçimleriyle olduğunu belirtmektedir. “Tanrı bilinci insanın öz bilincidir, tanrının idraki insanın kendini idrak etmesidir. İnsanı tanrısından ve tanrısını da insanından dolayı teşhis edersin; her ikisi de birdir” (Feuerbach, 2008, s. 48). “Eğer insanın tanrıya ait bilinci tanrının öz bilinciye, o zaman insanın bilinci tanrısal bilinç olur” (Feuerbach, 2008, s. 299). Feuerbach göre; akıl, irade ve sevgi gibi güçler iradeyi oluşturmakta ve bu güçleri insanın mutlak özü ve varoluşunun amacı olarak tanımlamaktadır. İnsan, özünü temellendiren güçler sayesinde var olur. Bu güçler insanın bile direnemeyeceği tanrısal güçlerdir. (Feuerbach, 2008, s. 37). Feuerbach’a göre insan kendi bilincine nesne üzerinden uzaklaşarak öz bilincini oluşturmaktadır. İnsanların nesneler üzerinde gücü aslında kendi algısının gücüdür. İnsanların kendilerini gerçekleştirmeleri için nesnelerde kendi bilincine ulaşması gerekmektedir (Feuerbach, 2008, s. 39). İnsan, akıl, irade ve sevgi gelişim özelliklerini kendinde topladığı zaman yabancılaşmaktan ve Tanrı’nın kölesi olmaktan kurtulacaktır.

Feuerbach bu dünyadaki yaşamı eleştirir. Feuerbach için öte dünya anlaşılır ve semavidir. İnsan bu dünyayı reddedip kendine yabancılaştığı için dinden de uzaklaşmaktadır. İnsanlarda ki öteki dünya inancı, bu dünyadan bağımsız, ebediliğe ve sonsuzluğa ulaşma inancıdır. Bu algı insanın kişiliğini yabancılaştırmaktadır. (Bilgili, 2012, s. 14). Feuerbach’ın yabancılaşma kavramında temel olarak insanın din alanında yabancılaşması yaşanmaktadır. İnsan ya kendini yaratan, ya da kendi yarattığı tanrıya inanmaktadır.

1.3.3. Karl Marx’a göre yabancılaşma

Marx'ın yabancılaşma kavramını 1920'lerde yayınlanan 1844 El yazmalarında konu edinmektedir. Marx 1844 El Yazmalarında insanın özü, yabancılaşma ve yabancılaşmış emek şeklinde üç temele dayandırmaktadır (Marx, 1844). "Marx'ın tüm düşüncesinin kökensel fikri ve bir bakıma tohumu, onun Hegel ve Feuerbach'tan aldığı yabancılaşma fikridir" (Hyppolite, 2010, s. 173). "Marx'a göre insanlık tarihi, insanlığın ve medeniyetin gelişmesi ile birlikte artan yabancılaşmanın tarihidir" (Abacı, 2019, s. 13).

Marx yabancılaşma kavramını belirlerken insan doğasından hareket eder. Marx'da yabancılaşma kavramının temelini, insanın üretim süreci oluşturmaktadır. Yabancılaşmanın farklı şekillerde ortaya çıkabileceğini belirterek, yabancılaşma kavramını; emeğe yabancılaşma, iş sürecine yabancılaşma, doğaya yabancılaşma ve kendine yabancılaşma olarak dört boyutta incelemektedir.

Marx, sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte insanlarda oluşan ilk boyutu emeğe yabancılaşma üzerinde durmaktadır. Üretim sürecinde olan insanın, kendi emeğine, üretimine yabancılaşması olarak karşısına çıkmaktadır. (Aydoğan, 2015, s. 278). Yabancılaşma sadece üründe değil üretim sürecinde de görülmektedir. Yabancılaşma insanın gerçek özünden uzaklaşması olarak da ifade edilmektedir. (Taş, 2007, s. 35). Marx temel olarak yabancılaşma kavramını iş üzerine, insanın emeğine yabancılaşması üzerine kurmaktadır (Şimşek, 1997, s. 13-14). Marx'a göre kapitalist düzen içerisinde işçinin emeği ile meydana getirdiği ürünler üzerinde kontrolü kaybetmesi, üretilen ürünlerin içerisinde kendisini tanıyamayacağı, sistem içinde kaybolduğu düzen, yabancılaşmış emeğe sebep olmaktadır. Kapitalist düzen içerisinde işçi farklı durumlara bürünerek, bedensel ve zihinsel gücünü kullanamamakta ve ürettiği eşyayı satın alabilecek maddi boyuta ulaşamamaktadır. Bu durum işçinin ürettiği eşyayı ulaşılması güç duruma getirirken, kontrolü dışında işçi tarafından üretilen ürün daha sonra işçinin karşısına yabancı bir nesne olarak çıkmaktadır. Marx'a göre bu durum işçi sınıfının diğer sınıflara göre daha çok yabancılaşmaktadır (Gökhan Ofluoğlu ve Ozan Büyükyılmaz, 2008, s. 126-127).

Marx'ın ikinci yabancılaşma boyutu ise, iş sürecinde yabancılaşmasıdır. Marx'a göre iş sürecinde yabancılaşma, işçinin iş sürecinde kontrole sahip olamaması sonucu, ürettiği nesnelere yabancılaşmasıdır. Marx iş sürecinde sadece işçinin maddi boyutunu incelememekte, işçinin, iş sürecinde yapmış olduğu işe, kendi yaratıcılığını ve aklını da

katabildiği bir bütün olarak görmektedir (Gökhan Ofloğlu ve Ozan Büyükyılmaz, 2008, s. 127). İşçi emeği ile ürettiği ürünleri, maddi kazanç karşılığı satarak, emeğini yok saymaktadır. Emeğinin ürünü olan eşyaların maddi kazanç karşılığında satılmasıyla ürünler üzerinde haklarından vazgeçmektedir. İşçi için artık ürettiği ürünler yabancılaşmaktadır (Uluç, 2020, s. 35). Marx’a göre “Nesneye sahip olmak öylesine bir yabancılaşma olmuştur ki işçi ne kadar fazla nesne üretirse kendisi o kadar azına sahip olabilir ve kendi ürününün, sermayenin egemenliği altına o kadar girer” (Marx, 1844, s. 75). Marx’a göre kapitalist toplumlardaki ihtiyaçların artması ve karşılamaya çalışılması ile işçiler artık ne ürettiğinin farkında olmadan sistem içerisinde üretimlerine devam etmektedir (Uluç, 2020, s. 35). Kapitalist sistem içerisinde işçinin, hedefleri ve üretimde ki faaliyetlere etkisi bulunmamakla beraber, işçinin kontrolü dışında gerçekleşmektedir. İşçi yapmış olduğu işe hiçbir anlam yüklemeyen çalışmaya devam etmektedir (Gökhan Ofloğlu ve Ozan Büyükyılmaz, 2008, s. 127).

İşçi yaşamını nesneye koyar. Ama o zaman yaşamı artık kendisinin değil, nesnenindir. Demek ki bu etkinlik ne kadar büyükse, işçi o kadar nesnesizdir.” O, emeğinin ürünü olan şey değildir. Öyleyse bu ürün ne kadar büyükse, işçi o kadar az kendisidir. İşçinin kendi ürünü içinde yabancılaşması, yalnızca emeğinin bir nesne, dışsal bir varoluş durumuna geldiği anlamına değil ama emeğinin kendi dışında, ondan bağımsız, ona yabancı ve onun karşısında özerk bir erk durumuna gelen bir varlık olarak var olduğu ve nesneye geçirdiği yaşamın, hasım ve yabancı bir yaşam olarak ona karşı çıktığı anlamına da gelir (Marx, 2013, s. 22).

Yabancılaşmanın üçüncü boyutu, doğaya yabancılaşmadır. Marx için doğaya yabancılaşma, doğadan kopuş anlamındaki yabancılaşmadır. İnsan doğadan uzaklaşarak, yer aldığı toplumda ikinci bir doğa kurma, anlamında doğaya yabancılaşmadır (Ünaldı, 2011, s. 13). İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerin başında, doğaya hakim olma, değiştirebilme ve insanın yaşamını sürdürebilmesi için doğayı kullanabilmesi gelmektedir (Güler, 2017, s. 54). Marx için insan, doğanın bir parçasıdır. Doğayı insan ilişkisini üretken bir eylem olarak görmektedir. İşçi doğanın yardımıyla üretimini gerçekleştirmektedir (Bektaş, 2013, s. 19-20). “Doğa, duygusal dış dünya olmadıkça işçi hiç bir şey yaratamaz. Doğa, işçinin emeğinin üzerinde gerçekleştiği, üzerinde etkin olduğu gerektir, işçi doğadan ve doğa yoluyla üretir” (Marx, 1844, s. 76). İşçi çalışıp, hayatını idame ettirebilmesi için sadece işçi olarak çalışma halini almıştır. İnsan doğa da var olabilmek için doğayla iç içe yaşamaktadır. Hayata tutunmak için doğayla sürekli

ilişki içerisinde, besin, ısı, ışık vb. gibi ihtiyaçları kullanarak yaşar. Özgür bir varlık olan insan, doğayı kullanarak bilinçli etkinlikler meydana getirmektedir. (Abacı, 2019, s. 12).

Marx'ın yabancılaşmasında dördüncü boyutu, kendine yabancılaşmadır. Kendine yabancılaşmada, insanın kendisine yabancılaşması ele alınmaktadır. İşçi, yaptığı işle kendi duygularının dışına çıkarak istemeyerek yerine getirdiği bir süreç içerisinde girmesiyle kendisine yabancılaşmaktadır.

İşçi emeğiyle dışsal dünyaya, duygusal doğaya ne kadar çok sahip olursa, kendini iki bakımdan da yaşama araçlarından yoksun kılmış olur: İlk, duygusal dışsal dünya gitgide onun kendi emeğine ait bir nesne olmaktan, emeğinin yaşama aracı olmaktan çıkar; sonra da, dolaysız anlamıyla yaşama aracı, fiziksel beslenme aracı olmaktan habire uzaklaşır (Marx, 1844, s. 76).

Marx'a göre işçi, iş sürecinde kendi emeğine yabancılaşarak öz benliğine de yabancılaşmaktadır. İş süreci boyunca kendi yaratıcı gücünü kullanmamaktadır. Bu da işçinin kendi öz varlığına yabancılaşması anlamı taşımaktadır. Marx kendi öz varlığına yabancılaşan insanın diğer insanlara da yabancılaşacağını belirtmektedir. Marx'a göre öz benliğine yabancılaşmış işçiler, toplumdaki insanlarla ilişkilerinde öz benliğiyle hareket edemeyeceklerdir (Gökhan Ofloğlu ve Ozan Büyükyılmaz, 2008, s. 128). İşçi kapitalist üretim tarzı içerisinde, sermayenin kârını üreterek arttırdıkça, yoksullaşır ve insansal özelliğinden yoksunlaşma koşullarını yaratmaktadır (Demir, 2018, s. 68). Kapitalist sistemde işçi, endüstriyel makinelerin, yeri doldurulabilir herhangi bir parçasından başka bir şey değildir. Sistem içerisinde işçiler daha fazla üretime zorlanır. Tek amacın daha fazla üretimin olduğu toplumda işçiler, bütün insani niteliklerinden koparılır. Bütün niteliklerinden uzaklaşan işçiler, toplumsal ve bireysel yaşamda duyarsız, kayıtsız ve kendine yabancılaşmış nesne haline gelmektedirler (Uluç, 2020, s. 35).

Marx için insan, doğal ve toplumsal yani türsel bir varlıktır. Marx yabancılaşma kavramını insanın değişmez doğası üzerine değil, çevresi değiştirirken aynı zamanda kendisi de değişen insan kavramı üzerine temellendirmiştir (Şimşek, 1997, s. 13-14). Marx'ın yabancılaşma kavramı tüm düşüncesinin ana fikrindedir. Yabancılaşma kavramını toplumsal ve iktisadi bir bağlamda ele almaktadır. Marx için önemli olan iktisadi yabancılaşmadır. Marx iktisadi yabancılaşmanın çözümünü Kominizm'de bulur. Kominizm Marx için tarihin sonudur.

1.3.4. Erich Fromm’a göre yabancılaşma

Fromm yabancılaşmanın topluma uymanın bir başka ya da beğenilerin ve yargıların törpülenip aynılaştırma Süreci olduğunu belirtmektedir (Fromm, 1990, s. 171). Fromm’a göre yabancılaşma, olumsuz ve kötü durumlarının temeline dayanır. “Yabancılaşma kavramını kökleri, Batı uygarlığının daha derinlerine, Eski Ahit peygamberlerinin düşüncelerine ve özellikle onların putlaştırma (idolatry) kavramına kadar uzanır” (Fromm, 1973, s. 62). Fromm yabancılaşmayı ruh rahatsızlığı olarak yorumlamakta ve psikolojik vakaların çoğunda görülen ortak bulgu olarak da söz etmektedir. Fromm’da yabancılaşma psikolojik çözümlemeye tabidir. Yabancılaşmış kişi duygu ve düşüncelerini kendi dışında bir nesneye aktardığı için kendisi olmaktan çıkıp, kimlik ve ben duygusunu yitirmektedir (Fromm, 1973, s. 60-61).

Fromm yabancılaşmayı insanın özünden uzaklaşması ruh dünyasının zayıflaması şeklinde de belirtmektedir. Tüm hizmet sektörlerinde çalışan işçi sınıfının nitelikli işçiden daha fazla yabancılaşma içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Nitelikli işçi yetenek beceri ve iş ahlakı gibi kişisel niteliklere bağımlıdır. Kişiliğini ve inançlarını satmak ve rol yapmak zorunda değildir. Normal işçi sınıfı ise becerilerin yanı sıra daha ılımlı, uysal ve istenilen doğrultuda kullanılabilir. Tüketim açısından bürokrasi ve işçi sınıfları arasında pek fark bulunmamaktadır. Herkes yeni şeylere sahip olmak, kullanmak arzusu içindedir. Bu insanlar zincire vurulmuş tüketiciler kitlesini oluşturmaktadır. Sadece arzularını doyuran ama bununla birlikte doyumdan uzaklaştırılan nesnelerin kölesi olmuşlardır (Taş, 2007, s. 46).

Fromm yabancılaşma kavramını, toplumsal kişiliğin çözümlenmesi ve geliştirilmesinde kullanmaktadır. Yabancılaşma kavramını, çağdaş toplumun ekonomik yapısı ile normal bireylerin kişilik yapısı arasındaki etkileşime en uygun kavram olarak görmektedir. (Fromm, 1990, s. 124). Yabancılaşmanın çağdaş toplumda birçok yeri kapladığı düşüncesindedir. Fromm’a göre çağdaş toplum içerisinde kapitalist sistemin üretim şeklinden dolayı insan, korkak ve yabancılaşmış hale gelmektedir. Çünkü bu sistem içerisinde giderek büyüyen ekonomik ve tüketim ihtiyaçları karşısında birey kendini aciz ve çaresiz hissetmek de ve toplumsal oluşumlara daha az katılabilmektedir. Çaresiz bir hale getirilen insanın hayata tutunması tüketmek üzerine kurulmaktadır. Bundan dolayı İnsan kendisini toplumdan soyutlanmış bir şekilde hayatına devam etmektedir (Fromm, 2004, s. 66-67).

Fromm ‘‘Sahip Olmak ya da Olmak’’ kitabında yabancılaşma konusuna değinirken, yabancılaşmayı Pazar karakteri tiplemesine benzetmektedir. Yabancılaşma kavramını açıklarken pazar karakterinde söz etmektedir. Bu karakteri açıklarken aşırı uyum göstererek aranan kişilik olduğunu ve duygusal konularda garip ve çocuksu tavırlara sahip olduğunu belirtmektedir. Pazar karakteri tiplemesine sahip kişiler, duygusal insanlarla kolay bağ kurarlar ve bu duyguların gerçekliği anlaşılması belirsizdir. Dolayısıyla geçmişten günümüze kadar insanların ruhsal ve dinsel duygularını kullanan dolandırıcılar çıkmıştır. Fromm kullandığı pazar karakteri tiplemesinin tek seçenek olmadığını, Marx'ın ‘‘yabancılaşmış karakter’’ tanımının da kullanılabileceğini belirtmektedir. Günümüz insanların özelliklerini emeğe, işe ve doğaya yabancılaşma gibi sorunlar olarak ifade etmektedir (Fromm, 2003, s. 200-201).

Fromm'un yabancılaşma kavramı temel olarak kişinin kendisini yabancı hissetme durumudur. İnsanın, kendi kendisine yabancılaşmasıdır. İnsan kendi dünyası içerisinde kendini eylemlerin yaratıcısı olarak görmez, bu eylemlerin inançları doğrultusunda gerçekleştiği duygusuna kapılmaktadır. Fromm, kapitalizmin de etkisiyle birey üzerindeki yalnızlığın daha fazla arttığını belirtmektedir. Birey artık dış güçlerin etkisi altına girerek duygusal ve zihinsel olarak zayıf durumuna gelmektedir. Yabancılaşmış birey kapitalist sistem içerisinde çaresiz bir hale dönüşür ve insan ve toplumdan soyutlanarak sadece tüketim süreci ile hayatına devam etmektedir.

1.3.5. Herbert Marcuse'ye göre yabancılaşma

Yabancılaşma sorununu inceleyen isimlerden bir diğeri Herbert Marcuse'dir. Marx, yabancılaşma kuramında işçiler ve işçi sınıfını ele alarak yabancılaşmanın aşılmasını bu işçi sınıfının bilinçlenmesiyle, içinde bulunduğu durumun farkına varmasıyla gerçekleşeceğini vurgulamaktadır. Marcuse'ye göre ise işçi sınıfın, Marx'ın belirlediği durumlar doğrultusunda yabancılaşmayı sona erdirecek güç olmaktan uzaklaştığını belirtmektedir (Tolan, 1980, s. 159).

Marcuse'ye göre gelişen teknolojiyle beraber makineleşme insan emeğiyle kıyaslanmaya ve ele emeğinin önüne geçmektedir. Makineleşmenin artmasıyla az insan gücüne aynı zaman da büyük ölçüde makinelerin denetimi için insanlara ihtiyaç vardır. İnsan emeğinin azalmasına karşın daha fazla üretimin olması teknoloji ve makineler üzerinden insanları köleleştirmektedir. Marcuse'ye göre bu köleleştirme, memurlara,

baskı altında çalışan satıcılara veya televizyon spikerine uygulanan köleleştirme temelde farklı değildir (Tolan, 1980, s. 159-160). “Standartlaştırma ve tek düzeylik üretici meslekle üretici olmayan meslekleri benzer kılar” (Tolan, 1980, s. 160). İleri sanayi toplumunun köleleri, araç olmak ve nesneye indirgenmek bakımından “incelmiş köleler” olarak betimlenmektedir (Tolan, 1980, s. 160-161).

Marcuse’ye göre işçi sınıfı, kapitalizmin önce evlerinde bedenini çalıştırarak hayatın zorunluluklarını ve lükslerini sağlayan, pislik ve yoksulluk içinde yaşayan bir yük hayvanı durumundaydı. Marcuse İnsanı bu dönem toplumdan atılmış canlı olarak belirtmektedir. Teknoloji toplumunda örgütlenmiş olan işçi bu toplumdan atılmışlığı az hissetmektedir. Toplumun iş bölümü diğer insanlar gibi işçi sınıfı da teknoloji toplumuyla bütünleşmektedir. Marcuse, teknolojik iş dünyasında işçi sınıfın olumsuz tutumunun zayıflamakta olduğunu ve işçi sınıfın kurulu düzeni canlı karşıtı olmadığını belirtmektedir (Tolan, 1980, s. 160). İş bölümünün özelleşmesi, emeğin yabancılaşmasına neden olacaktır. Bu durumda insanlar kendi yaşamlarını yaşamak yerine önceden belirlenmiş şartlara göre yaşamını biçimlendirme durumunda kalacaktır. Bu da insanların işlerini yabancılaşma içinde yerine getirmesine neden olmaktadır (Osmanoğlu, 2016, s. 87).

Marcuse’ye göre insanlar, makineleşmeyle birlikte oluşan kapitalist toplum içerisinde satın aldıkları nesnelerle kendini tanımlamaktadır. Ruhlarını lüks nesneler içerisinde bulmaktadırlar. Bireyi topluma bağlayan sistem üretmiş olduğu ihtiyaçlar çerçevesinde sağlamaktadır. Kapitalist sistemin insan üzerinde yarattığı başka bir durum ise insana kendini ifade etmesini ve sosyalleşmesini sağlayacak zamanı bırakmamasıdır. Kapitalist sistem içerisinde insan zamanının çoğunu çalışarak ve kalan zamanını da yorulan bedenini dinlendirmek için harcamaktadır. Bundan dolayı kendine ve çevresindeki insanlarla bağ kurmak için zamanı kalmamaktadır (Gökhan Ofluoğlu ve Ozan Büyükyılmaz, 2008, s. 129).

Çevresinden soyutlanan insan ilişki kurma ihtiyacını büyük ölçüde kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirebilmektedir. Kitle iletişim araçlarının etkisiyle insan tamamen sömürgeleşmekte, tutum ve eylemleri ile dış dünyayla ilişkilerinin farkında olmayan, kapitalist sistem içerisinde yönetenlerin istediği şeyleri, istediği ölçüde, istediği yer ve zamanda tüketen bir robot olmaktadır. Artık kapitalist sistem içerisinde işçi sınıfı karşı çıkma gücünü yitirmiş durumdadır ve böylece silahsız kalan toplum “tek boyutlu toplum” haline gelmiştir (Tolan, 1980, s. 161).

1.3.6. Charles Wright MILLS'e göre yabancılaşma

Charles Wright Mills, çalışmalarında yabancılaşmayı sosyolojik ve sosyo psikolojik bir anlayışla ele alıp, önemli katkılar sunmaktadır. Mills, hizmet sektöründe çalışan, sayıları giderek artmasına rağmen oluşturdukları toplumsal gücün bilincinde olmayan ücretlilerin yabancılaşma koşulları üzerinde durmaktadır (Tolan, 1980, s. 161). Charles Wright Mills yabancılaşma kavramı ilk olarak ‘‘Beyaz Yakalılar’’ kitabında görülmektedir. Beyaz Yakalılar kitabında; hizmet sektöründe çalışan, sayıları sürekli artmasına rağmen oluşturdukları toplumsal gücün farkına varamayan çalışanların yabancılaşma koşulları üzerine durmaktadır. Mills bu yapıtında temel amacı bu kitlenin neden bağımsız sınıf oluşturamadıkları neden toplumsal konjoktüre göre başka sınıfların egemenliklerini kabul ettiklerini incelemektedir (Taş, 2007, s. 65).

Mills, beyaz yakalıları 18.19. yüzyılları arasında politikada, ekonomide, aile yaşamında, dinsel ve yaşamımızın tüm alanlarında çözülmüş ya da yıkılmış bulmaktadır. Buna karşılık çağdaş yaşamı saran, yeni toplumsal değerler görülmektedir. Böylece insan ne kabul etme ne de reddetme olanağına sahiptir. Yaşamlarına yön gösterici bir çizgiden yoksun bulunmaktadırlar. Zira bir inanç sisteminin yokluğu, bireyleri, kolektif düzeyde güçsüz bırakmıştır. Birey, kendisini güven içerisinde hissetmek için bağlar aramakta, ancak hiçbir topluluk hiçbir örgüt onun bu gereksinmesine cevap vermemektedir. Bu yalnızlığı bireyi, basın, sinema, radyo ve televizyon gibi, halka kültürlerinin yapay ürünleri için bulunmaz bir müşteri haline getirmektedir. Beyaz yakalı, yaratmadığı bir dünyada yaşamaktadır (Tolan, 1980, s. 162). Mills'e göre çağımız bunalımındaki en temel sorunlar, insanların her alanda (politik, aile, ekonomik vb.) sarsılmaz gerçeklerinin yıkılmış olmasıdır. Bu durum karşılık yeni toplumsal değerler üretilmemiştir. Bu sınıf kendi öz benliğini oluşturabilecek kültür ve inanç sisteminden de yoksun bulundurmaktadır. İşçi elinden, hiç bir zaman sahip olamayacağı şeylerin ellerinden geçmesi rağmen, yaratamamakta ve üretememektedir. Emegın ürününe yabancılaşarak ne gerçek hayatta sükunet bulabilmekte, ne de dinlenebilmektedir. İş onu sıkmakta, eğlenceleri onu sinirlendirmekte, bu döngü ise onu tüketmektedir (Tolan, 1980, s. 162-163).

Mills, ‘‘ İktidar Seçkinleri’’ adlı eserinde de yabancılaşmaya değinmektedir. Bu kitabında Amerikan sosyal yaşamına ve iktidar yapısına ilişkin önemli tespitlerde bulunmaktadır. Mills, ‘‘İktidar Seçkinler iktidarı’’ eserinde yeni siyası yapı, kamuda

meydana gelen bozulmalar veya ortaya çıkan kitle kavramı üzerinde durmaktadır (Taş, 2007, s. 64). Amerika toplumunun görünür demokratik düzen içerisinde sosyolojik anlamda hiçbir geçerliliği ve işlerliği olmadığı savunmaktadır. Özerk, etkin ve söz sahibi gibi görünen kitle örgütlerinin, meslek kuruluşlarının, derneklerin ve diğer kamu kuruluşlarının toplumsal karar olmada ve uygulamada söz sahibi olmadığını vurgulamaktadır. Amerika toplumu, siyasal ve toplumsal açıdan yabancılaşmış bireylerin oluşturduğu kitle toplumu şeklindedir (Tolan, 1980, s. 163). Kitle toplum, bireyin hareketinden veya hareketsizliğinde ön plana çıkardığı kitle iletişim araçlarının etkisinden bahsetmektedir. Yabancılaşma durumun ortaya çıkmasının sadece ekonomik durumlarla açıklanmayacağını, bireylerin içinde bulunduğu sosyal durumunun yabancılaşmayı etkilendiği savı üzerinde durur. Mills'e göre birey, kendini güvenceye kavuşturacak kendisini güçlü hissetmesini sağlayacak kuruluşlardan yoksun bulunmakta ve bu nedenle kitle toplumda birey için canlı anlam taşıyan örgütsel mücadele olanağı kalmamaktadır (Şimşek, 1997, s. 17).

Mills "bireyi", Freud'dan farklı, ancak Marx'a benzer bir biçimde "bir bütün" ya da kendi deyimiyle, "tarihsel bunalımların bir aktörü" olarak ele almaktadır. Algılanan dışsal gerçekliğin, içselleştirme sürecini toplumsal bir oldu olarak irdelemekte, fakat Freud sonrası akımın da etkisinde kalarak, çocukluk yıllarının sosyalleşmesi ile daha sonraki kişilik yapısı arasında bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır (Tolan, 1980, s. 165).

1.3.7. Kentleşme ve yabancılaşma

19 yüzyılda batıdaki sanayi devrimi ve sanayileşmenin artması, kentleşme sürecini başlatmıştır. Kentleşme, dünya üzerindeki ülkelerin çoğunda kırsallarda yaşayanların, kentlere akın etmesiyle ortaya çıkmıştır. Kentleşme ile birlikte oluşan insan yoğunluğu, yaşam mücadelesi içerisinde sosyal ve psikolojik durumların da etkisiyle yavaş yavaş bireyler kendilerine ve topluma karşı yabancılaşmaktadır.

Kentleşme, basit bir ifadeyle, bir ülkedeki kent sayısının ve kent nüfuslarının artması anlamına gelir (Keleş, 1990, s. 25). Kentleşme dar ve geniş anlamda ele alınmaktadır. Dar anlam da kentleşme; Kentlerin sayılarının ve içerdiği nüfusun artmasıdır. Doğal yolla veya ölümlere nazaran doğumların fazla olma sonucu ya da göçlerle gerçekleşmektedir (Türk, 2016, s. 26). Kentleşme (urbanization), dar tanımıyla şehrin oluşumunu anlatır (Marshall, 1999, s. 399). Geniş tanımıyla ise; Sanayileşme ve

ekonomik gelişme sonucu kent sayılarının artması ve kentlerin giderek büyümesidir (Türk, 2016, s. 26). ‘‘Kentleşme, en geniş anlamıyla, gelişmiş-gelişmemiş, Batılı-Doğulu tüm çağdaş toplumlarda izlenen belki de en kapsamlı ve önemli bir toplumsal olgu olarak belirmektedir’’ (Tolan, 1975, s. 149).

Sanayileşmenin hızla gelişmesiyle kentlerde oluşan nüfusun iş gücünü tam karşılayamaması, daha fazla iş gücüne ihtiyaç duyulması, bu iş gücünün kırdan gelen bireyler tarafından karşılanmasıyla, kentlerde oluşan insan yoğunluğu, kentleşme sürecinde etkili olmuştur. Kırdan kente göç başlamasıyla kentleşmenin artması, sadece ekonomik ölçüler çerçevesinde olmaktan öte sosyal ve psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kırsal alandan kentlere göç, bireylerin iş bulma konusunda yeni olanaklar sağlamasıyla birlikte, sosyal ve kültürel sorunları da katlayarak büyötmektedir. Bireylerin kalabalık toplumlar içerisinde kendilerini yalnız hissetmeleri sonucunda, çevrelerine karşı yabancılaşma eğilimi göstermektedir (Şimşek, 1997, s. 46). Kentleşme ile birlikte bireyler uyum sürecinde kolaylaştıracak geleneksel kurum ve mekanizmalar kentsel yaşama ilişkin sorunlara karşı çözümsüz kalarak dağılmaktadır. Kentlerde ki bireylerin ortak sorunu ve ortak sorumluluklarına karşın insanların birbirlerine olan sorumluluklardan kaçınması ve kentlerdeki ortak hareket etmenin giderek güçleşmesi toplumda ve bireyler de yabancılaşmaya neden olmaktadır (Erdoğan, 2016, s. 22).

Teknolojik gelişmenin hızlanması birlikte kentlerde ki olumlu atılımlarla toplumda geçici refah artışı sağlamaktadır. Kent içerisinde toplumda oluşan refah, çağın kazanımlarını paylaşan insanların oluşturduğu seviyeli bir toplumsal yapı gibi görünürse de aslında toplum kalabalıklaşma, yığınlaşma ve yabancılaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. İnsanların salt değerleri, yaşam tarzları, normları, sosyal kurumları vb. insan olguları, dış dünya karşısında değişerek topluma ve değişim hızına ayak uyduramamaktan dolayı geri kalarak ötekileşmekte ve yabancılaşmaktadır (Aşkaroğlu, 2017, s. 73). Kentleşmenin artması toplumda oluşan ihtiyaçlara karşın, üretimi artırma, dinlenme ve eğlenme imkanları gibi konularda bir iyileşme, ilerleme yanında yalnızlık, ruh hastalığı ve psikolojik sorunlar gibi birtakım problemleri getirmiştir. Kent içerisinde ki insanların kendi aralarında ki ilişkiler geçici, yüzeysel ve menfaatin ve maddiyatın öne çıkması, bireyler arasında ilişkilerin azalmasına neden olmakla birlikte bireylerde yabancılaşma sorunu ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2016, s. 25).

Kırdan kente göç eden kişiler, hem bir bütün olarak toplumun yaşadığı yabancılaşma etkisi altında bulunmakta hem de bizzat kendisi kapsamlı derin bir yabancılaşma içinde bulunan ve bu doğrultuda hızla dönüşen büyük kentin yeni bir üyesi olmaktadır (Tolan, 1980, s. 256). Kentleşme ile birlikte bireylerin yabancılaşma sorunu önemli düşünürlerden Simmel tarafından da işlenmiştir.

Simmel'e göre yabancılaşma, kentleşmeyle oluşan kalabalık yaşam biçimi oluşturmaktadır. Kentleşmeyle birlikte oluşan kalabalıklar içerisinde bireylerin kendini yalnız hissedeceğini öne sürmektedir. Kalabalık toplum içerisinde kaybolma hissine kapılan insanın sahip olduğu özgürlük, duygusal hayatına olumsuz yansıtacağını ve bireylerin kazandığı özgürlüğün bedelini ruhsal dünyasında olumsuzluklar doğuracağını belirtmektedir (Simmel, 2006, s. 96). Kent içerisindeki bireylerin rutin yaşamları rollere bölünmesi, bireyin kendisini ve çevresini tanıma yeteneğinin körleşmesine neden olmaktadır. Kentleşme içerisinde, insanın hayatta kalmak için girdiği mücadele, insanlar arasında mücadeleye dönüşmüştür. İnsanların kendi elleriyle yarattığı toplum kendi elleriyle birbirlerine karşı mücadele içerisine girerek topluma ve kendilerine karşı yabancılaşmaktadır (Simmel, 2006, s. 105-106).

Sanayileşme ile birlikte oluşan kentleşme, insanların sayıların artmasında da büyük bir etken olmuştur. Kentleşme olgusu insanlara yeni iş kapıları açsa da kentlerde yoğun nüfusun oluşması sosyo-kültürel sorunlara yol açmaktadır. Sanayinin getirdiği üretim düzeni insanların yaşam şartlarını iyileştirirken kendisine bağımlı kılarak insanları kendine muhtaç bırakmaktadır. Kentleşme içerisinde insanlar bu durum karşısında yaşam mücadelesi içerisinde kendilerine ve bulunduğu topluma karşı yabancılaşarak büyük kentlerin üyesi olmaktadır. Günümüzde de halen devam eden bu durum, insanın kendine olan inancının kalmaması ve tüketim toplumun bir parçası olarak hayat mücadelesi içerisinde kendisine ve topluma karşı yabancılaşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SANATTA, AİDİYET VE YABANCILAŞMA KAVRAMLARIN İNCELENMESİ

2.1. Sanatta, Aidiyet ve Yabancılaşma

Sanat, yüzyıllar içerisinde, insanoğlunun varoluşuyla beraber değişim ve gelişim göstererek günümüze kadar süregelen bir olgudur. İnsanlığın ortaya çıkışıyla beraber sanat, mağaralarda izlerini sürdüren, doğaya, ideal güzelliği ve dinsel simgeler altında kendini göstermiştir. Sanayi devrimiyle birlikte, insanların aydınlanması ve sorgulamaların başlamasıyla, sanat artık insanların ekonomik ve kültürel boyutlarını, farklı üslup ve tarzda sanat içerisinde yansımalarının ortaya çıkmasına ortam hazırlayarak, sanat akımlarının ortaya çıkmasında önemli katkı sağlamıştır.

Sanat, özgün düşüncelerin, görsel deneyimlerin ve araştırmalar ışığında artistik ifade gücü ile biricikliğin olduğu alana göre değişkenlik göstermektedir. Yazı, ses, fotoğraf, enstalasyon, performans, heykel, resim, seramik vb. sanat alanlarında teknik ve artistik yaklaşımın yanı sıra düşüncenin egemen olduğu bir yaklaşım görülmektedir. Sanatçılar, sanat deneyimleri neticesinde politik, kültürel, sosyal ve psikolojik düşünceleri de yansıtır. Çağdaş sanat ile beraber görülen aidiyet, bellek, kimlik, yabancılaşma, yaşam, ölüm, doğum, yok oluş, çok kültürlülük, imge, cinsiyet, feminizm, tarih, mit, öteki gibi sorunsallar da bazen metaforik bazen de öznel değerler ışığında sanat nesnesi içerisinde yer bulmuştur. Bu sorunsallar günümüz problemleri arasında yer bulurken, sanat içerisinde de önemli yer teşkil etmektedirler. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda sanatın ne kadar köklü bir yapıya sahip olduğu ve geçmişten günümüze kadar insanlığın birçok problem ve olgularını sanat yoluyla yansıttığını görmek mümkündür. Bu kavramlar zamanın ekonomik, kültürel ve sosyal durumlarına farklılık göstermektedir. Sanayi devriminden günümüze kadar uzanan yaşam içerisinde oluşan sorunlarla ilgili en önemli kavramlar, aidiyet ve yabancılaşmadır. Aidiyet ve yabancılaşma kavramı birbiriyle ilişkilidir. Aidiyeti olmayan insan bulunduğu çevreye, insana, topluma ve kendisine yabancılaşmaktan kurtulamamaktadır. Dolayısıyla aidiyet ve yabancılaşma kavramlarının birbirlerinin sorunları doğrultusunda ortaya çıkması kaçınılmaz olgulardır. Aidiyet ve yabancılaşma kavramları sanat özelinde, araştırmalar doğrultusunda incelenmektedir.

Sanat içerisinde aidiyet ve yabancılaşma kavramını incelemeden önce, Türk Dil Kurumuna göre sanat,

1. Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan yaratıcılık; 2. Belli bir uygarlığın ya da topluluğun anlayış

ve zevk ölçülerine uygun olarak yaratılmış anlatım; 3. Bir şey yapmadan da gösterilen ustalık; Bir meslekte uyulması gereken kuralların tümü; 4. Zanaat(http-2)

gibi anlamlarda kullanılmaktadır. “Sanat insanlığın çok eski, değişimci. Gerçeği ya da imgeleri estetik tasarımlara dönüştüren, özerk bir etkinlik ve yaratım alanıdır.” (Çakır, 2009, s. 227) “Sanat, yaşam tarzının bir ifadesidir” (Soykan, 2019, s. 15). Sanat için farklı tanımlar yer almakla beraber sanatın felsefi yönden de incelendiğinde aşağıda verildiği şekilde tanımlamalar görülmektedir;

1 Bir etkinliğin gerçekleştirilmesi veya belli bir işin yapılmasıyla ilgili yöntem, bilgi ve kuralların tümü. 2 Bir işi belli bir estetik duyguyu yansıtacak bir biçimde gerçekleştirme tarzı. Doğada olmayan bir şeyi yaratma amacına yönelmiş rasyonel faaliyet. 3 Sanat eserlerinin yaratılmasını mümkün kılan doğal yeteneğe dayalı ya da tecrübe yoluyla kazanılmış beceri ya da ustalık. Birtakım fiziki araçları, arzu edilen sonuçlara ulaştırmak üzere, sezgi ya da bilgi yoluyla öğrenilen estetik ilkelere göre, amaçlı ve sistematik bir biçimde kullanma yeteneği. 4 Bir duygu, düşünce, tasarım ya da güzelliğin ifadesinde kullanılan yöntemlerle, bu yöntemlere bağlı olarak sergilenen üstün yaratıcılık. Temel işlevi güzeli meydana getirmek, güzellik yaratmak olan öznel faaliyet. 5 Sergilediği estetik özellikleriyle bir sanatçının elinden çıktığını belli eden nesneler, yani resim heykel, oyun, film benzeri eserler bütünü (Cevizci, 1999, s. 746).

Toplumların yaşamları dünyayı, doğayı, toplumu ve insanı nasıl anladıkları, sanatlarından anlaşılmaktadır (Soykan, 2019, s. 17). Sanatta algısal olarak ifade edilen şeyin sosyolojik dile çevrilmesi, sosyolojinin kavramlarıyla ifade edilmesidir. Bu şüphesiz hem sosyolojinin bu tarz da kendini geliştirmesi, yani alt dallar açmasına neden oluyor hem sanatın yeni bir tarz da ele alınması sonucunu doğuruyor (Soykan, 2019, s. 15). Sanatçı topluma ve toplumun koşullarına olan şahitliğini bire bir toplum içinden biri olarak, eylemi itibari ile aidiyetini zamansızlaştırarak ölümsüzlüğe kavuşturur. Bir anlamda dönemin ruhu sanatçının kendi aracılığı ile meydana getirdiği eserde var edilmiş olur (Zeybek, 2012, s. 47).

Sanat, önemli iletişim biçimlerinden biridir. Tanımlaması zor kavramlardan biridir. Çünkü 18. yüzyılın sonundan itibaren olağanüstü bir dinamizm, özgürlük, çeşitlilik ve çok yönlülük kazanmış, sınırları her anlamda zorlamaya başlamış, dinamik yapısı ve ele avuca sığmazlığı ile dikkat çeker olmuştur. Öznel yorumlara açık olması, onun, tanımlamaların sınırına sığmayan organik bir yapısının uzantısıdır. Çünkü sanat güzel-çirkin, hoş olmayan ideal olmayan gibi öznel içerikli kavram ve fikirlerle tarih boyunca

ve günümüz de sahip olduğu düşlere, imgelere dayanır, bunlardan beslenir. Sanatın yüzü bu dünyaya, insana ve hayata dönüktür; değışmesini istediğı yer/şey bu dünyadır, bu dünyadadır (Çakır, 2009, s. 230).

İnsan, dünyada var olmasıyla birlikte birçok sorunlarla mücadele ederek yaşamına devam etmiştir. Hayatın içinde olan sanat insanların yaşadığı, psikolojik, sosyolojik, kültürel ve ekonomik sorunları ele alarak işlemektedir. İnsanların yaşadığı bu sorunları sanatın içerisinde işleyen birçok sanatçı, eleştirel ve dünyayı daha iyi hale getirme içgüdüleriyle hareket ederek ele almışlardır. İnsan, ait olma fikri üzerine, başlangıcından beri kafa yormaktadır. Bireylerin, aidiyet hissini kaybetmesiyle yalnızlığa bürünme hali de çevresinde oluşabilecek tüm durumlara karşı, yabancılaşmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Kısaca, aidiyet bağlarını kaybeden insan aynı zamanda yabancılaşmış insandır.

Aidiyet ve yabancılaşma kavramların yer aldığı araştırmalar incelendiğinde genellikle ayrı ayrı ele alındığı görülmektedir. Aidiyet kavramı insanlığın varlığıyla birlik de günümüze kadar pek çok disiplin tarafından ele alınarak farklı biçimde yorumlanmaktadır. Sanat da bu disiplinlerden biri olarak çeşitli yorumlarla aidiyet kavramını ele almaktadır. Aidiyet kavramı, bireyin herhangi bir nesneye, kişiye veya kişilere karşı duyduğu duygusal bağıdır. Bu bağ, bireyin coğrafi bir mekâna, bir ulusa, dine ya da dile, bir devlete, bir topluluğa, bir mesleğe ya da işe, bir gruba, ideolojik bir fikre, spor takımına, kuruma veya kuruluşa, bir insana hatta bir nesneye karşı duyduğu güçlü ilişkinlik hali olarak tanımlanmaktadır (Alptekin, 2011, s. 20).

Yabancılaşma kavramı ise; felsefe, ekonomi-politik, sosyoloji, tarih ve psikoloji gibi pozitif bilim alanlarında ele alınmasıyla birlikte, edebiyat ve sanatta da yansımalarını göstermiştir. 20. yüzyılda değışen dünyanın insan ve yaşam gerçeğini anlamlandıramaya çalışması, bu durumu ortaya koyabilmek amacıyla farklı anlatım yollarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu anlatım yollarından en belirgin olanı; sanatta yabancılaşma olgusunun modern sanat anlayış içerisinde kendisini göstermesidir. 20. yüzyılda estetiğin normlarını kavramakta ve kendini özdeşleştirmekte zorlandığı bir dünya da yabancılaşan insan, yabancılaşmayı sanatsal boyuta taşımıştır (Bilgili, 2012, s. 31). Yabancılaşma temel anlamıyla, bireyin, bulunduğu topluma, çevreye, toplumsal çevreye, değerlere ve kendisine karşı ilgisinin yitirmesi, kendi iç dünyasında yalnızlaşması, içe dönük bir hal alması olarak da tanımlanmaktadır.

Aidiyet ve yabancılaşma kavramı 20. yüzyılda değişen dünya içerisinde, pozitif bilimlerin yanı sıra sanat ve beraberinde Edebiyat içerisinde de farklı anlatım yollarıyla konu edilmektedir. Edebiyat içerisinde aidiyet ve yabancılaşma kavramı; toplumdaki geçerli yaşam biçimini ‘aidiyetsiz’ bir bakışla izleyen, ona ‘‘yabancılaşmış’’ bu aykırı insanın öyküsünü anlatmaktadır. 14. yüzyılda Dante metinlerinde, ilahi komedya katmanları arasında yoz bir toplumdaki insanların karanlık eylemlerini ele alarak, aidiyetini kaybetmiş, yalnız ve yabancılaşmış insan olarak dış dünyayla örtüşmekte zorlandığı durumu ele almaktadır. 18. yüzyılda Goethe’nin Genç Werther’in romanında kalıplaşmış burjuva toplumunda, duyguyu doruklarda yaşayabildiği için çevresi tarafından ‘yabancı’ madde gibi algılanır. Toplum ona karşı aidiyet hissetmemesi ve ona ayak uyduramaması ve özünü yaşamak isteyen insanın çılgınlıklarıyla doludur. Bu durma benzer bir şekilde Franz Kafka’nın Dönüşüm romanında Gregor Samsa’nın bir böceğe dönüşmesiyle ortaya çıkan durum gerçekliğin özünün yabancılaşmasıdır. Samuel Beckett, J. Paul Sartre, Albert Camus, Thomas Wolfe, Max Frisch ve Arthur Miller gibi önemli yazarlar, aidiyet, yalnızlık, korku, iletişimsizlik, ruh-madde ve akıl-duygu gibi sorunların, insanlar üzerinde yarattığı yabancılaşma durumunu işlemişlerdir ([http-5](http://5)).

Her dönemde farklı sanatçılar düşünsel sorgulamalar ortaya çıksa da sanatı ve sanatçıyı aidiyet ve yabancılaşma olgusundan kurtaramamıştır. Sanatta aidiyet ve yabancılaşma olgusu, sanatçı eserlerini, tanrıya olan aidiyet duygusuyla gerçekleştirmesi sonucu görülmektedir. Sanatçı kendi özel yeteneklerini sadece tanrı inancı altında kullanması sonucu, kendine ve sanata karşı yabancılaşmaktadır. Bu durumu destekleyecek örnekler den biri de, Michelangelo’nun yıllarca süren çalışmalarıdır. Sanatçı dinsel imgeleri inanç içerisinde özveriyle, sabırla resmetmiş, tanrıya olan aidiyeti, borcunu ödeme duygusu, yaratma hazzının önüne geçmiştir. Sanatçının inancı ve yaratma hazzına karşı yabancılaşmasını gösteren bu örnek, hazzıyla eser arasına sanatçının yetenekleri ve becerisi dışında yeni bir düşünsel öge girdiğini kanıtlamaktadır. Aynı zaman da sanatçının tanrı ya olan aidiyeti kendi emeğine karşı yabancılaşmasına da neden olmaktadır. Bu düşünsel öge, orta çağda dinsel nitelikteyken, yeniçağda ekonomik veya siyasal öğeler olabilmektedir (Yılmaz, 2021, s. 3).

Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen ve artan iş alanları, insanlar üzerinde oluşturduğu baskı ve hayatı idame ettirme kaygısı ile bireyler bulunduğu çevreye, topluma, ailesine ve kendilerine karşı aidiyetin azalmasıyla, yabancılaşan insan tipinin

ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun yanı sıra çağın bilim ve teknolojideki gelişmelerinde insanlar üzerinde oluşturduğu korku, endişe ve yalnızlık duygularının artması, aidiyet bilincinin azalmasına ve insanlarda yabancılaşma duygusunun artmasına neden olmaktadır. Aynı zaman da modern endüstri toplumunda üretim güçleri ve ilişkilerine dayalı toplum biçimindeki aidiyetin bozulması, insanın kendine ve topluma yabancılaşmasına da neden olmaktadır. 20. yüzyılda Sanayi gelişmeler ışığında artan yabancılaşma duygusu, insanın aidiyet duygusunun ve değerlerinin yok olmasına ve insanların bir nesne konumuna gelmesine de neden olmuştur. Aidiyet ve yabancılaşmanın bu durumu, tüm sanat alanlarını da etkilemiştir. Sanat içerisinde kendisini göstermeye başlayan aidiyet ve yabancılaşma kavramı, yaşamı adeta felç eden, bireyin içine düştüğü anlamsızlık, boşluk, tedirginlik, yalnızlık, kimliksizlik gibi aidiyetsiz ve yabancılaşma durumlarını modernist sanat akımları adlandırmaya çalışarak, yeni insanlık durumuna uygun ifade biçimlerini geliştirmeye çalışmışlardır (Bilgili, 2012, s. 31) .

Bazı çağdaş sanat felsefeciler, sanat içerisinde aidiyet ve yabancılaşma kavramını, toplumsal koşulları ölçüt alarak değerlendirmişlerdir. 20. yüzyılda ortaya çıkan akımların yaşanan topluma tepki olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Aidiyetin azalmasıyla, topluma ve kendine yabancılaşan, umutlarını kaybeden, geleceğinden endişe duyan bireyler ruhsal birikimlerinin, sanat içerisinde görmenin doğal bir sonuç olduğu düşünülmektedir. Dönemin insanlar üzerinde yarattığı birçok sorun, yeni sanat akımlarında da aidiyet ve yabancılaşma kavramının izlerini net bir şekilde görülmektedir (Can, 2016, s. 232).

2.2. Aidiyet ve Yabancılaşma Kavramının Dışavurumculuk, Dadaizm ve Pop Art'da incelenmesi

2.2.1. Dışavurumculuk da aidiyet ve yabancılaşma

19. yüzyılın sonlarından itibaren I. Dünya savaşı koşullarının getirdiği kaos ortamıyla birlikte savaşın yıkıcılığı ve yoksulluğu yeni birey ve toplum anlayışının değişmesine neden olmuştur. Savaşın etkisiyle, yıkım ve yoksulluğun getirdiği sorunların yanı sıra 19. yüzyılda ortaya çıkan endüstri toplumla beraber kent yaşamında ki çalışma ve yaşam koşulları insanları psikolojik ve sosyolojik olarak olumsuz etkilemiştir (Abacı, 2019, s. 35). Endüstrileşmeyle gelişen makinenin himayesi altın da kendi gücünün farkında olmayan, duygusuzlaşan, topluma ve bulunduğu yapıya karşı aidiyetini yitiren

ve kendisine ve dış dünyaya yabancılaşan yeni bir insan tipi yaratmıştır. Kendisine ve çevresine karşı aidiyetsizleşen, yabancılaşan, umudunu kaybeden ve geleceğe dair endişe duyan insanların psikolojik birikimlerinin sanat içerisinde yansımaları görülmektedir. Bazı sanatçılar, endüstri etkisi altında çalışmalarını gerçekleştirirken, bazı ise bu duruma karşı çıkmaktadır. (Uysal, 2008, s. 24). Endüstrinin yarattığı yeni kent ortamında, toplumsal yapı değişikliklerinin olumsuz koşullarına boyun eğme sonucu oluşan ruhsal birikimlerin neden olduğu içe kapanık yaşamın sanattaki anlamı olan Ekspresyonizm (Dışavurumculuk), yeni sanatsal anlatım biçimleriyle ortaya çıkmıştır (Can, 2016, s. 232).

Dışavurumculuk kelimesi, Fransızca kökenli “exression” yani “ifade” kelimesinden gelmektedir. “İfadecilik” anlamı da taşımaktadır. Dışavurumculuk Akımı, Natüralizm, Akademizm ve İzlenimci Akıma tepki olarak ortaya çıkmıştır. Dışavurumculuk resim, heykel ve seramik vb. gibi plastik sanatlar içerisinde kendisini göstermiş dünya görüşü olarak nitelendirilmektedir. Dışavurumculuk (ekspresyonizm) terimi ilk olarak 1911 senesinde kullanıldığı öne sürülmektedir. Dışavurumculuk akımında doğa ikinci plandadır. Sanatçılar için önemli olan ruhtur. Doğanın biçim ve renklerinin yansımalarına karşın, insanın içindeki yeni olanakları biçimlendirmek amacı içerisinde olmuşlardır. Dışavurumculuk bu durumdayken renk ve biçim görüşünü esas alarak, yeni renk anlayışı ortaya çıkmıştır. Dışavurumculuk Akımı, öncelikle Almanya’da, Alman Köprü ve Mavi Biniciler adlı grupların eserlerinde görülmüştür. Fransız fovistlerin bazı sanat tarihçileri tarafından Dışavurumcu olarak ele alınmışlardır (Turani, 1975, s. 35-36). Dışavurumculuk Cézanne, Edvard Munch, James Ensor, Vincent van Gogh ve Fovist sanatçılarının eserlerini anlatmak amacıyla kullanılmıştır. 1958 yılında Louis Vauxcelles, Georges Rouault adlı sanatçıyı Fransız Dışavurumcuların öncüsü olarak kabul etmiştir (Richard, 1999, s. 15).

Dışavurumculuğun tanımlarına baktığımızda: ‘‘Estetikte, sanatçının yaratma sürecinin temelde, dışavurumsal bir eylem ve sanatçının izlenimlerini, duygularını, sezgilerini ve tavırlarını açığa çıkarmasından ve gözler önüne sermesinden oluşan bir süreç olduğunu savunan akım (Cevizci, 1999, s. 230).’’ ‘‘Ekspresyonist sanat yapıtları, içinden bir kuşağın genel duygularının tüm yönleriyle fişkırdığı inançların dile getirilmesi olarak tanımlanabilir’’ (Richard, 1999, s. 29). Dışavurumculuk, sanatın temelini, nesne ya da üründen çok eseri yaratan sanatçının tecrübe ve hisleriyle meydana getirdiği anlayış olarak belirtilmektedir. Sanatçı tazeliği, özgünlüğü ve içtenliği tarafından belirlendiği

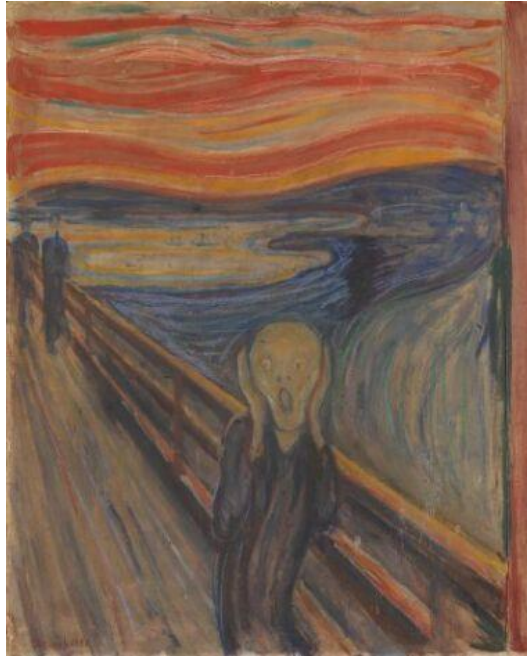
eserlerinin, izleyici ya da dinleyicinin hoşuna gitmek gibi bir sorumluluğu olmadığı öne sürer (Cevizci, 1999, s. 230).

Dışavurumculuk, kapitalizmin getirdiği bunalım sonucu, toplumsal ve siyasal bir ifade biçimi bulmuştur. Sanatçı, toplumsal düzen içerisinde siyasal bilinçten yoksundu, ancak savaş sonrası ve endüstrinin getirdiği kapitalist sistem, insanların kent yaşamı, yoksulluk ve devrim bilincinden uzaklaşmıyordu. Dışavurumculuk, geleneksel ve izlenimci sanat anlayışına karşı geliştirdiği tepkisel çıkışıyla sanatta yeni bir bakış açısı ve anlayış oluşturmuştur (Batur, 1997, s. 293). Dışavurumculuk savunulan bir ideoloji olarak değil, yaratıcılık açısından, özerk bireylerin etkileşimi biçiminde vurgulanmaktadır. Bu anlamda dışavurumculuk bir hareket değil bir patlama olarak nitelendirilmektedir (Abacı, 2019, s. 36). Dışavurumcu sanat I. Dünya Savaşı esnasında, sosyal krizlerin yaşanmasının, yıkımın ve yoksulluğun yaşanmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Dışavurumcu sanatçı taklitlerden ziyade, renk, çizgi ve kompozisyon gibi temel konular alışılmışın dışında ve nesneleri deforme ederek yeniden yapılandırmıştır (Gombrich, 1997, s. 358).

Dışavurumculuk, bilinçaltına yönelen akımlardan biridir. Dışavurumculuk da alımlayıcıyı merkeze alan yaklaşımların güzellik anlayışı, sanatçının güzellik anlayışını baskılamaktadır. Bu durum sanatçının eserlere karşı aidiyet beslememesi ve yabancılaşmasına yol açmaktadır. Sanatçının eseri ile arasında aidiyet bağı oluşturmaması sadece ticari beklentiler içerisinde çalışmalarını gerçekleştirerek sanatına karşı yabancılaşma eğilimi göstermektedir (Yılmaz, 2021, s. 4). Dışavurumculuk sanatçının, sanatına yansıyan kötümserlik, korku ve endişe, içsel bir yabancılaşmayla oluşan biçim ve ifadedir. Dışavurumcu sanatında, figürlerde görülen aşırı deformasyonlar, içsel bir yabancılaşmanın yansımalarıdır. Dışavurumcu sanatçı, bireyin toplum içinde yabancılaşmasının getirdiği tıkanmışlığı doğaya ve çıplaklığa sığınarak aşabileceğini sanmıştır. Dönemin parçalanmış karakterini ve sağlıklı toplum düzenini ifade etmek için ölüm teması üzerine odaklanarak, kitlenin ve kişinin iç içe geçmiş bunalımının yansımalarını ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk çeyreği arasında, dışavurumcu sanatçının özellikle ruhsal gerçeğinin ön planda yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda sanatta özellikle edebiyatta toplumdaki yabancılaşma aidiyet ve yabancılaşma konusunun işlendiği gözlemlenmektedir (Can, 2016, s. 233). Dışavurumcu

sanat içerisinde aidiyet ve yabancılaşma durumunu yansıtan önemli sanatçılardan biri de Edvard Munch'dur.

Dışavurumcu sanatın öncülerinden biri kabul edilen Edvard Munch'un ''sanatının, hem duruluk, hem de acılıkla yoğrulmuş olan bu içten gelen çılgılığı, kendini açığa vurması, sinirliliği ve baskı altında tutulan ruhu, yüzyılın başında bir yol göstericiydi'' (Richard, 1999). Munch, Paris'ten kalan izlenimlerini duygusal biçim de yansıtmıştır. Eserlerinde, korku, nefret, yalnızlık, hayatın acıları, ölüm, aidiyet ve yabancılaşma gibi duyguları resimlerinde işleyen insanların karanlık ve ürkütücü yönlerini resimlerinde yansıtan önemli dışavurumcu olarak kabul görülmektedir (Taşkesen, 2018, s. 9). Munch'ın önemli eserlerinden biri olan ''Çılgılık'' adlı çalışması dışavurumcu duygu durumunu en iyi yansıtanlardan biridir.

Görsel 2.1. *Edvard Munch, ''Çılgılık'1893 91 x 73,5 cm (http-6)*

''Çılgılık'' tablosunda (Görsel 2.1.), insanın kendi bedenine karşı aidiyeti yitirmesiyle yoğun hüznün, melankoli, yalnızlaşma ve yabancılaşmaktan kurtulamayan, duyguları körleşen insanı yansıtmaktadır. Edvard Munch, ''Çılgılık''ın (iki versiyonunu yapmıştır) en önemli özelliği, bu derin yabancılaşma ve kâbus hissini şok edici bir dolaysızlıkla vermesidir'' (Cumming, 2008, s. 361). ''Çılgılık'' resmi, hayat, aşk ve ölüm üstüne bir şiir olan ''Hayat Frizi'' serisinin bir parçası olarak belirtilmektedir. Bu proje yaşamı boyunca onu meşgul etmiştir. ''Çılgılık'' çalışmasında insanın kendisine olan

aidiyeti yitirmesi sonucu umutsuzluk, reddedilme, yalnızlık ve yabancılaşma gibi durumları anlatabilmek için ürkütücü dil gerçekleştirmiştir (Cumming, 2008, s. 361).

Bir başka dışavurumcu sanatçılarından Max Beckmann'ın eserinde de aidiyet ve yabancılaşma izleri görülmektedir. Max Beckmann I. Dünya savaşında gönüllü olarak katılarak sağlık hizmetinde bulundu. Backmann, gönüllü olarak katıldığı savaşı, sanatı için önemli bir yere koymaktadır. Savaşta yaşayacağı deneyimleri ve gözlemleyeceği durumları sanatında kullanabileceğini belirtmektedir. Backmann için ilk zamanlar savaş heyecan vericiydi ve kendisini bir gözlemci olarak görmektedir. Savaşın ilerleyen süreçlerinde yaşanan büyük yıkımlar, parçalanmış cesetler, yaralanmış askerler ve toplu ölümlerin görüntüsü, Backmann'da yapısal ve ruhsal çöküntüye uğratarak ordudan geri gönderilmiştir (Richard, 1999, s. 40-41).

Backmann Berlin'den Frankfurt'a taşınmıştır. Savaşın yarattığı bunalımın sonucu, kendisine ve çevresine olan aidiyeti yitiren, korku ve yalnızlığı içerisinde yabancılaşan Backmann bu durumdan kurtulmaya çalışmaktadır.

Görsel 2.2. Max Beckmann, „"Gece"", 1919, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 133x154cm Erişim (<http-7>)

Savaşın iç yüzüyle karşılaşan Backmann, anlam veremediği bir mücadele içerisine girdiğini fark ederek resimlerinde, dünyadaki acımasızlığı ve adaletsizliği, kendine, çevresine ve topluma karşı aidiyetini yitirerek yabancılaşan bireyleri ele almaya başlamıştır.

Yaşanılan kaos, korku ve şiddetin getirisi yabancılaşma izlenimi ‘‘Gece’’ isimli çalışmasında görülmektedir (Abacı, 2019, s. 38). ‘‘Gece’’ isimli çalışması (Görsel 2.2.) savaşın yıkıcılığı karşısında, kendisine ve çevresine karşı aidiyetini yitiren insanların korku içinde yabancılaşmasının bir göstergesi olarak nitelendirilmektedir (Uysal, 2007, s. 40-41). Şiddet ve karmaşanın egemen olduğu Almanya’daki siyasi cinayetlerde gündemdedir. Aynı zaman da 1917 devrimiyle beraber yaşanan siyasi cinayetler ve 1919’da Almanya’daki genel grevin, toplum üzerinde bıraktığı etkileri de ‘‘Gece’’ isimli çalışmasında görülmektedir (Ahmetoğlu, 2011, s. 43).

2.2.2. Dadaizm’de aidiyet ve yabancılaşma

Dadaizm, 1916 yılında İsviçre’nin Zürih şehrinde Alman sair ve düşünür Hugo Ball’ın öncülüğünde resmiyet kazanmıştır. Hugo Ball, I. Dünya savaşına karşı sanatçıları bir araya getirme düşüncesiyle ‘‘Cabaret Voltaire’’ adlı kafe kurmuştur. Richard Hülsenbeck (1892-1974), Jean Arp (Hans,1887-1967), Marcel Janco (1895-1984),Trıstan Tzara, Emmy Hennings (1885-1948) gibi içinde başkaldırı ruhu taşıyan ve sosyo-kültürel yapıyla uyuşamayan savaş karşıtı gençlerle bir araya gelmiştir. Hugo Ball önderliğinde toplantıda aldıkları ortak karar üzerine Dada isminin kullanıma girdiği belirtilmektedir (Akpınar, 2019, s. 47).

Dada sözcüğünün tam olarak ne anlama geldiği muammadır. Farklı iddialar üzerinden bakıldığında Dada sözcüğü; Rumence ‘‘evet’’, Fransızcada ‘‘oyuncak at’’ ve bir çocuğun çıkardığı ilk ses: da...da...da... olmasından dolayı mı seçilmiştir bilinmemektedir. Bir başka iddia ise ‘‘Dada’’ sözcüğünü Hugo Ball’in, Richard Hülsenbeck’le birlikte Almanca-Fransızca bir sözlükten rasgele seçtiklerini, bazı kaynaklar da ‘Dada’ sözcüğünü sözlükten rastgele seçenin birçok Dada manifestosunun da yazarı Tristan Tzara’nın olduğunu belirtmektedir (Antmen, 2008, s. 121-122).

Dadaizm oluşumunda I. Dünya savaşının toplum üzerindeki oluşturduğu korku, ümitsizlik, açlık, işsizlik, sosyal, ekonomik, politik gibi durumların insanlar üzerinde yarattığı aidiyet ve yabancılaşma sorunları Dadaizm oluşumuna ön ayak olmuştur. Dadaizm I. Dünya savaşın gerçeklerden uzak çevresine ve topluma karşı aidiyetini olarak nitelendirmektedir. Savaşı burjuva yolsuzluğu olarak gören Dada’cılar muhalif söylemlerini de sanat içerisinde yansıtmaktadır (Antmen, 2008, s. 123). Dadaizm, savaşın getirdiği kaos ve karamsarlık içinde geleceğe dair umutları karşısında

yabancılaşan sanatçıların oluşturduğu bir akımdır. Dadaizm her şeyin anlamsızlığını, gereksizliğini, vaz geçmişliğini ve hiçliği vurgular. Savaşın oluşturduğu ortamı, nefret içerisinde yıkılanı yeniden inşa etme çabasına girmeden, mantığı ortadan kaldırarak olayları acı bir alayla, gülünç ve anlamsız bir şekilde ele almışlardır. Dadaizm’de bilinçaltı özgür kılınmıştır. Savaş çığırkanlığı yapan saygın diye nitelendirilen toplumların geleneksellerini hedefe koyan Dadacılar, kızgınlık ve kışkırtıcı tavırlarını abartarak kullanmışlardır. Geleneksel sanat anlayışına karşı tepki olarak karşı-sanat kavramını geliştirmişlerdir. Dadacılar bilinçli olarak ilk defa ‘‘otomatizm’’ kavramını kullanmıştır (Vakfı, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 1.Cilt, 1997, s. 417).

Dadacılar, sosyal ve kültürel toplumun boyun eğdiği değerleri yok sayarak, eleştirel bir tutum içinde yıkmak için farklı teknikler, yöntem ve belli bir üsluba bağlı olmaksızın sanat içerisinde yeni anlatımlar kullanmışlardır. Dünyayı saçma bir savaşa sürükleyen insanın nasıl yabancılaşmış, körelmiş ve aklın tükenmişliğini ifade etmek adına denetimsiz, akıl-dışına öncelik vermişlerdir (Antmen, 2008, s. 124). Dadaizm sanatın sıra dışı niteliklerini garip giysiler içerisinde anlamsızca söz oyunları ve şiir okuyarak, gülünç ve anlamsızlıklarla vurgulanmaktadır. Aynı zaman da beğenmedikleri resimleri keserek yerlere atıp düştüğü düzen içinde yapıştırma ve gazetelerde rastgele yazılar kopartarak ‘‘rastlantısal şiirler’’ gerçekleştirerek her şeyin anlamsızlığını da vurgulamaktadırlar (Vakfı, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 1.Cilt, 1997, s. 417). Kübistlerin ‘‘kolaj’’ tekniğini ve Duchamp’ın hazır-nesnelerinden yararlanmışlardır. Kolaj ve asamblaj gibi tekniklere öncelik veren Dadacıların en büyük özelliği, sanat ile yaşam arasındaki sınırları yok etme cabası içerisinde gelişen sanat karşıtı tavırlarıdır (Antmen, 2008, s. 124). Dadacılık akımı içerisinde yaygınlaşan ‘‘kolaj’’ ‘‘yapıştırma resmi’’ olarak geçmektedir. Gazete, dergi, afiş, fotoğraf gibi basılı malzemelerle, ayna, kumaş gibi nesnelerin kesilip tuvale yapıştırılması olarak açıklanmaktadır (Vakfı, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2. Cilt, 1997, s. 1033). Dadacılar toplum düzenini sınırlayan şiir yazmak resim/heykel yapmak ve tiyatro oynamanın geleneksel yönlerine karşı çıkarak düzen karşıtlı bir tavır içerisinde yaratıcılığı kısıtlayan tüm kültür yapılarına karşı çıkmışlardır (Antmen, 2008, s. 124).

Genel olarak Dada hareketi, savaş çığırkanlığı yapan ve toplumsal düzensizliği içerisinde yabancılaşmış kesime karşı başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Yaşanılan savaşın, topluma karşı aidiyeti olmayan önemli diye nitelendirilen kişilere hizmet ettiğini

ve bu kişilerin çıkarları doğrultusunda gerçekleştiği savını öne sürerek karşı çıkarlar. Savaşın getirdiği sosyo-politik ve kültürel sorunlara da toplumdaki yabancılaşma sorununa da karşı çıkmışlardır. Aidiyetini kaybedip yabancılaşmış topluma karşı, Dadacılar özgür bir dünya için sanatta özgün, sıra dışı, yıpratıcı eserlerle başkaldırı cabası içerisine girerler. Dadacılar, geleneksel değerlere, inançlara, akla dayalı her şeye karşı çıkar, onları yıkmayı hedefler. Toplum düzenini ve ahlak değerlerini kabul etmez ve tepki gösterir. Savaşın yaşanıldığı toplumlarda ve bu duruma karşı çıkan Dadacılar üzerinde, farklı duygular içerisinde aidiyet ve yabancılaşma sorunu yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Savaş, bir yandan toplumun kendi içerisinde aidiyetsizleşmesi ve yabancılaşması, diğer yandan Dadacıların savaş toplumu diye nitelendirdiği kesime karşı aidiyetsizleşerek, yabancılaşarak karşı çıkmasıdır.

Dadaizm akımı içerisinde aidiyet ve yabancılaşma kavramları incelenerek yer verilmiştir. Avusturya'lı, Raoul Hausmann, aidiyet ve yabancılaşmanın yoğun hissedildiği sanatçılardan biridir. Hausmann, Berlin'de Dada hareketinin kurucularından biridir. Sanatçı resim ve heykel atölyesinde çalışmış ayrıca litografi ve odunculuk eğitimi almıştır. Aldığı eğitimlerle birlikte kolaj ve fotomontaj tekniğini birleştirerek çalışmalar gerçekleştirmiştir (Geçen, 2020, s. 146).

Raoul Hausmann, insanların günlük kullanım nesnesi olarak nitelendirdiği kamera, metre, metal parça, cep saati parçalarını ve mezura parçalarını çalışmalarında kullanmıştır. En fazla ön plana çıkan “Mekanik Kafa” isimli çalışmasıdır. Odundan yaptığı insan başı büstüne, günlük kullanım nesnesi olarak nitelendirdiği materyalleri ekleyerek, estetik kaygıdan uzak eleştirel bir tutumla gerçekleştirmiştir.

“Mekanik Kafa” eseri, asemblaj tekniği kullanılarak meydana getirilmiştir. Aklın iflası olarak nitelendirilen ve günümüze kadar ulaşabilen eserlerden biridir. Hausmann çalışmasında, insanın makineleşmiş düzen içinde nasıl saldırgan ve açgözlü duruma geldiğini, eleştirel bir şekilde meydana getirmiştir (Antmen, 2008, s. 126).

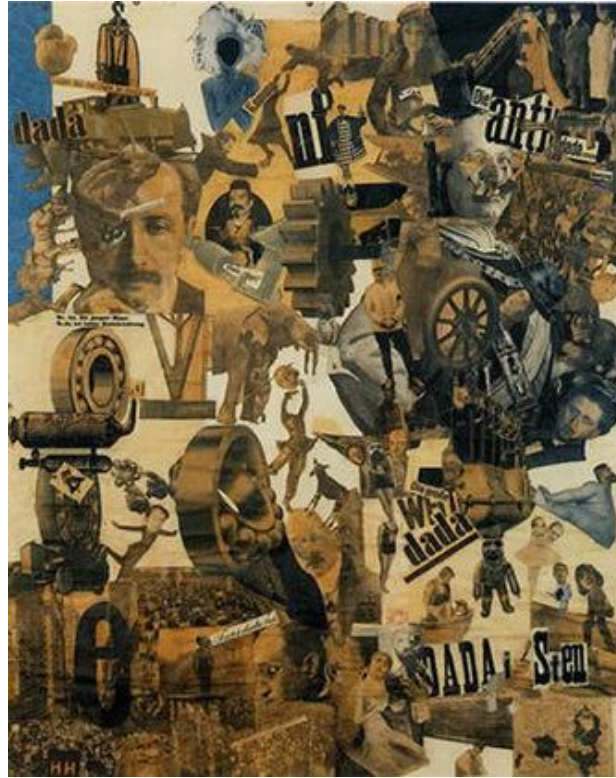
Görsel 2.3. Raoul Hausmann. “Mekanik Kafa (Zamanımızın Ruhu)”, *Buluntu Nesnelerle Asemblaj*, 32,5x21x20 cm (Çevik M. P., 2021).

Hausmann'ın “Mekanik Kafa” (Görsel 2.3.) çalışmasında, aklın iflası olarak nitelendirdikleri makineleşme ve savaş, saldırgan ruhun bir tür simgesidir. Asemblaj tekniği kullanılarak yapılan Mekanik Kafa çalışmasında her parça farklı anlamlar barındırmaktadır. Tahta kafanın üzerinde bulunan mezura akla gönderme yapmakta, tepesindeki metal asker bardağı savaşı çağrıştırmaktadır. Kafanın ensesinde duran cüzdan, doyumsuz arzular içinde her şeyi elde etme cabası içerisindeki insanı simgelemektedir. Bir kulağında baskı rulosu, diğer kulağında bir kameranın vidalarını taşıyan eserinde Hausmann, tüm bunları makineleşme ve savaş ile aidiyetini yitirmiş insanların, nasıl önemsiz dış etkenlerle bilinci yabancılaştığını gözler önüne sermek amacıyla gerçekleştirmiştir (Antmen, 2008, s. 120).

Dada’cı akımı içerisinde yoğun şekilde hissettiğimiz aidiyet ve yabancılaşma olgularının eserlerinde görüldüğü bir başka sanatçı Hannah Höch’dür. Dada’cılarının öncülerinden kabul edilen Hannah Höch, eserlerinde kolaj tekniği kullanmaktadır. Bazı dergilere dantel ve işleme motifleri tasarımı yaptığı bilinmektedir. Hannah Höch, bazı eserlerinde toplumda kadının rolü ve cinsiyet ilişkilerini tema alır. Eserlerini gelenekselliğe karşı tavrı ile grafiksel öğeleri bir araya getirerek yani fotomontaj tekniği kullanarak gerçekleştirmektedir. Eserlerinde geleneksel oyun öğelerine rastlanmasının

yanı sıra, kültür farklılığı, ırkçılığa tepki, savaş ortamı ve endüstrileşme ortamında aidiyeti yok olan insanın yabancılaşmış topluma dönüşünü eleştirel tepki niteliğinde ele aldığı görülmektedir. (Mustafaoğlu, 2019, s. 66-67).

Hannah Höch'ün savaş ortamında yabancılaşan topluma karşı nefret ve eleştirel tutumun en fazla görüldüğü eseri, ‘‘Dada Mutfak Bıçağıyla Yarılmış Almanya’nın Son Weimar Bira Göbeği Kültürel Dönemi’’ (Görsel 2.4.) adlı çalışmasıdır. Fotomontaj, Kolaj Karışık Malzeme tekniği ile gerçekleştirdiği çalışmasını, gazete parçalarından ve harf ve semboller kullanılarak yaratılan, görsel tasarımlardan oluşturarak, izleyicinin yazı ile resmi bir bütün halinde algılamasını sağlayacak şekilde yapmıştır. Sanatçı yazıyı büyütür ve koyu tonlu yazı fontları kullanarak, görsel algının oraya kaymasını sağlayacak şekilde eserini gerçekleştirmiştir (Geçen, 2020, s. 143-144).

Görsel 2.4. Hannah Höch, *Dada, Mutfak Bıçağıyla Kesilmiş Almanya'nın Son Weimar Bira Göbeği Kültürel Dönemi*, 90 x 144 cm ([http-8](http://8))

Hannah Höch, eserlerinde politik içerikli fotomontaj ve kolajlara yer vermesiyle üslubunu güçlendirerek, Dada'cılarının ve sanat dünyası içinde önemli bir yer almasına neden olan etkenlerdendir. Sanatçı eserlerinde ana fikri, eser içerisine saklanan sloganlarla ve zaman da orantısızca birleştirilmiş kafalar, bedenler ve bağımsız mekanik

parçalarla anlatımını güçlendirerek vermiştir. Sanat kaygısı içinde olmadan, eserlerinde mekânsız boş bir alana eleştirel tutum içerisinde, nesneleri yerleştirmiştir (Umay, 2017, s. 11).

2.2.3. Pop Art'da aidiyet ve yabancılaşma

Sanatçılar, endüstrileşme ile birlikte gelişim gösteren iletişim araçlarını kullanarak, ürettikleri eserleri daha fazla kitleye ulaştırmıştır. Büyük kitlelere ulaşan sanatçı, çalışmalarını ticari beklentiler içerisinde gerçekleştirerek, estetik kaygıdan uzak tüketim toplumuna hizmet etmektedir. Popüler Sanat içerisinde tüketim toplumuna hizmet eden sanatçıda ve tüketim toplumunda bir parçası haline gelen bireylerde de aidiyet ve yabancılaşma olguları görülmektedir. Pop-art "Popüler Sanat"ın kısaltılmış halidir. 1950-60'larda İngiltere ve ABD'de birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. "Pop" terimi Londra'da Çağdaş Sanat Enstitüsü bünyesinde oluşturulan Bağımsız Grubu'nun 1957 yıllarında yaptığı bir dizi toplantıda ilk kez kullanılmıştır. Paolozzi, Hamilton, A. ve P. Smithson gibi sanatçı ve mimarlarla, Lawrence Alloway, Tony DEL Renzio ve John Mchale gibi eleştirmenlerin bu toplantılarda birlikte ürettikleri terim, film reklam, bilim kurgu, ve pop müzik gibi kentsel kitle kültürünü tanımlarken ortaya çıkmıştır (Vakfı, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt, 1997, s. 1497). 1958 yılında ise resmi olarak ilk kez "Pop-art" terimi, İngiliz eleştirmen Lawrence Alloway'ın, Architectural Design dergisine yazdığı "Sanatlar ve Kitle İletişimi" başlıklı makalesinde popüler kültür ürünlerini tanımlamak için kullanmıştır (Umay, 2017, s. 160).

Pop-art'ın oluşum süreci üç evre olarak nitelendirilmektedir. İlk evre 1953-58 yılları arasındadır. İngiltere'de pop sanatçılar, teknolojiye ilişkin temaları figüratif bir anlatımla ele almışlardır. Bu dönemde, endüstrisi daha gelişmiş olan ABD'deki Hollywood (film endüstrisi) ve Detroit (otomobil fabrikası) en önemli popüler kültür odaklarıydı. İnsan ve teknoloji ilişkilerinden hareketle, insan imgesi ön plana çıkartılarak, makine parçaları, teknolojik ev aletleri ve dönemin kitle iletişim araçlarıyla birlikte popüler kültür içinde biçimlendirilmiştir (Vakfı, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt, 1997, s. 1497).

İkinci evre ise 1957-61 yılları arasında kendisini göstermektedir. İkinci evrede pop-art'da figüratif anlatımın yerini soyut anlatım almıştır. Birinci evrede insan imgesi ön plandayken, ikinci evrede ise endüstriyle gelişen kitle iletişim araçların etkisiyle değişen

çevresel koşullar ve dünyayı algılama biçimi önem kazanmıştır. Endüstrisi daha gelişmiş olan ABD bu dönemin ana kaynağıdır (Vakfı, Eczacıbası Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt, 1997, s. 1498).

Pop-art'ın Üçüncü evresi, Kraliyet Sanat Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrencilerin 1961'de açtıkları "Genç Çağdaşlar" isimli sergide ortaya çıkmıştır. Genç Çağdaşlar Sergisi'nde yer alan Derek Boshier, Peter Blake, David Hockney, Allen Jones, Peter Phillips, R.B. Kitaj ve Norman Toyntoy gibi genç sanatçılardan oluşan yapı, fabrikalardan ziyade, kentsel çevrenin sunduğu tipik ürünlere ve kitle iletişim araçlarına ilgi duymuşlardır. Bu evrede pop-art tekrardan figüratif anlatım yoluna gitmiştir (Vakfı, Eczacıbası Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt, 1997, s. 1498).

Endüstriyle beraber gelişen kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, toplumda iletişimin güçlenmesi ve seyirci bir kitle oluşması, popüler kültürün hızla ve kolaylıkla yayılmasına yol açmıştır. "20. yüzyılda, özellikle reklamlar, filmler ve televizyon bireyler üzerinde, tekrarlanan sloganlarla birlikte sunulan logoların ve imajların hakimiyetini kurmuştur. Bu yüzyıldaki sanat anlayışı da, daha önceki yüzyılların estetik yargılarını bir kenara bırakmıştır. Sanatçılar teknolojinin sunduğu kolaylıklardan yararlanmış, tüketim nesnelerini kullanmıştır" (Öğüt, 2008, s. 61).

Pop-art sanatçıları toplumu ayırtırmadan her kesim beğenisine yönelik, tüketim biçimlerini geniş kitleye sunarken hazır-imgelerden yararlanmıştır. Bireylerin günlük yaşamında kullandıkları nesneleri iki boyutlu yüzeylere aktarmışlardır. Coca Cola şişelerinden konserve kutularına, sigara paketlerinden hamburgerlere çok çeşitli yiyecek, içecek malzemelerine yer verilerek, toplumun gündelik yaşamının sıradan nesneleri, sanatsal bir bağlam içinde yeni anlamlar kazandırılmıştır. Pop-art içinde yer alan sanatçılar için reklamlar, afişler, çizgi romanlar filmler ve dönemin popüler film yıldızları da vazgeçilmez esin kaynağı olmuştur. Dönemin ünlü kadınlarından olan Marilyn Monroe bunlardan biridir ve pop-art sanatçılarının yapıtlarında sanat tarihine mal olmuştur (Umay, 2017, s. 162).

Aidiyet ve yabancılaşma olgusu üzerinden Popüler sanat ele alındığında, endüstriyelleşme ile birlikte tüketim kültürünün oluşması ve kent yaşam anlayışında oluşan değişiklikler, toplumun sanata olan bakış açısını değiştirmesiyle oluşmuştur. Kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisi, sanatçıların yapmış olduğu eserler, Sanat sanat için

ibaresinden ziyade üretilen nesnelerin, reklamlar ve afişler üzerinden pazarlandığı, büyük bir kitleye kendisini ve yarattığı nesneyi duyurma cabası ve maddi beklentiler içerisinde çalışmasını gerçekleştirmektedir. Bu durum karşısında sanatçı, yapmış olduğu sanata olan aidiyet hissini, farklı beklentilere bırakmıştır. Sanatçı, kitle iletişim araçlarının bireyler üzerinde kurduğu hakimiyetin sonucu, estetik kaygılardan uzaklaşarak, teknolojinin sunduğu kolaylıklardan yararlanarak, tüketim nesneleri kullanımıyla sanata olan bakışı tamamen değişmesiyle yabancılaşmaktadır. Tüketim toplumun getirisi olan aidiyet ve yabancılaşma sorunu sadece sanatçılarda değil bireyler üzerinde de görülmektedir. Bireyler tüketim toplumun içerisinde, reklamlar, filmler ve televizyonla tekrarlanan sloganlarla birlikte sunulan nesneleri elde etme arzuları karşısında yabancılaşmaktan kurtulamamaktadırlar.

Andy Warhol Pop-art'ın simgesi haline gelen önemli sanatçılardan biridir. Warhol tüketim kültüründe görülen yozlaşma durumunu ve tüketim nesnelerinin yanı sıra dönemin popüler kişilerini sanatında kullanmıştır. Sanatçı geniş topluluklara yönelik kültür tüketme biçimleri arasındaki ayrımları yok eden hazır-imgelerden yararlanmıştır. Warhol, tüketim kültürünün etkisiyle, duygusal ve soyut sanata karşı sanatın toplumdan yabancılaşmasına ve yüceltilmesine karşı çıkmıştır. Warhol sanatını icra ederken endüstriyel bir kimlik takınarak, tüketim kültürünü yansıtmaya çalışmıştır. Sanatçı sanat etkinliklerini, sanat nesnesinden çok toplumun sanat hakkında düşüncelerine ve beğenilerine yönelmiştir (Vakfı, Eczacıbası Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt, 1997, s. 1897).

Warhol, tüketim kültürü nesnelere karşı ilgisini sanatında birleştirerek estetik bir tasaya dönüştürmüştür. İlk zamanlar resimlerini, sanayi boyalarıyla yaptığı ve sonrasında ipek baskı (serigrafi) tekniği kullanarak, yüzeyde oluşan ayrıntılara ve lekelerle özen göstermiştir (Vakfı, Eczacıbası Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt, 1997, s. 1897). Warhol, ipek baskı (serigrafi), tekniği kullanarak, çalışmalarını birden fazla seri şeklinde üretmesinden dolayı, makineleşmeye duyduğu ilgiyi göstermektedir.

Andy Warhol, dönemin ünlü tüketim nesnesi olan Campbell's çorbaları ve dönemin en popüler kişilerden olan Marilyn Monroe, ön plana çıkartarak, "Campbell Çorba Konservesi" ve "Altın Marilyn Monroe" adlı sanat çalışmalarını, serigrafi tekniğiyle basit ve çekici imgeler bilinci şekilde kullanarak, ticari beklentiler ışığında gerçekleştirmiştir.

Görsel 2.5. Andy Warhol *Altın Marilyn Monroe* 1962 Tuval üzerine sentetik polimer boya üzerine serigrafi mürekkebi, 6' 11 1/4" x 57" (211.4 x 144.7 cm) (<http-9>)

Warhol'un, "Altın Marilyn Monroe" (Görsel 2.5.) isim çalışmasında, insanların makine ürünü olmasına ve ticarileşmesine de gönderme yapılmakta, nasıl tapınç nesnesi haline geldiği, modern ikonla, serigrafi tekniğiyle ve altın boyası kullanarak anlatılmaya çalışmaktadır (Abacı, 2019, s. 61). Makine kavramını oluşturma çabasını gözler önüne sermektedir. Yapmış olduğu portre artık makinenin bir ürünü olup, maddi değer taşımaktadır. Herhangi bir his ya da düşünce olmadan, imgelerin kullanımı ile eseri meydana getirip sunmaktadır (Özdemir, 2013, s. 246).

Görsel 2.6. Andy Warhol, *Campbell's Çorbası Konserve Kutusu* 1962, 90.8x60.9cm, serigrafi. (<http-10>)

Warhol'un “Campbell Çorba Konservesi” (Görsel 2.6.) adlı eseri, dönemin tüketim nesnesi olarak ele aldığı bir diğer önemli çalışmasıdır. Yapmış olduğu çalışma, Pop-art'ın içinden yer alan gündelik ve herkes tarafından rahatça ulaşılabilen tüketim nesnelerini, ironi bir biçimde ele aldığının göstergesidir.

Warhol kendisini bir makine olarak tanımlarken, çalıştığı atölyeyi de fabrika olarak nitelendirmektedir (Antmen, 2008, s. 166). Sanatçı için tüketim kültüründeki her şey sanattır. Kendisini ticari sanatçı olarak nitelendirmekte ve maddi beklentiler doğrultusunda çalışmalarını gerçekleştirmektedir. “Campbell Çorba Konservesi” ve “Altın Marilyn Monroe” adlı çalışmaları bu durumu gözler önüne sermektedir. Warhol'un bu tutumu tüketim toplumuna hizmet eder duruma geldiği ve sanatı sanat için değil maddi kazanç doğrultusunda gerçekleştirdiğini göstermektedir. Warhol, soyut ve duygusal sanatın toplumda yabancılaşmaya yol açtığını belirtip karşı çıksa da, tüketim kültürü etkisi altında kendisi de yabancılaşmak dan kurtulamamaktadır. Eserlerini, sanat için değil topluma karşı eleştirel bir tutum ya da maddi kazançlar doğrultusunda yapması, sanatla olan aidiyetini kaybetmesi ve tüketim toplumunda gelen durumlara göre şekillendirmesi, sanatı makinenin bir parçası olarak görmesi, sanatçının sanatına karşı yabancılaşma durumunu gösteren en belirgin özelliklerindendir.

Richard Hamilton, popüler sanat içinde aidiyet ve yabancılaşma olgularını çalışmalarında görebileceğimiz ve hissedebileceğimiz bir başka önemli sanatçıdır. Hamilton, popüler sanatın gelişmesi ve genel niteliklerini kazanmasında etkin olan sanatçılardandır. Kitle kültürü ile değişen kent hayatını ele almıştır. Sanatçı eserlerinde

genellikle Hollywood filmlerini, araba ve makineleri işlemiştir. Dönemin popüler dergilerinden, film afişleri ve resimli romanlarından yararlanmış, çalışmalarını daha çok kolaj tekniği kullanarak gerçekleştirmiştir (Vakfı, Eczabaşı Sanat Ansiklopedisi 2. Cilt, 1997, s. 753).

“Bugünün Evlerini Bu Denli Farklı, Bu Denli Cazip Kılan Nedir?” (Görsel 2.7.) adlı çalışmasında Popüler Sanat’ın tüm belirgin özelliklerini bir arada kullanmıştır. Kolaj tekniği kullanarak gerçekleştirdiği çalışması, "popüler" sözcüğünün bir kısaltımı olan "pop" türünde sanatın ilk örneklerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Popüler kültürünün toplum üzerinde değiştirdiği değerlere yönelik sanatsal bir inancı yansıtmaktadır (Antmen, 2008, s. 159-160)

Görsel 2.7. Richard Hamilton, “Günümüz Evlerini Bu Denli Değişik ve Çekici Kılan Nedir?”, 1956, Kolaj, 26x25 cm (<http-11>)

“Bugünün Evlerini Bu Denli Farklı, Bu Denli Cazip Kılan Nedir?” isimli eserde, 1950’li yıllarda modern yaşamın göstergesi olarak nitelendirilen nesneler ile ev içi donanmıştır. Televizyon, elektrikli süpürge, kasetçalar, pencere görünen sinema salonu ve duvarda asılı duran çizgi roman afişi gibi çeşitli öğeler aracılığıyla kültürel toplumun önemli öğeleri kullanarak, gündelik yaşamdan bir kesit sunar. Çalışmasında kullandığı erken ve kadının birer nesne halinde görünmesi, vücut geliştirme yönündeki ilk heveslerin bu dönemde yaşanmaya başlamasından kaynaklanır. Hamilton'ın çalışmasında sunduğu

kültürel yaşamdaki hiçbir şey doğal değildir. Televizyonun üzerindeki meyve tabağı ve odanın bir köşesine itilmiş bitki bile sanatçının bilinçli bir tercihidir ve okura yönelen bir mesajdır. (Antmen, 2008, s. 160-162).

Richard Hamilton çalışmasında endüstrileşmeyle birlikte oluşan tüketim toplumunun, teknolojinin ve kent kültürünün getirisi karşısında, yeni teknolojik nesnelere sahip olma, heveslenme ve özenti gibi durumların toplum içerisindeki aidiyeti azaltmasına ve yabancılaşmasına sebep olduğunu vurgulamaktadır. Hamilton toplumda yaşanan bu durumları, dönemin kültürel ve popüler öğeleri çalışmasında kolaj tekniğiyle bir araya getirerek, bilinci bir şekilde mesaj vermektedir.

2.3. Aidiyet ve Yabancılaşma Kavramı Üzerine Sanatsal Yaklaşımların İncelenmesi

Sanatçılar; düşüncelerini deneyimlerinin ışığında, insan üzerindeki politik, kültürel, sosyal ve psikolojik durumları ele alarak, farklı üslup ve tarzda sanat yoluyla yansıtmaya çalışmıştır. Geçmişten günümüze kadar devam eden bu durumlar, birçok sanatçı tarafından, sanatı içerisinde farklı düşünce ve aktarım yoluyla ele alınmıştır. Sanatsal üretimlerin en temelinde aidiyet ve yabancılaşma kavramlarının da kullanıldığı gözlemlenmektedir. Sanatçıların aidiyet ve yabancılaşma konularını sanat içinde nasıl ele aldıkları, sanatı aracı olarak kullanarak nasıl bir yol izlediği düşünceleriyle, bazı sanatçılar ve eserleri örneklerle sunulmaktadır.

Amerikalı bir figüratif ressam olan, George Tooker'in savaş sonrası kentsel toplumun aidiyetsizleşmesi ve yabancılaşmasına tepki olarak yaptığı figüratif resimlerin en bilineni nötr tonlar ve belirgin köşegenler hakim olduğu ‘‘Metro’’ isimli çalışmasıdır (Görsel 2.8.).

Görsel 2.8. *George Tooker, Metro, 1950, Whitney Amerikan Sanatı Müzesi, New York (http-12)*

Merkezi figür, diğer figürlerden farklı olarak tek resmedilmiştir. Merkezi konumda olan kadın figürü, eli karnında endişeli ve hüznü tavrıyla dikkat çekmektedir. Merkez de olan kadın kırmızı bir elbise giyerken, çevredeki tüm erkek figürler bej, kahverengi ve mavi tonlarıyla gösterilmiştir. Arka planda resmedilen erkek figürler, merkezdeki kadına gözlerin kenarlarıyla veya köşelerden gizli bakışları tehdit edici bir etki yaratmaktadır. Kadın da bu durum karşısında tedirgin ve endişeli bir biçimde savunmasız ve korkmuş bir biçimde resmedilmiştir. Tüm bu durumu metroyu andıran tasviri, labirent içerisinde hapisane gibi sunar. Metro, bireylerin tabi olduğu kentsel yaşam içerisinde hapsedildiği bir metafor haline gelmektedir(http-13).

İstasyondaki diğer kişiler fiziksel olarak yakın olmalarına rağmen, kimse kimsenin göz teması kurmaması, resimdeki figürlerin yüz ifadeleri ve yalnızlıkları modern yaşamın getirdiği yabancılaşmayı çok iyi bir şekilde anlatmaktadır.

Nil Yalter, aidiyet ve yabancılaşma olgularını derinden ele alan sanatçılardan biridir. Yalter, sosyoloji, antropoloji ve etnoloji disiplinlerinden yararlanarak, kişisel bir bağlamda kadınsı bir bakış açısıyla çalışmalarını tanımlamaktadır. Yalter eserlerinde; kurgulanmış anılar, göç, sürgün, yerinden edilme, iç içe geçme gibi durumların getirdiği aidiyet ve yabancılaşma sorunlarını görünür kılmakla ilgilenmektedir.

Görsel 2.9. Nil Yalter, *Toprak Ev*. 1973 (<http-14>)

Yalter'in yabancılaşma ve aidiyet olgularını yansıtan önemli eserlerinden biri, "Toprak Ev" (Görsel 2.9.) isimli çalışmasıdır. Türkiye'de Niğde'nin Bekdik köyünde gördüğü yörük çadırlarından esinlenmiştir. Yörük çadırının kadınlar tarafından yapılmasına şahitlik etmek ve hissetmek amacıyla 24 saat o kadınlarla yörük çadırı yaparak, yaşayarak arşivini oluşturmuştur. Yalter, organik yaşama saygı duyarak, kendisi de organik bir biçimde dahil olarak gözlemler yapmıştır (Oğuz, 2020, s. 1510).

"Toprak Ev" çalışması, aidiyet durumunun ifadesine aracılık etmiştir. Çadır, göçmenlik ve getirdiği sorunları anlatan önemli nesne ve mekândır. Aidiyet ve yabancılaşma konusu, göçmenlik ve bir yere ait kalamama durumları ile ilişkilendirilmektedir. Yalter, "Toprak Ev" çalışmasında bunların yanı sıra kadına, ait olmaya, mekâna, sınırlara, gelip geçiciliğe, kadının yalnızlığına çatı oluşturmuştur. Çadır imgesi, örneklerde de görüldüğü gibi aidiyet konusunun ifadesine aracılık etmiştir. Aidiyet konusu en çok göçmenlik ve sınır meseleleri ile ilişkilendirilmektedir.

Nil Yalter gibi göçmenlik üzerinden aidiyet kavramını işleyen bir başka sanatçı ise Jesus Palomino'dur. Kendilerine ait olmayan topraklarda yaşam mücadelesi içinde hayatta kalma çabalarını aidiyet ve yabancılaşma sorunlarının başlıca nedenleri olarak gören sanatçı Jesus Palmino, bu konuyu 1998 yılında gerçekleştirdiği "Poble Nou Evi / Casa del Poble Nou" (Görsel 2.10.) isimli çalışması ile ifade etmiştir.

Görsel 2.10. *Jesus Palomino. Poble Nou Evi / Casa del Poble Nou. 1998*([http-15](http://15))

Kentsel oluşum içerisinde oluşan sorunların irdelenmesi amacıyla gerçekleştirilen Poble Nou Evi çalışması, çevreden elde edilen atık malzemeler ile yapılmıştır. Kentin yarı-yıkık görüntüsü bitişiğinde inşa edilen çalışma derme çatma ev, gecekondü görünümündedir. Dayanaksız yapısı ile iki hafta bir zamanda ayakta kalabilmiştir. Bu durumu göçmenlerin kendilerine ait olmayan topraklarda yaşadığı sıkıntıları vurgulamaktadır (Mızrak Z. M., 2021, s. 82).

Jesus Palomino, aidiyet ve yabancılaşma sorununu göçmenlik ve ev üzerine bağlamaktadır. Ev, bina gibi yapılar, sosyal kimlik ve aile ilişkilerinin temellerinin oluştuğu en önemli yerlerdir. Toplum tarafından yabancılaşmış kişilerin kentlerde zor şartlarda hayat mücadelesine devam etmesi çevresine ne kadar adapte olsa da yaşadığı yabancılığı hissedilmektedir.

Beyza Boynudelik yabancılaşma konusu ele alan sanatçılarıdır. Boynudelik bir röportajında konuyu; ‘‘yabancılaşma konusu çok uzun zamandır hem aklımı meşgul ediyor, hem de işlerimin ana eksenini oluşturuyor’’ ifadesiyle belirtmiştir([http-16](http://16)). Çalışmalarında gelişen kent yaşamında bireylerin tepkisiz, aidiyetsiz, duygusuz, yabancılaşmış ve yalnız hale gelişinin izlerini, resimleri aracılığıyla görselleştirmektedir. İnsanların toplumda oluşan trajedilere karşı kayıtsız kalmaları, öteki ile gerçekçi bir iletişim kuramama, temas eksikliği, kendini gizleme, sosyal medyada kendini farklı avatarlarla tanımlama gibi sorunların getirdiği yabancılaşma problemini anlatmak amacıyla çalışmalarında kostüm ve maske formunda bağımsız, örtücü, gizleyici sembolik objeler kullanarak gerçekleştirmiştir ([http-16](http://16)).

Görsel 2.11. *Beyza Boynudelik, Merhaba Yabancı 192x162cm, (http-17)*

“Merhaba Yabancı” (Görsel 2.11.) bu durumu gösteren çalışmalarından biridir. Maske veya bir kostüm içerisine gizlenen kişinin elinde olan hayvan yabancılaştırmanın bir sembolüdür. İnsanlar kendileri ve ötekilerine yabancılaştığı kadar, içinde bulunduğu doğaya ve doğaya ait verilere de yabancılaşılmaktadır. Bilinçli bilinçsiz kirletilen doğa, insan eliyle soyu tükenen hayvanlar, insanların bir yandan şefkat gösterirken diğer yandan kendinden olmayan her şeyin üstünde hâkim olma dürtüsü, aidiyet ve yabancılaştırmanın en büyük göstergelerindendir.

Ming Ying, resimlerinde, bireylerin kendilerini çevrelerinden her zamankinden daha uzak bulmalarından kaynaklanan yabancılaştırma duygularını yansıtmaktadır. Yabancılaştırma sonucu oluşan kırılma, homojenlik ve yalnızlık gibi durumları tasvir etmektedir.

Görsel 2.12. Ming Ying. *Kalemimin Altında Başka Bir Dünya* 70x100cm (<http-18>)

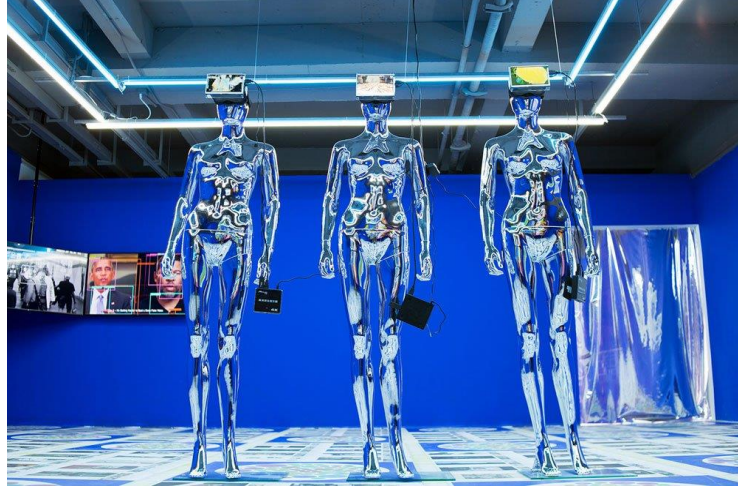
Ying çalışmalarında, insanların gündelik anılarından, kent yaşamında ki gösterişli sosyal sahnelerden yararlanmaktadır. Çarpık vuruşlar, tutkulu renkler ve farklı renk katmanları kullanarak, gerçek dünyaya dayanan sahnelere yer vermektedir. Çalışmalarından yer verdiği karakterlerin yüzü, gürültülü ortamda kimliklerini kaybettiklerini göstergesi olarak koyu renk boya ile bulanıktır. Sahneler canlı olsa da, karakterler her zaman bir yabancılaşma hissi vermektedir. Çalışmalarında yabancılaşmayı sembolize etmek için belirsiz yüzleri bulanıklaştırarak, karmaşık gerilimle sunmaktadır(<http-19>).

Hughie Lee-Smith'in, esrarengiz, ürkütücü derecede sessiz çalışmaları, Lee-Smith'in yaşadığı yabancılaşma ve yalnızlık duygularını ifade etmektedir. Lee-Smith siyah ve beyaz gibi sosyal ve kültürel eşitsizliğin, izolasyon ve topluluk, umut ve umutsuzluk gibi sorunlar getirdiği yabancılaşma duygusuna değinen bir ressamdır. Çalışmaları, genellikle ıssız, seyrek nüfuslu, rahatsız edici mimarı ortamlar içermekte, huzursuzluk ve önsezi atmosferi yaratmaktadır. Çalışmalarında ele aldığı figürler ise oldukları yerlerde donuk, çevresinden bağımsız, kopuk bir şekilde görülmektedir. Lee-Smith'in figürleri, yabancılaşmış bir hal alır ve herkesin etkilendiği yabancılaşma duygusunu ortak deneyim duygusu olarak yaratmaktadır.

Görsel 2.13. *Hughie Lee-Smith, Çöl Formları, 1957. Masonit yağlı boya, 18 x 24 inç(http-20)*

Ziyang Wu, çalışmalarında teknolojinin getiri olarak gördüğü mikro-yabancılaşma durumunu ele almaktadır. Hızla gelişen teknolojinin, dijital yapıların, popüler kültürün insan bedeni ve ruhu üzerinde yarattığı yabancılaşma sorununu ele almaktadır. Sanatçı, birey ve topluluk arasındaki dinamiklerden yararlanarak, sanal dünyanın, verilerin ve internet sonrası insan etkileşiminin nasıl “mikro-yabancılaştırdığını” incelemektedir.

Görsel 2.14. *Ziyang Wu, Teknolojiye Sahip Bir Kadın, 2019 (detay), Arşiv, veri analizi, üç kanallı video, AI Chatbot, AI tarafından oluşturulan komut dosyasına dayalı animasyonlu video, VR kulaklık, krom gümüş manken, çeşitli boyutlarda LED ekranla(http-21)*

Ziyang Wu, yabancılaşmış kültürün eleştirilerini absürd temalı bir şekilde eserlerinde yaratmaktadır. Ziyang Wu “Teknolojiye Sahip Bir Kadın” çalışmasında, ticaret savaşı, 5G ağları, gerçeklik teknolojisi ve algoritma yanlılığına odaklanarak,

toplum içerisindeki mikro-yabancılaşmayı ele almaktadır. Wu çalışmalarında teknolojinin getirdiği olan dijital objelerden yararlanarak çalışmalarını gerçekleştirmektedir (http-21).

Ricky Romain, son zamanlarında, vatandaşlık ve yabancılaşma konularına odaklanmıştır. Bu durumun kaynağını ise, mülteci sorununa bağlamaktadır. Hiçbir yeri olmayan sığınmacıların çaresizliğine duyduğu endişeyle bağlantılıdır. Romain çalışmaları yaparken, sığınmacılara yardım edebilecek siyasi gücünün olmadığını ancak yapmış olduğu tuvaleriyle sığınak sunabildiğini ve sembolik olarak yardımcı olabileceğini belirtmektedir. Bir ressam olarak rolünü, sığınma ve göç sorunlarının getirdiği yabancılaşma ve aidiyet problemlerini, sanatsal süreci aracılığıyla verdiği bir mücadele olarak belirtmektedir(http-22).

Görsel 2.15. Ricky Romain, *Yabancılaşma 4*, kağıt üzerine mürekkep ve pastel. 2006 (http-23)

Romain, çalışmalarında büyük çoğunlukla yer alan erkek figürlerini; kendi kaygılarını bilinçsiz öznellik yoluyla yansıttığı için kullanmaktadır. Sürekli erkek figürü kullanmanın cinsel eşitliğe olan bağlılığını hiçbir şekilde engellemediği belirtmektedir. Çalışmalarında kaybedilenler, atılanlar, haklarından mahrum bırakılanlar, onlar, sayılar, kazalar ya da istatistikler gibi durumların insanlar üzerinde yarattığı yabancılaşmayı ele alarak çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Romain kullandığı boya için, kandan daha içgüdüsel bir anlatımı ifade ettiğini belirtmektedir(http-23).

Jiawei Zhao, fotoğraf temelli bir sanatçıdır. Zheo, çalışmalarında çocukluğundan beri birçok farklı yer arasında taşıdığı veya aktardığı kişisel deneyimlerden yararlanmaktadır. Gerçeğin gerçekliğini sorgulayarak, hafıza ve bunalmış imgeler dünyası içerisinde çalışmalarını gerçekleştirmektedir.

Zhao çalışmalarında, yabancı bir Çinlinin Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşarken fotoğraflarda hem kimlik hem de aidiyet duygusu açısından nasıl dengeli bir alan yarattığını araştırmaktadır. Yaşam sürecini fotoğraflara bağlayarak, fotoğraflarla büyüdüğünü, eşyalarını ve kimliğini bulduğu görüntülerin bir parçası olduğunu belirtmektedir. Zhao için fotoğraflar yaşamı içerisinde, aidiyetini etkileyen en önemli unsur olmuştur.

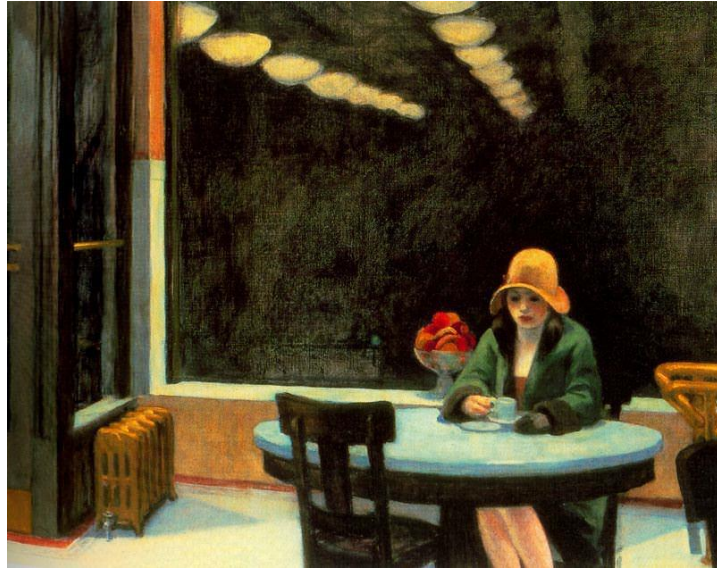
Görsel 2.16. Jiawei Zhao, *Duvar Kağıtları 2020*(<http://24>)

“Duvar Kağıtları” isimli çalışmasında, göç sonucu yaşadığı aidiyet ve kimlik sorunlarını yansıtmaktadır. Yabancı bir Çinlinin, göç etme arzusuyla kendi kültürü ile yeni alanlarını yaratma çabası içerisinde, kimliği ile izole edilmiş yaşam alanı arasında kaybolmaktadır. Sanatçı yaşadığı göç sonrası aidiyet duygusu oluşmasındaki yolculuğunu fotoğraf tekniği kullanarak aktarmaktadır.

Edward Hopper, yalnızlık ve yabancılaşmanın ressamı olarak nitelendirilmektedir. İnsanı, yalnızlığını, izolasyonunu ve yabancılaşmasını dile getirir. Hopper, günlük Amerikan yaşantısında yaygın olan lokantalar, oteller, benzin istasyonları, sinema salonları ve eczaneler gibi ikonik yerleri ele alarak izleyici ile iletişim kurabileceği bir

karakteri resmetmiştir. Genellikle bireyleri ve dış dünyadan soyutlanmış ve terk edilmiş hissi veren kent manzaraları konu almıştır.

Hopper'ın ‘‘Otomat’’ (Görsel 2.17.) isimli çalışması, ele aldığı yalnızlık ve yabancılaşma durumunu yansıtmaktadır. Bir kafeteryada oturan kadın etrafındaki sandalyelerin de boş olmasından, tek başına olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Kahve içmek için uğradığı kafeterya da kapıya yakın oturan, üzerindeki kürkü ve tek eldivenini çıkarmamış olan figürün bu hali, kısa süre içinde oradan ayrılacağı düşüncesi yatmaktadır.

Görsel 2.17. *Edward Hopper, Automat, 1927*(<http-25>)

Figür haricinde mekânda yer alan kompozisyonun büyük kısmını oluşturan cam, aydınlatmaların yansıması dışında neredeyse tümüyle siyah bir haldedir. Kadının arkasında yer alan camdan yansıyan ışıklar, mekânın geriye ve sağa doğru devam ettiğini, etrafındaki sandalyelerin boş olması mekân içerisinde figürün yalnız oluşunu göstermektedir. Figürün yüz ifadesi umutsuz bir durumu yansıtmaktadır. Hopper'ın çalışmaya ‘‘Otomat’’ ismi vermesi, para ile çalışan makineler tarafından yiyecek ve içeceklerin dağıtıldığı otomat kafeterya olduğu öne çıkmaktadır. Sanatçının bir yandan da modern hayatın gelişimiyle yeni bir boyut kazanan makine-insan ilişkisinin getirdiği yabancılaşma duygusunu ele aldığını söylenebilir (<http-25>).

Mustafa Ağatekin, aidiyet kavramını farklı bir üslupla ele alıp yansıtan sanatçılardan biridir. Çalışmalarını cam ve seramik malzemeyi birleştirerek sunmaktadır.

Ağatekin çalışmalarını ayrışma, parçalanma, aidiyet ve yabancılaşma gibi ana kavramlar çerçevesinde şekillendirmektedir.

Mustafa Ağatekin, seramik ve camı geliştirdiği yöntemle bir araya getirerek, seramiğin dokusunun, camın ise pürüzsüzlüğü ile adeta çalışmalarının ruhunu yansıtmaktadır. Sanatçı kendine özgü tekniğiyle farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Sanatçı kendine özgü tekniğiyle farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Sanatçı, yaşamsal sorgulama, umut, endişe yaşamın içinde olan aidiyet ve yabancılaşma gibi durumları çalışmalarında betimlemektedir. Sanatçının aidiyet üzerinde yansıttığı önemli çalışmalardan biri ‘‘Saklı Atlas’’ adlı çalışmasıdır.

Görsel 2.18. *Mustafa Ağatekin, Saklı Atlas 2013, füzyon ve çöktürme 45x59cm (Kahraman, 2018).*

Duygu Kahraman ‘‘Mustafa Ağatekin and the Concept of Belonging’’ makalesinde Mustafa Ağatekin ‘‘Saklı Atlas’’(Görsel 2.18.) çalışmasını; ‘‘Köklerimizin bağlı olduğu, nereden geldiğimiz veya gideceğimiz yerler ve deneyimlerimiz aidiyetimizi belirler. İnsanlar kökenlerinden uzaklaşırlarsa aidiyetlerini kaybederler. Atlas, Saki’de tanınmaz bir bedene gönderme yaptım O anda bir bedendir, dış müdahalelerle yok edilir, başkalaşır ve dönüştürülür. Kendi atlasında kaybolan bir beden...’’ifadeleriyle açıklamıştır. (Kahraman, 2018, s. 92). Çalışmasında belirttiği insanın köklerinden uzaklaşması aynı zamanda yabancılaşması anlamına gelmektedir. Diğer yandan yine Duygu Kahraman

makalesinde ''Saklı Atlas'' isimli çalışma ile ilgili detaylı açıklamasında şu ifadelere yer vermiştir:

Burada mülteci imajı, aidiyet düşüncesinin sorgulanmasından yola çıkılarak kurgulanıyor. Mülteci olarak anılan figür bir yere ait olma arzusunu temsil eder ve iki figür bir ''ego'yu'' tanımlar. Geri çekilen figür, kökeniyle çatışır; Kendisi ile. Öteki dayatılanlarla savaşı Bu aslında bir aynadır. Kalkan olarak kökenleri ortadan kaldıran figürler, değişime veya dönüşüme karşı direnişi temsil ediyor. Silahların ayrılması, kayıpları için referanstır(Kahraman, 2018, s. 93).

Ağatekin, çalışmalarında insanın içinde bulunduğu durumları temsilen yarattığı eserleri ile ışık tutmaktadır. İnsanın aidiyet ve yabancılaşma olgusu içerisindeki durumlarını seramik ve camın verdiği nitelikleri kullanarak, izleyici tarafından derinden incelemesini ve hissetmesini sağlamıştır.

Sanatın farklı dallarında birçok sanatçı aidiyet ve yabancılaşma konularını ele alarak farklı tarz ve üslupla işleyerek toplumla paylaşmışlardır Aidiyet ve yabancılaşma kavramları günümüz sanatını ve sanatçılarını etkilemeye devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SERAMİK SANATI KAPSAMINDA, AİDİYET VE YABANCILAŞMA KAVRAMI

3.1. Seramik Sanatın da Aidiyet ve Yabancılaşma

İnsan varoluşuyla beraber, günümüze kadar bulunduğu toplumsal ve kültürel durumunu, sosyo-politik, psikolojik, inanç ve yaşamsal durumlarını anlatmak için farklı anlatım yolları içerisine girmiştir. Sanat bu anlatım yollarından biridir. Sanat doğadan, hayattan ve çevresindeki tüm oluşum ve değişimlerden etkilenen bir olgudur. Sanatçı, bireylerin yaşadığı sosyo-politik, psikolojik ve kültürel sorunların getirdiği birçok olayı ve yaşadığı toplumun niteliklerini sanatı içerisinde kullanarak çağına ve geleceğine ışık tutmaktadır. Geçmişten günümüze kadar uzanan bu uzun yolculuk içerisinde dönemin toplumunu ve sorunlarını yansıtan önemli dallardan biri de seramik sanatıdır. Seramik, sanat dalları arasında en eski geçmişe ve geleneğe sahiptir ve insanlık tarihi ile beraber sürekli gelişim içinde olmuştur. İlk olarak ateşin bulunmasıyla birlikte insanların gündelik ihtiyaçları doğrultunda kullanılmıştır. Seramiğin sunduğu olanaklar sayesinde

insanlık yaşamın her alanında ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, taşıma kapları, çanak-çömlek gibi kullanım eşyaları, inançları doğrultusunda heykelcikler, idoller, süs eşyaları, mühürler vb. gibi birçok nesne üretmiştir.

Seramik; “organik olmayan yani inorganik malzemelerin bir araya gelerek oluşturduğu bileşimlerin, çeşitli yöntemler ile şekil verildikten sonra, sırlanarak veya sırlanmayarak sertleştirilip dayanıklılık kazanmasına varacak kadar pişirilmesi bilim ve teknolojisi ve aynı zaman da sanattır” (Uludağ, 1998, s. 36). Keramik için su, ateş, toprak önemli etkenlerdir. Toprak önce su ile şekillendirilir kıvama getirilir ve belli yöntem ve teknik yardımıyla şekillendirilir. Daha sonra ateşin yardımıyla pişirilerek seramik halini alır. En yalın haliyle pişmiş toprak olarak da nitelendirilmektedir. Keramik sözcüğü; Yunanca “keramos” kelimesinden gelmektedir. “Keramos” boynuz sözcüğünün karşılığı olan bir kelimedir. Törenlerde ve şöenlerde, şaraplar ve içecekler boynuzlardan içilmekteydi ve yerini seramik kaplara bırakmasıyla, seramik kaplar “keramos” adıyla anılmaya başlandı. Böylece seramik üreten çömlekçilere “kerameus” adı verildi. Çeşitli batı dillerine az çok değiştirilerek aktarılan bu sözcük, Fransızcada “C  ramique” İngilizcede “Ceramic”, Rusçada "Keramika" olarak yer almaktadır (Arcasoy & Başıran, 2020, s. 21).

Geçmişten günümüze kadar her dönemin en önemli sorunları olarak nitelendirilen, aidiyet ve yabancılaşma olguları seramik sanatı içerisinde de işlenmektedir. Büyük ve geniş bir coğrafyaya, kadim bir tarihe dayanan seramik sanatında aidiyet ve yabancılaşma gibi olgular dönemin şartlarına göre farklılık göstererek bireylerde, toplumda, sanatçı ve ortaya çıkarılan eserler üzerinde de görülmektedir.

Anadolu topraklarında yaşayan toplumların inanç kültürleri Kibele’yi (ana tanrıça) ortaya çıkarmıştır. Seramiğin ortaya çıkmasıyla birlikte dönemin önemli inanç sistemini simgeleyen Kibele(ana tanrıça), seramik malzeme ile   retilmektedir. Keramik bünyeye kullanılarak yaratılan Kibele aidiyet ile yaratılan inanç tanrıçası olarak öne çıkmaktadır. Kibele’nin, doğayı, yaşamı ve bereketin simgelediğine inanılmaktadır. Aynı zaman da doğurganlığın simgesi olarak ve tüm tanrıların anası olarak görülmektedir. Kibele, insanoğlunun yaşam mücadelesi içerisinde yaratıcıya ya da yaratım kavramına inanmak isteğinden dolayı oluşmuştur (Yonuk, 2012, s. 2). Ateşle birlikte seramiğin ortaya çıkmasıyla neolitik dönemlerde kilden yapılmış birçok Kibele’ye rastlanmaktadır. İnsanların aidiyet duygusuyla şekillenen ilk seramik yapı olarak da kar  şımıza

çıkmaktadır. İnanç sisteminde tanrıya olan aidiyet ve onu şekillendirirken kadına olan aidiyet duygusu ön plana çıkmaktadır. Yaşanılan toplum içerisinde önemli bir simge haline gelen Ana tanrıçalar, ev içinde ayrı bir yerde tapınma alanı olarak kullanılmıştır.

“Ana tanrıça” kültünü insanın psikolojik ve toplumsal gelişiminin ilk basamaklarına yerleştirme konusundaki bu çabaların bir başka ortak özelliği vardır ki, o da bir ana tanrıçaya duyulan inancın o zamanlar evrensel olduğu iddiasıdır” (Roller, 2004, s. 37). İnanç sistemindeki bu durum insanların ana tanrıçaya olan aidiyetin ne kadar fazla ve önemli olduğunu göstermektedir. “Tanrı, insan düşüncesinin ışıyan, insanı doğanın bütünlüğü içinde gören bir yaratmasıdır. İnsan tanrıya yaklaştıkça kendini tanrı ile tanrıyı kendiyle bir saydıkça, doğanın özüne iner, doğa ile kendi varlığı arasındaki derin ilişkiyi görür” (Eyüboğlu, 2007, s. 321).

Görse 3.1. *Oturmuş Ana Tanrıça, Geç Neolitik Dönem, Çatalhöyük Anadolu Medeniyetler Müzesi, Ankara. Kişisel Arşiv*

İnsanların inanç sistemi içerisinde kadına karşı duyduğu aidiyet duygusu da Kibeleyi tanrı formuna dönüştürmede önemli rol oynamıştır. Kadına olan aidiyetin göstergesi doğurganlığın vurgulanmasıdır. Kibele abartılı fiziksel özellikleri ile betimlenmiştir. Anadolu’da çıkarılan kille yapılmış Kibeleler (Görse 3.1.) biçimsel özellikleri içermektedir. Cinsel özellikler abartılı, göğüsler büyük ve sarkık, kalça ve göbek bölgesi doğurganlığı simgelemek için geniş şekilde betimlenmektedir.

Aidiyet olgusunu, Hitit dönemine ait seramik den yapılma, “Rhyton” adı verilen kaplar üzerinde de görmek mümkündür. Dönemin anıtsal boyutunu ifade eden bu “Rhyton” kapları, dönemin önemli simgeleri olan aslan, boğa antilop, sığır, kuş, koyun, kuş kafası gibi hayvan tasvirleri kaplara işlenmiştir (Çakı, 1999, s. 18).

Görsel 3.2. M.Ö. 16. Yüzyıl Hitit Dönemi, Pişmiş toprak boğa ritonları, Anadolu Medeniyetler Müzesi, Ankara. Kişisel Arşiv

Hititlerde önemli görülen hayvan biçimli kaplar, törende içki sunmak veya tanrıya kurban kanı adanmak amacıyla kullanılmıştır. Dönemin insanlarında bu şekilde tanrıya bütünleşeceği inancı hakimdir. Tanrıya karşı olan aidiyet duygusunda “Rhyton” önemli hayvan figür tasvirleriyle aracı olarak kullanılmaktadır (Çakı, 1999, s. 18).

Seramik, özelinde bakıldığında insan ile tanrı arasındaki inanç sistemine aracılık ederek, insanların yaşadığı aidiyet duygusu sonucu ortaya çıkarttığı simgelerdir. Tanrıya olan aidiyet aynı zaman da insanların doğadan ayrılan, tanrıya doğaüstü güçler yükleyerek, kendi ile doğa arasına inancının getirdiği kendinin farkında olmayışı en büyük yabancılaşma sorunun göstergesidir (Eyüboğlu, 2007, s. 321).

Seramiğin, işlevsel kapların haricinde, çok tanrılı dinler döneminde inançları ifade eden, estetik ve sanatsal değerler çerçevesinde kullanıldığı görülmektedir. Antik Çağ’da ihtiyaçların artmasıyla da yoğun olarak üretilip kullanılmıştır. İlerleyen süreçler de toplumların resim ve heykel sanatında gelişim göstermesi ve tek tanrılı dinlere geçilmesi seramik malzemenin estetikten uzak süs eşyası ve tasvir amaçlı kullanılarak ikinci planda

kalmasına neden olmuştur (Atay, 2017, s. 37). Seramiğin bu durumu, 1648’de İngiltere Endüstri Devrimine kadar devam etmiştir. Endüstri Devrimiyle birlikte, geleneksel çömlek imalatı yerini daha gelişmiş ve hızlı ve ucuz üretime bırakmıştır. Endüstriyle birlikte seramik ürünler tek düzey, ucuz ve gösterişli ürünlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönem seramikte sadece teknik ve üretim anlamında gelişme kaydedilmiştir (Ağatekin, 1993, s. 7). Endüstri ile birlikte tüketim çarkına sıkışan seramiğin, daha nitelikli ve sanatsal boyutunu ön plana çıkarmak amacıyla, İngiltere’de William Morris, 1850 yılında Arts and Craft (sanat ve zanaat) hareketine öncülük etmiştir. Morris, Endüstri ile birlikte tüketim çarkına sıkışan seramiğin, el emeği ve işçiliğinden yoksun niteliksiz ve kullanıma yönelik, sanatsal düzeye yabancılaşan bu durumuna tepki olarak, insan emeğine saygılı, kaliteli ürünler ve el sanat duyarlılığı artmasını amaçlamıştır. Morris’in seramiğe olan aidiyet duygusunun getirisi olarak başlattığı ‘’Arts and Craft’’ akımıyla birlikte, seramik pazarının ve seramiğe olan ilginin çoğalması, teknolojik ilerlemelerin, farklı ülke ve alanlarda görülmeye başlanması, resim, heykel sanatçılarındaki ilgisini çekerek seramik sanatına doğru yönelmelerine neden olmuştur. Seramik sanatının ön plana çıkması ve niteliklerinin belirlenmesi yolunda önemli duruma gelmiştir (Canbolat, 2016, s. 6).

Art and Craft akımı ile birlikte, endüstriyel gelişmeler yeni sanat okullarının açılmasına öncülük etmiştir. Seramik sanatının gelişimine katkı sağlayan bu okullar, Bauhaus ve Bernard Leach okullarıdır. Bu okullar daha nitelikli sanatçıların yanı sıra daha sanatsal ve kaliteli nesneler ortaya koymaktadır. Seramiğin kullanım amaçlarının yanı sıra sanatsal boyut kazanmasına ve toplumda ilginin artmasına da neden olmuşlardır. Çömlekçi-sanatçı yetiştirmeyi amaç edinen bu okullar modern seramik yorumları kazandırarak yeni bakış açısı getirmişlerdir (Doğan, 2019, s. 3).

20. yüzyılda seramiğin sanatsal boyut kazanmasıyla birlikte, toplum içerisinde yeni anlatım aracı olarak görülmesi birçok resim sanatçısını da etkilemiştir. Picasso, Miro, Matisse, Braque ve Chagall gibi önemli sanatçılar, çalışmalarını seramik bünyeler üzerine taşımışlar ve özgün çalışmalarla seramik sanatının ön plana çıkmasına katkıda bulunmuşlardır. 20. yüzyılın önemli sanatçılarından, seramik sanatına kazandırdığı bu ivme çağdaş anlamda da boyut kazandırarak önemli duruma gelmiştir (Çevik N. S., 2015, s. 82). 20. yüzyılda sanayi gelişmeler ışığında toplumda oluşan sosyo-psikolojik ve ekonomik sorunların getirdiği bunalım, yalnızlık, kaygı ve korku gibi durumlar sanatçıları

ve sanat eserlerinin değişmesine neden olmuştur. Seramik sanatı da bu durumlardan etkilenen önemli sanat dallarından biridir. Seramik sanatı sadece sanatsal çalışmalar ışığında değil, gerek sanatçı gerekse ortaya çıkarılan ürünler, dönemin getirdiği sorunları yansıtmaktadır.

20. yüzyılda sanayi gelişmeler ile birlikte tüketim toplumunda oluşan yabancılaşma ve aidiyet gibi sorunları sanatın farklı dallarından olan seramik sanatında da görölmektedir. Dönemin toplumunda yaşanan tüketme ve çağa ayak uydurma trendleri içerisinde kaybolan insanların yanı sıra dönemin getirdiği yeni akım ve üsluplarla sanatı icra etme cabası içerisindeki sanatçılarda da yabancılaşma olgusu görölmektedir. Tüketim nesneleri arasında yabancılaşan seramik sanatına en iyi örnek, Funk hareketinin kurucusu olarak görölen Robert Arneson'dur. Funk hareketi, Pop Art'a benzerlik gösterir. Funk, tüketim toplumunun getirdiği ticari olgusundan yararlanır. Dönemin önemli simgesi haline gelen nesneler ve günlük imgeler kullanılmıştır. Funk hareketinde sanatçılar toy, saldırgan ve açık sözlüdür (Tizgöl, 2008, s. 96).

Funk hareketi içerisinde, Popüler kültüre ait öğeleri ilk kullanan sanatçıların başında gelen Robert Arneson, seramik çalışmalarıyla döneme damga vurmuştur. İlk başlarda kendine has, soyut dışavurumcu bir üslupla devam etmiştir. Takındığı bu üslup çevresinden eleştiri ve tepki almasına neden olmuş ve Arneson bu durumdan pozitif bir şekilde etkilenerek seramiğin klasik uygulamaları dışına çıkmasına sebep olmuştur (Ardıç, 2019, s. 29-30).

Görsel 3.3. Robert Arneson, *Daktilo*, 1965, 15x28x30 cm. (Canbolat, 2016)

Robert Arneson seramik sanatının kullanmadığı farklı yöntemlerle dikkatleri üzerine çekmiştir. Arneson yüksek sanatın diktalarına karşı, getto halklarının protest sesine kulak vererek yeni bir estetik dil oluşturmuştur. Endüstri Devrimiyle başlayan tüketim toplumu, insanlığın kendi eliyle ürettiği en büyük felaket olarak görülmektedir. İnsanlığın bu düzen içinde yabancılaşmasını çalışmalarında insan ve makine objelerini bir arada kullanarak alaylı bir dille karşı çıkmıştır. Arneson dönemin nesnelerinin yanı sıra toplumda gözlemlediği birtakım olguları birleştirerek sunmuştur. Bu durum Arnesonun sanata olan bakış açısının yabancılaştığı, sanatı eleştirel tutum içerisinde var ettiği görülmektedir. Arneson'nun bu tutumdan dolayı farklı kesimler tarafından, yapmış olduğu çalışmalara karşı çıkılmış ve eserleri sanat objesi olarak görülmemiştir. Farklı kesimlerin bu tutumu, Arneson'un yapmış olduğu sanata karşı aidiyet beslememeleri, iğrenç ve iğreti duygular uyandırdığı gerekçeleriyle karşı çıkarak, Arneson'un çalışmalarına yabancılaşma eğilimi göstermişlerdir.

Görsel 3.4. Robert Arneson, Tost makinası, 1964 ([http-26](http://26))

Arneson'un eserlerinde hem toplum üzerinde hem de kendisi üzerinde sanata karşı oluşturduğu bu durumu, Daktilo (Görsel 3.3.), Tost makinası (Görsel 3.4.) isimli çalışmalarda görmek mümkündür. Arneson'un endüstri ile beraber ortaya çıkan gelişim ve teknolojik nesnelerin insan hayatlarındaki yerini vurgulamak amacıyla çalışmalarında toplumun kullandığı nesneleri birebir yansıtarak insan uzuvları ile birleştirmesi sonucuyla farklı anlatım yolu izlediği görülmektedir. Arneson'un, sanayi ve makinelerin toplum üzerinde yarattığı yabancılaşma sorununu ele alarak, ironik bir şekilde çalışmalarında yansıtmıştır.

Toplumun en önemli iletişim ve etkileşim aracı olan sanat ve sanat içerisinde yer alan seramik sanatı, dönemin getirdiği sosyo-psikolojik ve kültürel sorunları sanatçılar tarafından ve seramik sanatı bünyesinde ele alınarak, farklı üslup ve tarzda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Günümüze kadar devam eden bu durum, sanatçı, toplum ve yaratılan sanat eserleri bağlamında günün getirdiği sorunlar çerçevesinde şekillenerek gerçekleştirilmiştir. Geçmişten günümüze gelen bu sorunların en önemlileri Aidiyet ve yabancılaşma sorunlarıdır. Seramik sanatının gelişimiyle bu olgular seramik sanatı içerisinde de kendilerini göstermiştir. Her dönemin farklı sorunları sanatçılar üzerinde bir ilham kaynağı olurken, bazı sanatçılarda sorunların getirdiği sosyo-psikolojik durumların etkisinde sanatlarını gerçekleştirmiştir. Bu durum aidiyet ve yabancılaşma olgularını farklı anlatım tarzlarında görmemizi sağlamaktadır.

3.2. Seramik Sanatında, Aidiyet ve Yabancılaşma Kavramları Kapsamında, Sanatsal Yaklaşımların İncelenmesi

3.2.1. Ai Weiwei

Çinli sanatçı Ai Weiwei, aktivist ve muhalif tavırlarıyla ön plana çıkmaktadır. Sanatçı, heykel, video ve seramiğe kadar çeşitli sanat dallarında işler üretmektedir. Çalışmaları daha çok Çin tarihi ve kültürü üzerinedir.

Görsel 3.5. Ai Weiwei, *Han Jar Overpainted with Coca-Cola Logo*, 1995, Seramik üzerine boyama, (Ay, 2020)

Tüketim nesnesinin sembolü haline gelen Coca cola markası Çin’de de yayılımı göstermiş ve üretimi devlet tarafından desteklenmiştir. Weiwei, Amerika kültürünün

simgesi olan Coca cola'nın atında yaşadığı kültürün yabancılaştığı kanısındadır. Sanatçı bu duruma dikkat çekmek için Çin hanedanlığın önemli simgeleri haline gelen seramik formlarının üzerine Coca Cola logosu yazarak tüketim toplumundaki yabancılaşmayı vurgulamaktadır. Sanatçı bu müdahalesi ile geçmiş ve bugün arasındaki durumu gösterme çabasına girmiştir.

Endüstri devrimi sonucu oluşan tüketim toplumu getirisi olan yabancılaşma sorununun Çin'de de kendisini göstermesini "Coca-Cola Logo" ve "Coca Cola Vase" adlı çalışmasında eleştirel tutum içerisinde ele almaktadır

Görsel 3.6. Ai Weiwei, *Coca Cola Vase*, 2017, *Han Dynasty Vase (260 B.C. - 220 A.D.) and paint 27 x 27cm* (Ay, 2020)

Weiwei, tüketim ürünün simgesi olan kola markası kullanarak, yaşadığı kültürün yabancılaşmasını ele alırken aynı zaman da kültürel değere sahip vazoları da kullanarak ve kültür kalıplarını eleştirerek geçmişle günümüze dair göndermelerle eleştirel bir tutum içerisinde çalışmalarını gerçekleştirmektedir.

3.2.2. Alejandra Cuadra Sanchez

Alejandra Cuadra Sanchez çalışmalarında göç, yerinden edilme, aidiyet, kültür, gelenekler ve hatıralarda yer edinen durumları işlemektedir. Peru'da doğmuş olması ve daha sonra Amerika Cape Cod'a göç etmesiyle iki kültür arasındaki yaşamından aldığı ilhamları sanatına yansıtmaktadır. Sanatçının iki kültür arasında kendi aidiyet duygusunu ve özgürlüklerini yeniden tanımlamanın yollarını bulma özlemi, çalışmasını şekillendirmesine önemli rol oynamaktadır.

Görsel 3.7. Alejandra Cuadra Sanchez , “Esperanza, Sol, Milagro (Umut, Güneş (ışık), Mucize),” seramik kil, ahşap çerçeveli, bronz, alüminyum, aidiyet gerçekleştirmeleri, katmanlı metaforlar.(http-27)

Alejandra Cuadra Sanchez’in “Esperanza, Sol, Milagro” (Görsel 3.7.) isimli çalışması hakkındaki ifadesi şöyledir: “kimliğimin ikiliği aracılığıyla bu efsaneyi yeniden bağlamsallaştırıyorum. Farklı pasajları vurgulamak için göç eden alegorilerin yönlerini kapsayan semboller kullanıyorum. Yapılan yolculuklar aracılığıyla, bir fiziksel yerin ötesinde bir ruh hali olarak aidiyetin idrak edilmesi ruhu uyandırır”(http-27). Sanatçı Aidiyet duygusu ile kendisine bir yer yaratma süreci içerisinde, kili, ahşabı, karışık malzemeyi kullanarak geçmişini dokumakta ve bilinçaltında kalan izleri keşfetme umuduyla eserlerini üreterek aidiyet duygusuna ulaşmaya çalışmaktadır.

3.2.3. Beverly Mayeri

Beverly Mayeri çalışmalarında kişisel hayatı, özlemlerimizi, güçlü yanlarımızı ve korkularımızı, birbirimizle ve çevreyle olan aidiyeti ve yabancılaşmayı araştırmaktadır. Beverly Mayeri, “Aile bağları ve dostlukların zorluğu ve rahatlığı, büyümenin ve yaşlanmanın zorlukları ve zevkleri, dünyanın güzelliği ve çeşitliliği ve dünyanın daha iyi koruyucuları olma ihtiyacımız gibi bir dizi fikirden ilham”(http-28) almaktadır. Mayeri kişisel hayatında aileye hissedilen aidiyeti birçok çalışmasında yer vermektedir. Bunlardan biri “Aile Ağacı” (Görsel 3.8.) isimli çalışmasıdır.

Görsel 3.8. Beverly Mayeri, "Aile Ağacı 2017" (<http-29>)

Mayeri, aile olan aidiyetini çalışmalarında bir metafor olarak kullanmaktadır. Sanatçı çalışmalarını şu ifadelerle belirtmektedir:

Yüzleri şekillendirmeyi ve hangi ifadeyi aldıklarını görmeyi seviyorum. dudakların ne kadar şehvetli olduğunu, kaşların ne yapabileceğini, saçların nasıl vahşi veya evcilleştğini. Fırınlamadan sonra, renk ve gölgeleme ve bazen de kontrast oluşturan parlak cila dokunuşu eklemek için hassas akrilik boya yıkamaları kullanmayı seviyorum(<http-28>).

Sanatçı çalışmasında, aileye olan aidiyetini farklı bir bakış açısı ile yansıtmalarının yanı sıra insanın doğayla olan bağı, hayatın güzelliği ve kırılganlığını insanların çevreye karşı yabancılaşmasını eleştirel bir bakış açısı ile ifade etmektedir.

Görsel 3.9. Beverly Mayeri, *Koca Ayak 2016*” yükseklik 68cm, uzunluk 72cm, genişlik 24cm. (<http-30>)

Sanatçı “Koca Ayak” (Görsel 3.9.) isimli eserinde insanların çevresine olan yabancılaşmasını ele almaktadır. İnsan çevresinde savunmasız türleri vurgular. Sanatçı, insanın ayak izinin büyük olduğunu ve insanın doğaya bilinçsiz bir şekilde nasıl zarar verdiğini, bitki ve hayvanların neslini tehlikeye soktuğunu betimlemek amacıyla bu çalışmasını gerçekleştirmiştir. “Çalışma da karbon ve çevresel ayak izlerimiz -insan ayak izlerimiz - sağlıklı bir gezegen için çok büyük”(http-30), vurgusunu yapmaktadır.

3.2.4. Christopher David White

Christopher David White, çalışmalarının temelini insan ve doğa oluşturmaktadır. İnsanın doğaya karşı aidiyetsiz kalışını doğayı kötüye kullanmasını, yabancılaşarak görmezden gelmesini vurgulamaktadır. İnsanların çevre ve doğaya yabancılaşmasıyla, doğanın güzelliği ve benzersizliği içerisinde, sömürülüp, kontrol edilebilen ve insanların kendi çıkarları doğrultusunda kullanılabilen bir kaynak olarak görme sorununu ele almaktadır.

Sanatçı, insanın doğaya karşı yabancılaşmasının getirdiği sorunları doğa ve insan uzuvlarıyla birleştirerek farklı anlatım yolu izleyerek çok sayıda çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalardan biri de “Karbon Ayak İzi” (Görse 3.10.) isimli çalışmasıdır.

Görsel 3.10. *Christopher David White "Karbon Ayakizi."2016 (http-31)*

Kili doğanın bir parçası olan çürüyen odun parçalarından oyulmuş gibi görünen işlevsel heykelsi formlara dönüştürmektedir. İnsanın doğayı tahribinden kaynaklanan çeşitli bozulmalar, ağaçların budaklı düğümleri ve kıymık görünümünden yararlanarak kırılğan tasvirlerle sunmaktadır.

Görsel 3.11. *Christopher David White Ama Bulutlar Güzel Değil mi? Seramik, 2015 (http-31)*

Sanatçı insan ve doğa sorunlarını insan uzuvlarının yanı sıra insanın tahribi sonucunda meydana gelen olumsuz çevre koşullarını da farklı tasvir anlatım yoluyla kullanmıştır. ‘‘Ama Bulutlar Güzel Değil mi?’’ (Görsel 3.11.) isimli çalışmasın da insanın doğaya karşı aidiyetsiz kalarak nasıl yok ettiğini gözler önüne sermek amacıyla farklı ironiyle yansıtmaktadır. ‘‘Ama Bulutlar Güzel Değil mi?’’ isimli çalışması insanın amaçları doğrultusunda üretilen makineleşmiş düzenin saldığı gazları, doğanın kirlenmesine gönderme yaparak bulut tasviri ile ironik bir şekilde yansıtmaktadır.

Christopher David White çalışmalarını doğadan esinlendiği dallar, şekiller ve oyuklardan ilham alarak kil yardımıyla gerçekleştirmektedir. . Doğanın içerisinde yer alan ağaç görünümünden esinlenerek çalışmalarında kullanmıştır. Çalışmalarını fırınladıktan sonra akrilik ile son detay işlemlerini gerçekleştirmektedir.

3.2.5. Crystal Morey

Cristal Morey, Sanayi devrimi ile makineleşme ve insanların genişlemesi ile artan tüketim ortamının getirdiği çevresel sorunları çalışmalarında ele almaktadır. Morey, tüketim toplumun getirisi olan yaşamsal değışimleri, insanların doğaya karşı ve çevresindeki canlılara karşı aidiyetsiz ve yabancılaşma durumunu işlemektedir. İnsanlar, çevreye karşı duyarsızlığın getirisi olan iklim değışikliği, bitkilerin, hayvanların yok olma tehlikesini yansıtmaktadır.

Görsel 3.12. Crystal Morey "Geleceği Hatırla" Seramik ve Sır Altı 2012 (<http://32>)

Morey, nesli tükenmekte veya tükenmiş olan canlıları ve habitatlarında bulunan biyo-çeşitliliğin yok oluşunu tasvir etmek için, İnsan, hayvan ve bitki özelliklerinin melez unsurlarını ortak bir bünyede kullanarak gönderme yapmaktadır. Sanatçı porselenin inceliği kullanarak çevresel durumları, fiziksel ve duygusal olarak yansıtmaktadır.

Görsel 3.13. *Crystal Morey “Yeni Simbiyoz” 2017 İki Yol” 12” x 9” x 6cm”* (<http-32>)

Sanatçı, insanın çevreye karşı aidiyetsiz ve yabancılaşması sonucu oluşan durumları, çevresel bir anlatısını inşa ederek, doğal alanlarının önemini ve tüm canlıların kırılğan bir dünya ile birbirine bağlılığını gözler önüne sermektedir.

3.2.6. Daisy Boman

Daisy Boman, çalışmalarında yarattığı figürlerin toplum içerisinde aidiyetle birbirlerine bağlanarak, zorlukların üstesinden gelebileceğini yansıtmaktadır. Daisy Boman'ın çalışmaları, yaratmak istediği karakterlerle yaşam mücadelesi içerisinde olan insanların birbirlerine karşı aidiyetini simgelemektedir.

Boman'ın çalışmalarında İnsan figürlerinin yüz hatları belirsizdir. İnsanların aynı kalıptan geldiğine ve içinde bulunduğu toplum tarafından aynı şeylere maruz kaldığına inanmaktadır. İnsanların ırkı ve milliyeti aşar ve insanlığın ortak çizgisiyle bağlantı kurar.

Çalışmaları renksizdir ve beyaz seramik bünye kullanarak bu durumu güçlendirmektedir(http-33).

Görsel 3.14. Daisy Boman, *Eve Varmak* 120x120cm Seramik (http-34)

Boman'ın yaratmış olduğu küçük adam figürleri, bazen düzinelerce aynı amaç için tırmanan, düşen, emekleyen, koşan ve birbirleriyle etkileşime giren benzersiz figürleri, İnsanların hayatta maruz kaldığı durumlar karşısında birbirlerine olan aidiyetlerinin güçlenmesiyle bu zorların üstesinden gelinebileceği durumunu yansıtmaktadır. Bu duruma karşılık bazı figürler yalnız ve beyaz boşlukla uzaklaşarak, topluma ve insanlara karşı yabancılaşan kişilerin, düzen içerisinde kaybolması olarak yorumlanabilir. Boman'ın bu yaklaşımı, insan birlikteliğinde oluşan aidiyete duyulan ihtiyacın duygularını güçlü bir şekilde yansıtmaktadır(http-34).

Görsel 3.15. Daisy Boman, Süreklilik (<http-34>)

Yaşamın getirdiği kişisel zorlukları, anlaşmazlıkları ve engelleri karşısında insanların birbirine duyduğu aidiyetle üstesinden gelebileceğini aksi takdirde insanların birine yabancılaşması sonucu yok oluşunu çalışmalarında betimlemektedir. Boman'ın figürleri, insan kaderi ve evrensel duygular hakkında hikayeler anlatırlar. Hayata meydan okuyucu bir tavırla yarışır, daha iyi bir şey için çabalarlar, seçimler yaparlar ve hayatın yükünü taşırlar.

3.2.7. Füreyä Koral

Füreyä Koral, Türkiye'nin ilk kadın seramik sanatçısı ve çağdaş seramiğin öncüsüdür. Aynı zamanda Koral, Türkiye'de seramik atölyesi kuran ilk kişidir. Füreyä Koral, soyuttan gerçekliğe uzanan, zaman zaman yerel etkilerin görüldüğü anlatımı ve doğu-batı sanatının senteziyle çalışmaları yapmaktadır.

Görsel 3.16. Füreyâ Koral, *İsimsiz, Evler Serisinden*, 10 x 10 x 10cm, Seramik. ([http-35](http://35))

Koral, 1970’li yıllardan sonra ev ve insanı konu alan çalışmalar üretir. “Seramik Evler”, “Seramik Kapı” ve “Mahalle” adıyla anılan seriler üreterek evin içtenliğini, duygusallığını eve karşı hissettiği aidiyet çevresiyle birlikte vurgular. Saksı, kuş, kapı, pencere gibi sembolik elemanları birlikte kullanan Koral, kendine ait bir dünya oluşturma hissini küçük mekânlarda buluşturmaktadır. Koral’ın seramik evleri özellikle küçük boyutlardadır ve daha çok eve duyulan aidiyetin duygunun göstergesi yansıtmaktadır (Aktuğ, s. 25).

3.2.8. Jeff Kell

Stüdyo sanatçısı olan Jeff Kell, seramik çalışmalarında genellikle politik, psikolojik ve sosyal konuları ele alarak hayatın gerçeklerini gözler önüne sermek için mizah, ironi ve gözlemlerinden yararlanmaktadır. Eserlerinde günümüz teknolojisinden yararlanarak tüketim ürünlerini de yaratmaktadır([http-36](http://36)).

Jeff Kell, evren içerisindeki insanların çevresindekilerine ve kendi kendilerine nasıl yabancılaştıklarını kültürün imgeleri üzerinden anlatmaktadır. “Ham Bağımlılık” (Görsel 3.17.) isimli çalışmasında insanların tüketim toplumunda yabancılaşma olgusunu eleştirel tutum içerisinde sergilediği görülmektedir.

Görsel 3.17. Jeff Kell, ‘Ham Bağımlılık 2’ yükseklik 25cm, genişlik 23cm derinlik 12cm. Seramik 2020
(http-37)

Jeff Kell, tüketim toplumu içerisinde sigara gibi petrolünde tüketici tüketiminin bir parçası olarak toplum üzerinde bağımlılık yaptığını vurgulamaktadır. İnsanların çevresine ve kendilerine nasıl zarar verdiğinin farkında olmamasından her geçen gün tüketim nesnelerinin boyundurukları altında kaybolup giden insanı ve tüketim nesnesi olan petrolü betimlemek amacıyla benzin istasyonlarında yer alan aleti betimleyerek, ironi bir şekilde çalışmasını gerçekleştirmektedir.

3.2.9. Kate Macdowell

ABD’li sanatçı Kate Macdowell, çalışmalarında yaşadığı dünyanın getirisi olan çevresel sorunları ele almaktadır. Macdowell, iklim değişikliği, toksik kirlilik ve genetik yapısı değiştirilmiş bitkiler üzerinde oluşan sorunları, insan ve doğada bulunan canlıların figürleriyle, doğal dünya ile ilişkisini gösteren üzücü bazen de mizahi şekilde çalışmalarını gerçekleştirerek sunmaktadır. İnsanların yaşadığı dünyaya karşı yabancılaşması sonucu, oluşan insan kaynaklı çevresel tehditlerden korunmak için kullandıkları güvenlik ekipmanlarını da çalışmalarında metafor olarak kullanmaktadır. Sanatçı çalışmalarında porselen çamuru ve elle şekillendirme yöntemini kullanmaktadır. Porseleni, ışıltılı ve hayaletsi niteliklerinin yanı sıra sağlamlığı ve ince doku gösterme yeteneğinden dolayı kullandığını belirtmektedir.

Macdowell, çalışmalarını kendi deneyimlerinin bir sonucu olarak gerçekleştirmektedir. İnsanın doğaya karşı bu denli yabancılaşması ve yarattığı çevresel sorunlardan korunmak için yine kendi eliyle korunmak amaçlı ürettiği güvenlik malzemelerini doğada nesli tükenmekte olan canlılar ile birleştirmesi güçlü mesaj vermektedir.

Görsel 3.18. Kate Macdowell, ‘‘İlk ve son nefes’’, 11"x9"x12cm", el yapımı porselen, karışık teknik, 1/2010([http-38](http://38))

İnsanın kendisine ve doğaya yabancılaşması sonucu çevresinden yoksun, kopuk durumunu en iyi ifade eden örnekler ‘‘İlk ve Son Nefes’’ ve ‘‘Kanarya 2’’ isimli çalışmalarında görülmektedir. Sanatçı bu çalışmalarında insanın kendi yarattığı sorunlardan korunmak için yine insan eliyle yaratılan güvenlik malzemesini kanarya kuşunun ve tavşanın takması ve tavşanın yavruları besleyip korumaya çalışması, iklim değişikliği, karbon salınımı ve toksik kirlilik gibi konulara gönderme yapmaktadır.

Görsel 3.19. Kate Macdowell, “Kanarya” el yapımı porselen, koni 6 sır, 7/2008([http-38](http://38))

İnsan eliyle çevrenin nasıl tahrip edildiği ve ne denli savunmaz olduğunu gözler önüne sermektedir. Sanatçı insanların doğaya karşı yabancılaşıp tahrip etmeleri sonucu doğadan bulunan canlıların ancak özel ekipmanlarla yaşamlarını sürdürebilmesinin mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir.

3.2.10. Ma Jun

Çinli sanatçı Ma Jun yapmış olduğu seramik porselen çalışmalarıyla ön plana çıkmaktadır. Ma Jun çalışmalarında, popüler tüketim ve kitle iletişim nesnelerini ve Çin’in geçmişten gelen ülkenin temel mitolojisinin yeni nesneleri veya sahnelerini birleştirerek kullanmaktadır.

Ma Jun, dönemin popüler ve kitle kültürünün ürünü olan, TV’leri, müzik kutuları, radyoları, spor arabaları, Coca-Cola kutuları ve Chanel parfüm şişeleri üzerine, Çin’in eski kültürel dönemlerine ait geleneksel, qing çiçek desenleri, kuşlar, ejderhalar, bulutlar ve dönemin farklı sahneleri motiflerini işlemektedir.([http-39](http://39)).

Görsel 3.20. Ma Jun - Yeni çin serisi, *TELEVİZYON*, 2005, Porselen, 38 x 27 x 25 cm(Ön görünüş)
(<http-40>)

Görsel 3.21. Ma Jun - Yeni çin serisi, *TELEVİZYON*, 2005, Porselen, 38 x 27 x 25 cm(Arka görünüş)
(<http-40>)

Ma Jun, Çin hanedanlarındaki kültürel ve tarihsel gelenekleri ele alarak dönemin popüler marka ve nesneleri ile birleştirerek farklı bir üslupla ve anlatılarla, yaşadığı toplumun, popüler nesneler ve kitle iletişim araçların altında yabancılaşmasına pop-kültüre bir gönderme yapmaktadır. Sanatçı, Çin'in eski hanedanlık dönemlerine duyduğu aidiyeti o dönemlere ait tarihsel ve geleneksel figürleri çalışmalarında kullanarak göstermektedir (<http-40>).

Görsel 3.22. Ma Jun - Yeni Çin Serisi - Renkli Radyo, Porselen, yakl. 35 x 18 x 22 cm (<http-40>)

Ma Jun'un yaşadığı toplum üzerindeki yabancılaşmayı ve eski kültüre karşı aidiyetin azalmasına gönderme yapmak amacıyla dönemin en etkili kitle iletişim araçlarını ve popüler nesneleri üzerinde Çin kültürünün malzeme ve motiflerini kullanarak yeniden üretmiştir. Jun bu şekilde, değişen tüketim kültürünün Çin üzerinde

egemenliğini altında yabancılaşmasını farklı bir üslupla ortaya koymaktadır. Toplumun bu çalışmalar karşısında da düşünmesini de amaçlar(http-40)

Görsel 3.23. Ma Jun - Yeni Çin Serisi, Coca Cola şişeleri I, 2006, Ahşap kutuda porselen, 36,5 x 36,5 x 31 cm (http-40)

Görsel 3.24. Ma Jun - Yeni Çin Serisi, Chanel No. 5, 2007, Porselen, 7 adet, her biri 9,5 x 5,3 x 2,3 cm (http-40)

Sanatçı için yaşadığı toplum, popüler ve kitle nesneleri altında değişkenlik gösteriyor. Geçmişten gelen ve aklında olan Çin, artık değişen ve yabancı bir ülke yaratılmış hissi içerisinde anılarını ve özlem duyduğu durumları, yaşadığı toplumdaki nesnelerle birleştirerek ülkesindeki toplum yabancılaşmasına gönderme yapmaktadır. Batı kültürünü temsil eden popüler nesnelerin, yüzeylerinde yer verdiği geleneksel Çin motifleri arasındaki karşıtlık, sanatçının dünyanın değişme biçimlerine gönderme yaparak dile getirmektedir. Sanatçı aynı zaman da dönemin teknoloji ve popüler kültürle getirdiği yeni düzen sistemi içerisinde Çin toplumunun geleneksel yapısına karşı yabancılaşmasını vurgulamak ve eski geleneksel kültüre duyduğu aidiyeti ve geleceğe yönelik endişesini, yapmış olduğu çalışmalarla gözler önüne sermektedir.

3.2.11. Palma Babos

Palma Babos, kent yaşamını ve insan eliyle kentlerde yapılan büyük binalar içerisinde de insanlar üzerinde yarattığı yabancılaşma ve kentlerde oluşan sorunlara eleştirel bir tutum içerisinde, porselen malzemeyi kullanarak düşüncelerini aktarmaktadır.

Sanatçı yaşadığı 21. yüzyıldan ilham almakta ve yaşadığı çağın getirisi olan tüketim toplumunu, yapmış olduğu kent içerisindeki görkemli kuleleri çalışmalarıyla

simgelemektedir. Kent yaşamı ve görkemli binaları eleştiren sanatçı, yapmış olduğu çalışmalarda binalar dünyanın sürdürülemez doğasını yansıtmaktadır.

Görsel 3.25. Palma Babos, *Gelecekte Anılar, Sırlanmış Porselen, 1380 C, 2012*(<http>-41)

Sanatçı, kent yaşamı içerisinde insanların yabancılaşmasına gönderme yapmaktadır. Binaların hareket ettikçe, ufalanıp çökmesi, yana dönük ve yumuşak bir şekilde eğilip düşmesi kentlerin eriyen çöken görüntüsünü betimlemektedir.

Görsel 3.26. Palma Babos *İnşa edilmiş yapılar - Filth, 2020* (<http>-41)

Çalışmalarında, insanın eliyle yaratılan kentlerde, insanların bu yapıların içerisinde yabancılaşma sorununu gün yüzüne çıkartmaktadır. 21. yüzyılın getirdiği kent yaşamında ve büyük yapıların arasında, kaçınılmaz bir güce teslim olarak yabancılaşmasını, seramik porselen malzemeleri kullanımıyla şehir silüeti görünümüyle bükülen eriyen ve çöken

betimlemelerle günümüzde ki yabancılaşma sorununa farkı üslup ve tarzda ışık tutmaktadır.

3.2.12. Valdas Kurkietis

Valdas Kurkietis, makineleşme ile ortaya çıkan tüketim toplumlarının çevreye karşı yabancılaşmasını temalarında yansıtmaktadır. Sanatçı çalışmalarında rahatsız edici seramik heykelleri aracılığıyla aşırı tüketim ve küresel ısınma gibi varoluşsal konuları işlemektedir.

Sanatçı çalışmalarında genellikle insan formundan kesitlerle, çevresel sorunları ve tüketim nesneleri farklı tarz ve üslupta gerçekleştirmektedir. Sanatçının insanın tüketim kültürü içerisinde aidiyetini yitirmesi sonucu çevresine ve doğaya karşı yabancılaşmasının getirdiği yalnızlığı “Yalnızlık” isimli çalışmasında betimlemektedir.

Görsel 3.27. Valdas Kurkietis, *Yalnızlık* 2018 23x23x20 cm, seramik, 1250°C, ([http-42](http://42))

Görsel 3.28. Valdas Kurkietis, *Yalnızlık Detay*, ([http-42](http://42))

Çalışmada (Görsel 3.28.), teknoloji ile birlikte oluşan tüketim toplumunun bireyler üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Sanatçı günümüzün popüler müzik dinleme aletini kullanarak insanın toplumdan soyutlanmasını ve kendi içinde yalnızlaşmasını betimlerken, insanların çevreye verdiği zararlardan oluşan küresel ısınmayı yine insanların bu durumdan korunmak için kullandığı güneş gözlüğü ile vurgulamaktadır.

Görsel 3.29. Valdas Kurkietis, *Kenarda II* 2019 26x22x16 cm, taş eşya 1250°C, sırlar, oksit pigmentler (http-42)

Görsel 3.30. Valdas Kurkietis, *Kenarda II* Detay, (http-42)

Valdas Kurkietis “Kenarda II” (Görsel 3.30) isimli çalışmasında da ise gelişen toplumların büyük yapılar içerisinde nasıl yabancılaştığını ve yalnızlaştığını betimlemektedir. Bu eser, teknolojinin gelişmesiyle büyük kentlere göçlerin başlaması kentlerde yoğun göçlerin yaşanması ve teknolojilerin altında düzensiz bir şekilde büyümesinin getirdiği çevresel sorunlar, insanlar arasında aidiyetin yok olması ve yabancılaşmasının göstergesidir. Büyük çok katlı içi boş yapılar insanların birbirinden kopuşunu, üzerinde bulunan tek katlı ev formları bu yaşam düzeni içerisinde yalnızlığı vurgulamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. UYGULAMALAR

İnsanlığın tarihsel süreci içerisinde yaşadığı sosyo-politik, kültürel ve psikolojik durumlarının oluşturduğu aidiyet ve yabancılaşma olguları çalışmanın esin kaynağıdır. Bu tezdeki çalışmalar, makineleşme ve teknolojinin oluşturduğu tüketim toplumu altında yaşam mücadelesi veren insanların, büyük kentlerde yaşanan aidiyet ve yabancılaşma problemleri, geçmişten günümüze kadar uzanan süreçte yaşanan tüm sorunlar göz

önünde bulundurularak, yeni araştırma ve gözlemlerle elde edilen bilgiler ışığında gerçekleştirilmiştir. Toplumsal sorunlardan olan aidiyet ve yabancılaşma kavramları, toplumda bilinç oluşturmaları ve farkındalığı artırılması amacıyla da ele alınmıştır.

Tüm çalışmalar, stoneware bünye kullanılarak, sucuk ve plaka yöntemi yardımıyla elle şekillendirildikten sonra, deri sertliğinde birleştirmeleri yapılmıştır. Çalışma üzerinde detayların oluşturulması ve kontrollerden sonra ince plastik poşet yardımıyla kontrollü bir şekilde kuruması sağlanarak, elektrikli fırında 1150 °C de pişirimleri gerçekleştirilmiştir.

“Toplumsal Sığınak” isimli çalışmada, insanlığın önemli barınma alanlarından olan mağaralardan yararlanılmıştır. Mağaralar, insanlara korunaklı bir yapı sunarken aynı zamanda toplu yaşam sürecine girmeleri açısından da önemli bir yaşam alanıdır. Toplu yaşam ile aidiyetin temellerinin oluşması açısından önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle mağara yapısından esinlenilmiştir. Çalışmada ayaklar üzerinde üst üste koyulan formlar geçmişten günümüze kadar değişerek gelen yaşamsal alanları yansıtmaktadır. Bu süreç içerisinde yaşanan zorlukları betimlemek için de iğne ve diken formlarından esinlenilerek tasarım çalışması gerçekleştirilmiştir (Görsel 4.1.).

Görsel 4.1. “Toplumsal Sığınak” tasarım çalışması (Araştırmacı Arşivi).

Görsel 4.2. “Toplumsal Sığınak” uygulama çalışması, Seramik Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

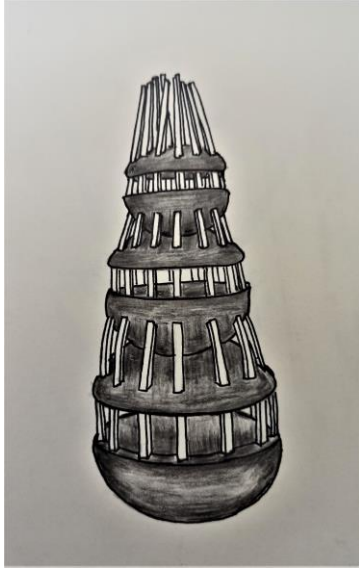
Çalışma dört katmandan ve sekiz farklı boyutlarda sivri çubuklardan oluşmaktadır. Tasarım sürecinde seramik bünyenin rengi siyah ve kırmızı olarak belirlenmiştir. Siyah yaşamsal alanların karanlığını, yalnızlığı, kırmızı ise yaşanan zorlukları vurgulamaktadır.

Görsel 4.3. “Toplumsal Sığınak”, ön görünüm(sol), Uzunluk:44cm, Genişlik: 17cm, Derinlik: 8cm, Stoneware 1150 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.4. “Toplumsal Sığınak” arka görünüm(sağ), Uzunluk:44cm, Genişlik: 17cm, Derinlik: 8cm, Stoneware 1150 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

“Yok Oluş” isimli çalışmada, insanların şehirlerde yaşam mücadelesi içerisinde kendisini toplumdan soyutlayarak, sığındığı çok katlı yaşam alanlarının insanları için birer hapisaneye dönüştüğü, yaşanan toplumun her geçen gün nasıl yabancılaşma eğilimi içerisine girdiği vurgulanmaktadır. Dairesel formlar yaşam alanlarını simgelerken, dış çevresi ince çubuklarla çevrilmesi, dışarıdan gelebilecek olumsuzluklardan korunma durumunu yansıtmaktadır. Bu durumla birlikte içeride sıkışmışlığın getirdiği yalnızlaşma ve yabancılaşma durumu betimlenmektedir.

Görsel 4.5. “Yok Oluş” tasarım çalışması.
(Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.6. “Yok Oluş” uygulama çalışması, Seramik
Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

Üç katlı bir yapı ve çevresini kapatan hücre şeklinde ince çubuklar ile tasarımları gerçekleştirilmiştir (Görsel 4.5.). Çalışmada siyah ve beyaz renk kullanılmıştır. Siyah renk, yabancılaşmanın yoğunluğunu insanların karanlıklar içerisinde sıkışmışlığını, beyaz ise, insanlara, tüm zorluklara karşı daima bir çözüm vardır, mesajı vermek amacıyla kullanılmıştır.

Görsel 4.7. “Yok oluş”, ön görünüm(sol), Uzunluk:30cm Genişlik: 12cm, Derinlik: 12cm, Stoneware, 1150 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.8. “Yok oluş”, arka görünüm(sağ), Uzunluk:30cm Genişlik: 12cm, Derinlik: 12cm, Stoneware, 1150 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

“Yaşamsal Hücre” isimli çalışmada, gelişen ve değişen dünya içerisindeki insanların yaşadıkları sorunlar karşısında çözüm aramaktan kaçarak, kendilerini güvende hissettikleri yaşam alanlarına sığınmaları sonucu daha büyük sorunlara neden olmaktadır. Sorunlardan kaçarak sığındıkları alan içerisinde, farkında olmadan çevreye ve kendine yabancılaşma eğilimine girmesini yansıtmaktadır. Sorunlardan kaçarak sığındıkları alan aslında insanlar için en güvensiz ve en savunmasız kaldıkları alanlardır. İnsanların farkında olmadan çevreye ve kendine yabancılaşma eğilimine girmesi, yaşamsal alanlarını aslında kendi hapishanelerine dönüştürdüğüünün farkında olmayışları betimlenmektedir.

Görsel 4.9. “Yaşamsal Hücre” tasarım çalışması, (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.10. “Yaşamsal Hücre” uygulama çalışması
Seramik, Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

Çalışma, yedi katmandan hücre şeklinde ve iğne formlarından yararlanılarak tasarımları gerçekleştirilmiştir (Görsel 4.9.). Yedi katman, şehirdeki yaşamların yoğunluğunu betimlemektedir. İğne formları ise diğer çalışmalarda olduğu gibi yaşanan tüm zorlukları betimlemek amacıyla kullanılmıştır. Çalışmada siyah ve kırmızı renk

tercih edilmiştir. Siyah, yabancılaşmanın yoğunluğunu insanların karanlıklar içerisinde sıkışmışlığını, kırmızı ise, insanların yaşamsal zorluklarını yansıtmaktadır.

Görsel 4.11. “Yaşamsal Hücre”, ön görünüm(sol) Uzunluk:32cm Genişlik: 17cm Derinlik: 12cm, - Stoneware, 1120 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.12. “Yaşamsal Hücre”, arka görünüm(sağ) Uzunluk:32cm Genişlik: 17cm Derinlik: 12cm, Stoneware, 1150 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

“Kapsül” isimli çalışma (Görsel 4.13.), geniş iç hacmine sahip dört katmandan oluşmaktadır. İç hacminin geniş tutulmasındaki amaç şehirlerdeki yoğunluğu betimlemektir. İğne formları ise diğer çalışmalarda olduğu gibi yaşanan tüm zorlukları betimlemek amacıyla kullanılmıştır. Çalışmada gri ve kırmızı renk kullanılmıştır. Gri renk, şehirleri yansıtmaları, kırmızı renk ise yaşam mücadelesi içinde yabancılaşan toplumun yok oluşunu betimlemektedir.

Görsel 4.13. ‘‘Kapsül’’ tasarım çalışması.
(Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.14. ‘‘Kapsül’’ uygulama çalışması, Seramik
Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

Çalışmada gri ve kırmızı renk kullanılmıştır. Gri renk, şehirleri yansıtmaları, kırmızı renk ise yaşam mücadelesi içinde yabancılaşan toplumun yok oluşunu betimlemektedir.

Görsel 4.15. ‘‘Kapsül’’, ön görünüm(sol) Uzunluk:34cm Genişlik 14cm Derinlik 11cm, Stoneware 1120
°C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.16. ‘‘Kapsül’’, yan görünüm(sağ) Uzunluk:34cm Genişlik 14cm Derinlik 11cm, Stoneware 1150
°C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

“Yükselen Esaret” isimli çalışmada, yeni dünya düzeni içerisinde yer alan yaşam alanı betimlenmiştir. İnce çubuklar üzerinde hücresel yaşam alanı olarak, tasarım gerçekleştirilmiştir (Görsel 4.17.). Geleceğe dair izler taşıyan bu çalışmada, teknoloji ve yaşamsal şartlar değişse de aidiyet ve yabancılaşma sorunu insanlar üzerinde artarak devam edeceğini vurgulamaktadır.

Görsel 4.17. “Yükselen Esaret” tasarım çalışması (Araştırmacı Arşivi)

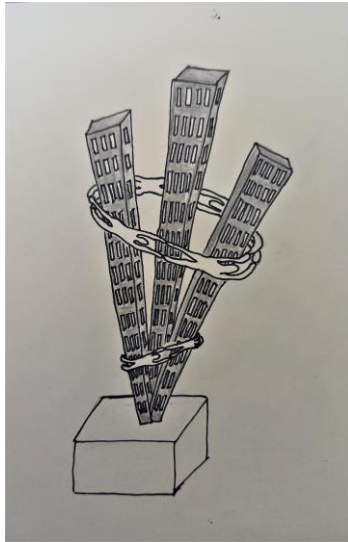
Görsel 4.18. “Yükselen Esaret”, uygulama çalışması, Seramik Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

İnce çubuklar üzerine kurulan hücre şeklinde barınma alanı, yeryüzü ile bağlantının kesilmesi ve insanların yoğun bir yabancılaşma içerisinde olduklarını vurgulamaktadır. Gri ve beyaz renkler kullanılmıştır. Gri renk, şehirleri yansıtmakta, beyaz renk ise yeni yaşam alanları içerisinde umudu betimlemektedir.

Görsel 4.19. ‘‘Yükselen Esaret’’, Uzunluk:26cm, Genişlik:10cm Derinlik:10cm, Seramik Stoneware 1120 °C, 2022 (Araştırmacı Arşivi)

‘‘Kent Hevesi’’ isimli uygulama çalışma, insanların yaşam mücadelesi içerisinde büyük kentler içerisinde yabancılaşmasını betimlemektedir. Sosyal-kültürel aktivitelerden uzak, büyük kent binaları içerisinde yaşam alanı elde etme çabası içerisinde ömrünün çoğunu makineleşmiş bir düzen içerisinde çalışarak, kendi içine dönük bir yaşam sürmelerinin sonunca yabancılaşan insanlar betimlenmektedir.

Görsel 4.20. ‘‘Kent Hevesi’’, tasarım çalışması (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.21. ‘‘Kent Hevesi’’, uygulama çalışması, Seramik Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

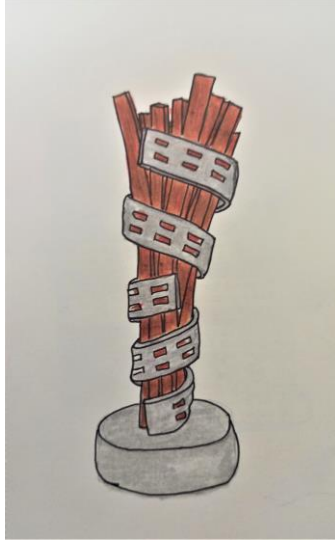
Sanayi şehirlerinde yer alan büyük binalardan ve bu binaları elde etme çabası içinde yabancılaşan toplumu vurgulamak amacıyla, binaların etrafını çevreleyen insan silüetleri şeklinde tasarım gerçekleştirilmiştir (Görsel 4.20.). Çalışmada kullanılan gri renk şehirleri yansıtmaktadır. Beyaz renk ise insanların gelip geçici, ölümlü olduklarını, vurgulamaktadır.

Görsel 4.22. “Kent Hevesi”, ön görünüm(Sol) Uzunluk:41cm Genişlik:21cm Derinlik:17cm, Stoneware 1120 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.23. “Kent Hevesi”, arka görünüm(Sağ) Uzunluk:41cm Genişlik:21cm Derinlik:17cm, Stoneware 1150 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

“Daralan Kıskaç” isimli çalışmada, büyük kentlerin insanlar üzerinde yarattığı aidiyet ve yabancılaşma sorunlarını betimlenmektedir. Kentler içerisinde sıkışan insanların, toplum içerisinde yabancılaşması ve bu durum karşısında çaresizliğini vurgulamak amacıyla, ince çubuklar ve onları saran bina silüeti ile tasarımı gerçekleştirilmiştir (Görsel 4.24.).

Görsel 4.24. *“Daralan Kıskaç” tasarım çalışması*(Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.25. *“Daralan Kıskaç” uygulama çalışması* Seramik Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

Çalışmada gri ve kırmızı renk kullanılmıştır. Gri rengin bina formlarını yansıtması, kırmızı rengin ise acı ve çaresizliği ifade etmesi amaçlanmıştır.

Görsel 4.26. *“Daralan Kıskaç”, ön görünüm(Sol) Uzunluk:30cm Genişlik:11cm Derinlik:11cm, Stoneware bünye 1120 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)*

Görsel 4.27. *“Daralan Kıskaç”, üst görünüm(Sağ) Uzunluk:30cm Genişlik:11cm Derinlik:11cm, Stoneware bünye 1150 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)*

“Modern Yalnızlık” isimli çalışma, kent düzeni içerisinde insanların yabancılaşarak kendi iç dünyasında yalnızlaşmasını ve yok oluşunu betimlemek amacıyla, binaları insan silüetini şekilde tasarımları gerçekleştirilmiştir (Görsel 4.28.).

Görsel 4.28. “Modern Yalnızlık” tasarım çalışması (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.29. “Modern Yalnızlık” uygulama çalışması, Seramik Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

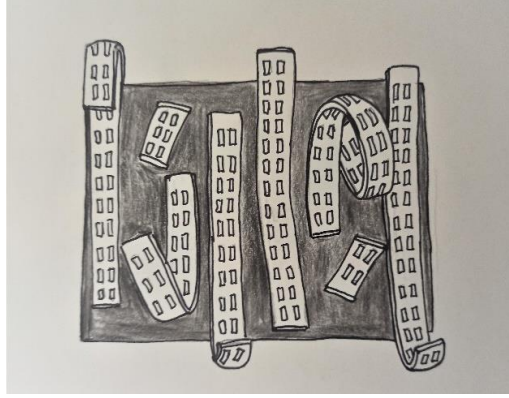
Büyük kentlerin insanlar üzerinde yarattığı yabancılaşma sorununu vurgulamak amacıyla bina formlarını kullanarak insan yapısına gönderme amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada gri ve beyaz renk kullanılmıştır. Gri renk bina formlarını yansıtmaları, beyaz ise kaide olarak kullanılmıştır.

Görsel 4.30. “Modern Yalnızlık”, ön görünüm(Sol) Uzunluk:30cm Genişlik:28cm Derinlik:12cm,
Stoneware bünye 1120 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.31. “Modern Yalnızlık”, arka görünüm(Sağ) Uzunluk:30cm Genişlik:28cm Derinlik:12cm,
Stoneware bünye 1150 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

“Beyaz Rüya” isimli uygulama çalışmasında, mega kent düzensizliğinin ortaya çıkarttığı yabancılaşma ve aidiyetsizleşme sorunu betimlenmiştir. İnsanların büyük yapılar içerisinde aidiyetin azalmasında ve yok olmasında önemli sorunlardandır. İnsan eliyle inşa edilmiş bir yok olma sürecini betimlemek amacıyla tasarım çalışması gerçekleştirilmiştir (Görsel 4.32.).

Görsel 4.32. “Beyaz Rüya” tasarım çalışması (Araştırmacı Arşivi)

Çalışmada, insanların değer verdikleri yaşamsal koşullarından feragat ederek bu büyük yapılara sahip olma arzusunun getirdiği sorunları vurgulamak amacıyla bina formundaki yapıları eğip bükerek değersiz bir meta haline dönüştürülmesi amaçlanmıştır.

Görsel 4.33. “Beyaz Rüya” Uygulama çalışması, Seramik Bisküvi (Araştırmacı Arşivi)

Görsel 4.34. “Beyaz Rüya”, Uzunluk:32cm Genişlik:28cm Derinlik:12cm, Seramik Stoneware bünye 1120 °C, 2022. (Araştırmacı Arşivi)

Çalışmada beyaz ve siyah renk kullanılmıştır. Beyaz renk, binaların insanlar için gelip geçici bir rüya olarak betimlemek amacıyla kullanılmıştır. Siyah ise kaide olarak kullanılmıştır.

SONUÇ

Çalışmada, aidiyet ve yabancılaşma kavramının seramik sanatı özelinde ve birey üzerinde getirdiği sorunlar, geçmişten günümüze detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Aidiyet ve yabancılaşma kavramı; insanlığın var olmasıyla birlikte yaşam mücadelesi içerisine girmesi, dış etmenlerin etkisinde hayatını sürdürme ve toplumların gelişimleriyle sürekli var olma isteğiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırma ve literatür taraması sonucunda, aidiyet kavramı insanlığın varoluşuyla birlikte, yabancılaşma ise Sanayi Devrimi ve modernleşme sonrasında ortaya çıktığı görülmektedir.

Aidiyet insanın temel ihtiyaçlarından biridir, aidiyet duygusundan yoksun bir birey çevresine kendisine veya bulunduğu topluma karşı kendisini yoksun ve eksik hisseder, kendi içerisinde bir yabancılaşma yaşar. Zaman içerisinde değişen toplumların getirdiği sosyo-ekonomik ve kültür farklılıkları ile aidiyet duygusu değişmeye ve yaşamlarına tesir etmeye başlamaktadır. Bireylerin aidiyet duygusu bebeklik ve çocukluk çağlarda bulunduğu ev kavramına, nesnelere ve çevresindeki bireylere, ortak değerlere, gelenekler ve görenekler ile din, tarihsel geçmiş, sosyal kurallar ve normlara karşı hissettiği duygu olarak çıkmıştır.

Yabancılaşma, temel olarak aidiyet duygusunun olumsuz sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Araştırmalar da genellikle aidiyet ve yabancılaşma kavramını ayrı olarak ele almışlardır. Ancak araştırmalar incelendiğinde bu kavramlar temelde birbirine bağlı ve birbirinin olumlu ya da olumsuz sonuçları doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Araştırma ve literatür kaynaklarında genellikle yabancılaşma küreselleşme ile başlayan makineleşme ve modernleşme sonucunda oluşan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Modernleşmeyle birlikte toplumlarda oluşan, insan çeşitliliği ve sosyal hareketlerin toplum üzerinde yarattığı baskı, yabancılaşmasına ve çevresine karşı aidiyetsizleşme eğilimine girmelerine neden olmuştur. Makineleşme ile yaşanan teknolojik değişimler insanların sosyal yaşamlarına müdahale etmesi ve değişen toplumsal yapılar içerisinde bireylerin beklentileri ve ihtiyaçları artarak topluluk içerisinde ayrılma ve sonucunda yabancılaşma kendini göstermiştir. İnsanlar, yaşam mücadelesi içerisinde ve makine himayesi altına girmeleri kendi yeteneklerine karşı ve yaşamı idame ettirme adına makinelerin kölesi ve makineleşmiş düzenin himayesi altına girmiştir. Endüstrileşme ile yaşanan büyük iş imkanları, köylerde bulunan insanları şehirlere akın etmesine ve bu durumun sonucunda büyük kentlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşam

m¼cadelesi içerisinde daha iyi gelecek yaratma adına, insanlar birbirinden koparak aidiyet duygusunu zedelemektedir. B¼y¼k kentler yaşamsal ve sosyal olarak birbirinden koparak b¼y¼k yapılar içerisinde makinelere hizmet eden birer birey haline d¼n¼řerek yabancılaşma eğilimi içerine girmişlerdir. Kentler de oluşan bu olumsuz durumların en önemli nedendenler biri de toplumsal aidiyetin yok oluşudur. Toplum içerisinde güven, yardımlaşma, dayanışma ve sosyal birlikteliklerin azalmasıyla toplumda aidiyetsizleşmesine ve yabancılaşmasına neden olmuştur.

Aidiyet ve yabancılaşma kavramları insanlığın varoluşundan g¼n¼m¼ze kadar devam eden ve gelecekte de farklı toplum ve k¼lt¼rlerin içerisinde yaşam m¼cadelesi içinde yer alan bireyler üzerinde kendini g¼steren en b¼y¼k sorunlardan biri olarak insan hayatında devam eden sorunlardan biri olmaya devam edecektir. G¼n¼m¼z¼n en başlıca sorunlarından olan aidiyet ve yabancılaşma olguları, teknolojinin etkisiyle gelişen toplum artık kitle iletişim araçlarının ve makinelerin vermiş olduğu kolaylığı elde etme arayışları arasında da insanlar kendi benliklerinden uzaklaşarak t¼ketim k¼lt¼r¼ne hizmet eder duruma gelmektedir. Bu durum sanatçılar ve sanat içerisinde de kendisini g¼stermektedir. Kitle iletişim ve t¼ketim nesneleri altında maddi beklentiler ışığında toplumsal sorunlara kulaklarını kapatan birçok sanatçı hem çevresine hem de sanatına karşı yabancılaşma eğilimi g¼stermektedir.

İnsan g¼, hırs ve maddi kazançlar uğruna, doğaya ve çevresindeki t¼m canlıları g¼rmezden gelerek kendi menfaatleri uğruna zarar veren, bununla da yetinmeyip çıkarları doğrultusunda savaşlarının çıkmasına neden olur. Sadece yıkım, savaş ya da doğaya olan tahribatla değil, makineleşmiş d¼zen altında ekonomik gelir ayrımının sosyal toplumlarda eşitsizliklere yol aarak aidiyetsiz ve yabancılaşmış toplumların oluşmasına sebep olmaktadır. D¼nyada oluşan t¼ketim topluma hizmet amacıyla kendi emeklerine, doğaya ve evrendeki canlılara karşı aidiyetşizleşerek yabancılaşan toplumlar s¼rekli çoğalmaktadır. Bu durum, içine kapanık, teknolojinin tutsağı olan bireyleri ortaya çıkarmaktadır.

Yaşanılan t¼m sorunların temelinde aidiyet ve yabancılaşma olgusunun hayatımızı nasıl şekillendirdiğini ve bireylerin genel olarak bu durumun farkında olmadığı, farkında olanında bu duruma hizmet ettiği g¼r¼lmektedir. Toplumda bu farkındalığı yaratacak, insanları bu bilince kavuşturacak kişiler ise önemli d¼ř¼n¼rler ve sanatçılardır. Sanatçılar, toplum ve bireyler üzerinde b¼y¼k etkisi ve sanatları sayesinde sosyalleşme

ortamı yaratarak birçok insana ulaşarak eserle ile insanlar arasında bağlantı kurarak yaşanan tüm sorunlara karşı uyarıcı ve farkındalığı artırarak aidiyet ve yabancılaşma sorunlarını azaltmasına büyük destek sağlayacaktır.

Seramik sanatı özelinde aidiyet ve yabancılaşma kavramlarının bireyler üzerinde oluşturduğu olumlu ya da olumsuz durumlar, sanatçılar üzerinde de görülmekte ve aynı zamanda bu kavramların yarattığı sorunları fark eden bazı sanatçılarda topluma ışık tutma ve eleştiri getirme adına sanatlarına da yansıtmaktadırlar. Aidiyet ve yabancılaşma kavramlarının sanat ve seramik sanatı içerisinde toplum, çevre ve bireyler üzerinde yarattığı sorunları, sanatçıların ele alış ve yansıtma biçimleri aynı zamanda sanatçılar üzerinde yarattığı sorunlar, eserler üzerinden incelenerek farklı bakış açıları eşliğinde çalışmada sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Abacı, M. K. (2019, Haziran). *20. Yüzyıl Sanatında Yabancılaşma Ve Oyun Kavramının Sanatsal Üretime Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi.
- Ağatekin, M. (1993). *Cumhuriyet Sonrası Çağdaş Türk Seramik Sanatının Gelişimi Ve Anlatım Dili Yönünden Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmetoğlu, Ü. (2011). *Soyut Dışavurumculukta Anlam Ve Renk Zenginliği*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.
- Akar, Y. (2011). *Fakir Baykurt'un Romanlarında Yabancılaşma Ve Aidiyet Sorunu*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume , 1637.
- Akpınar, S. (2019). *Batı Edebiyatında Akımlar 1 Kübizm Ve Dadaizm*. Anadolu Üniversitesi Yayını, 47.
- Aktuğ, C. A. (2010). *Seramik Eserlerde Evin Anlamı* . Sanat Ve Tasarım Dergisi, 25.
- Alptekin, D. (2011). *Toplumsal Aidiyet Ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Doktora Tezi, 20. Konya.
- Antmen, A. (2008). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Arcasoy, A., & Başkıran, H. (2020). *Seramik Teknolojisi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Ardıç, I. T. (2019). *Sanatta Kendilik Ve Kişisel Tarihin Anlatımı Kapsamında Özel Uygulamalar. Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Arslantaş, Y. (2014). *Paleolitik Ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ'da Barınma . Sheltering During The Paleolithic And Mesolithic Ages*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ. 321-323.
- Aşkaroğlu, V. (2017). *Toplum Ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma*. Karadeniz, 73.

- Atay, İ. C. (2017). *1945 Sonrası Toplumsal Olayların Etkisindeki Sanat Ortamı Ve Seramik Sanatı*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Ve Tasarım Anasanat Dalı.
- Ay, D. (2020). *Çağdaş Sanatta Yabancılaşma Kavramı, Rolü Ve Kapsamı*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı.
- Aydoğan, E. (2015). *Marx Ve Öncüllerinde Yabancılaşma Kavramı* . Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 278.
- Bachelard, G. (1996). *Mekanın Poetikası*. (A. Derman, Çev.) İstanbul: Kesit.
- Baltacı Al, *Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Batur, E. (1997). *Modernizmin Serüveni*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bektaş, L. (2013). *Kent Mekânının Dönüşümü Ve Yabancılaşma: Kente Belgeseller Üzerinden Bakış*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Bilgili, M. (2012). *Dışavurumcu Resimde Modern İnsanın Yabancılaşması İnsan Doğası, Yabancılaşma Ve Adalet Üzerine Prometheus İmgeleri*.
- Bottomore, T. (1993). *Marxist Düşünce Sözlüğü (1 B.)*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları. Kasım 3, 2021 Tarihinde Alındı
- Camus, A. (1991). *Yabancı*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Can, G. Ş. (2016). *Küreselleşmeyle Gelişen Yabancılaşma Kavramı ve Sanat*. The Journal Of Academic Social Science Studies, 232.
- Canbolat, A. (2016). *Amerika 'da Çağdaş Seramik Sanatının Gelişiminde Etkili Olan Akımlar*. G S F Sanat Dergisi, 6.
- Catapan, M. Z.-P.-A. (2015). *Belonging: Concept, Meaning, And Commitment* . David Publishing Us-China Education Review B, 96.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları

- Cumming, R. (2008). *Görsel Rehberler Sanat*. (A. Ç. Ayşe Işın Önel, Çev.) Leo, China: İnkılap Kitabevi. 2022 Tarihinde Alındı
- Çakı, M. (1999). *Neolitik Dönemden İlkçağa Seramiğin Kültürel Nesne Olarak İnsan Yaşamındaki Yeri*. Sanatta Yeterlilik Tezi. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, S. (2009). *Sanat Ve Toplumsal Etkileşim*. İstanbul: E Yayınları.
- Çevik, M. P. (2021). *Çağdaş Sanatta Bir İfade unsuru Olarak Kolaj Üzerine Bireysel Söylemler*. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 610.
- Çevik, N. S. (2015). *Avrupa Seramik Sanatında Endüstrileşme Süreci Ve Cumhuriyet Sonrası Türk Seramik Sanatına Yansımaları*. Sanat Ve Tasarım Dergisi, 82.
- Demir, Z. (2018). *Karl Marx'ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma Ve Sonuçları*. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 68.
- Doğan, A. (2019). *Seramik Sanat Yapıtlarına Etkisi Sanat Akımlarının*. Yüksek Lisans Tezi . Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Durmuş, İ. (2020). *Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinin Genç Bireylerin Yaşam Tarzları İle Girişimcilik Niyetleri Açısından İncelenmesi*. Manas Sosya Araştırma Dergisi, 1736.
- Emery, J. (2020). *After Coal: Affective-Temporal Processes Of Belonging And Alienation In The Deindustrializing Nottinghamshire Coalfield, Uk*. *Frontiers In Sociology*, 1.
- Erdoğan, Ö. (2016). *Kentsel Yaşam Ve Yozlaşma*. Abmyo Dergisi, 22.
- Erikson, E. H. (2020). *İnsanın 8 Evresi* . İstanbul: Okyanus.
- Erkal, M. E. (2011). *Sanayileşme Ve Yabancılaşma İlişkisi*. Dergipark, 9.
- Eyüboğlu, İ. Z. (2007). *Tanrı Yaratan Toprak Anadolu*. İstanbul: Derin Yaylnevi.
- Feuerbach, L. (. (2008). *Hristiyanlığın Özü*. (O. Özügül, Çev.) İstanbul: Say Yayınlan.

- Fischer, E. (1990). *Sanatın Gerekliliği*. (Ç. Çapan, Çev.) Ankara: Verso Yayıncılık ile Imge Kitabevi Yayınları.
- Fromm, E. (1973). *Çağımızın Özgürlük Sorunu*. (B. Güvenç, Çev.) Ankara: Özgür İnsan Yayınları.
- Fromm, E. (1990). *Sağlıklı Toplum*. (Y. S.-Z. Tanrısever, Çev.) İstanbul: Payel.
- Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak Ya Da Olmak*. (A. Arıtan, Çev.) İstanbul: Arıtan.
- Fromm, E. (2004). *Çağdaş Toplumların Geleceği*. (A. A. Ökten, Çev.) İstanbul: Arıtan.
- Geçen, F. (2020). *Kullanım Nesnelerinin Kavramsal Değişimi Ve Dadaizm*. Uluslararası Sanat Ve Estetik Dergisi, 146.
- Gombrich, E. (1997). *Sanatın Öyküsü*. (E. E. Erduran, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökhan Ofluoğlu Ve Ozan Büyükyılmaz. (2008). Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi Ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri. Kamu-İş, 126-127.
- Güler, E. (2017). *Dışavurumcu Resim Sanatında Yabancılaşma Olgusu*. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 52-53.
- Hacıhasanoğlu, C. I. (2006). *Göç – aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model: Berlin / Kreuzberg örneği*. İtü Dergisi, 16-17.
- Hyppolite, J. (2010). *Marx Ve Hegel Üzerine Çalışmalar (2 B.)*. (D. B. Kılınç, Çev.) Ankara: Doğubatı.
- Kahraman, D. (2018). *Mustafa Agatekin And The Concept Of Belonging*. Ceramics-Art And Perception, 92-93.
- Keleş, R. (1990). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kızıltan, G. S. (1986). *Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Leary, R. F. (1995). *The Need To Belong: Desire For Interpersonal Attachments As A Fundamental Human Motivation*. Psychological Bulletin, 497.
- Mant, S. (2014). *Resim Sanatında Nesne*. Akdeniz Sanat Dergisi, 113.

- Manzo, L. C. (2003). *Beyond House and Haven: Toward a Revisioning of Emotional Relationships with Places*. Journal of Environmental Psychology , 52.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (D. K. Osman Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (1844). *El Yazmaları*. (M. Belge, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Marx, K. (2013). *Yabancılaşma*. (A. K. Kenan Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Mızrak, Z. M. (2021). *Aidiyet/Aidiyetsizlik İlişkisinde Nesne Ve Mekân*. Sanatta Yeterlik Tezi. Ankara, : Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Mızrak, Z. M. (2021). *Aidiyet Ve Aidiyetsizlik Kavramlarının Mekâna Özgü Sanatta*. Journal Of Arts, 121.
- Mustafaoğlu, F. (2019). *Dada Hareketinin Felsefesi Ve Ready-Made 'in Resim Sanatına Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, 66-67. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Mülayim, S. (1994). *Sanata Giriş* . İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi .
- O'gorman, E. (2014). *Belonging*. Environmental Humanities, 283.
- Oğuz, Ö. G. (2020). *Göç Kimlik Aidiyet Ekseninde Nil Yalter*. İdil, 1510.
- Osmanoğlu, Ö. *Hegel'den Marcuse'ye Yabancılaşma Olgusu*. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 68.
- Öğüt, Ç. G. (2008). *Popüler Kültürün Toplumsal Etkileri Ve Pop Sanat* . Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü .
- Önver, M. Ş. (2016). *Konut Ve Konut Politikası*. İstanbul: Ijopec.
- Özdemir, F. (2013). *Makine Olarak Andy Warhol*. İdil Dergisi, 246.
- Özge Y. Erçoşkun, E. V.-A. (2016). *Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları*. PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 7.

- Richard, L. (1999). *Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi* (3. Basım B.). (S. G. Beral Madra, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Roller, L. E. (2004). *Ana T Anrıça'nın İzinde, Anadolu Kybele Kültü.* (B. Avunç, Çev.) İstanbul: Homer Kitabevi;.
- Rousseau, J. J. (2019). *Emile ya da Eğitim Üzerine.* (Y. Avunç, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Roy F. Baumeister, M. R. (1995). *The Need To Belong: Desire For Interpersonal Attachments As A Fundamental Human Motivation.* Psychological Bulletin, 498.
- Simmel, G. (2006). *Modern Kültürde Çatışma.* (T. B.-N.-E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Solak, S. G. (2017). *Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal Ve Kuramsal Bir Bakış.* Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20-21.
- Soykan, Ö. N. (2019). *Sanat Sosyolojisi. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.*
- Sözer, M. A. (2019). *Göç, Toplumsal Uyum Ve Aidiyet.* Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 421.
- Suner, A. (2005). *Hayalet Ev Yeni Türk Sinemasında Aidiyet, Kimlik Ve Bellek.* İstanbul: Metis.
- Şeker, Ş. E. (2014, Eylül). *Maslow'un İhtiyaçlar Piramiti.* Ybs Ansiklopedisi.
- Şimşek, M. (1997). *Örgütlerde Yabancılaşmaya İlişkin Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma.* Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Taş, L. (2007). *Yabancılaşma Ve Kimlik.* İstanbul. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal. Bilimler Enstitüsü
- Taşkesen, S. (2018). *Ekspresyonizm Akımının Köprü Ve Mavi Atlı Gruplarına Yansımalarının Beden Olgusu Üzerinden Sorgulanması.* Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 9.
- Timuçin, A. (1992). *Yabancılaşma Sorununa Genel Bakış.* Felsefe Dünyası, 16.

- Tizgöl, K. (2008). *Sanatta Minimalizm Ve Günümüz Seramik Sanatına Yansımaları* .
Sanatta Yeterlik Tezi. İzmir: Okuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü
Seramik Anasanat Dalı .
- Tolan, B. (1975). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Kalite Matbaası.
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı*. Ankara: Kalite.
- Tracy Levett-Jones, J. L. (2007). *Belongingness: A Critique Of The Concept And
Implications For Nursing Education*. Nurse Education Today, 212.
- Tunalı, İ. (1976). *Marksist Estetik. İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası*.
- Turani, A. (1975). *Sanat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Toplum Yayınları.
- Türk, E. (2016, Haziran). *Hızlı Kentleşme Sürecinin Toplumsal Yapıya Etkileri: Batman
Örneği*. Doktora Tezi.
- Ulf Hedetoft and Mette Hjort. (2002). *The Postnational Self Belonging and Identity*.
London: Minnesota publich worlds.
- Uluç, M. A. (2020). *Karl Marx Ve Yabancılaşma: Sosyolojik Bir Analiz*. Uluslararası
Sosyal Bilimler Dergisi, 35.
- Uludağ, K. (1998). *Seramik Sanatının Kimlik Sorunu*. Türkiye’de Sanat Dergisi, 36.
- Umay, M. Ç. (2017). *Dadaizm Akımı Kapsamında Öncü Sanatçılar Ve Eserleri*. Yüksek
Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Umuroğlu, M. G. (2014). *Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği İle İlişkisi İçinde
İncelenmesi*. Türk Psikoloji Dergisi, 74-76.
- Uysal, A. (2007). *Araştırmacı Sanat Eleştirisi Yöntemine Göre Max Beckmann ’ın “Gece”
Adlı Eserinin Analizi*. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi , 40-41.
- Uysal, A. (2008). *Xx. Yüzyılda Yabancılaşma Ve Sanat*. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca
Eğitim Fakültesi Dergisi, 24.
- Ünaldı, H. (2011). *Türk Romanı Ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*.
Yüksek Lisans Tezi, Konya.

- Vakfi, E. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2. Cilt. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi(Yem) Yayınları.*
- Vakfi, E. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3. Cilt. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi(Yem) Yayıncılık.*
- Vakfi, E. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 1.Cilt. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi(Yem) Yayınları.*
- Yıldırım Ali, “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”, Seçkin Yayınları, Ankara 2008
- Yılmaz, Ö. G. (2021). *Sanatta Yabancılaşma Süreci Üzerine. Academia, 3.*
- Yonuk, A. (2012, Eylül). *Bereket Tanrıçası Kibele'nin Seramik Şişe Formlarında Yorumu* . Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik Anasat Dalı.
- Yuval-Davis, N. (2006). *Belonging And The Politics Of Belonging*. Routledge Taylor Ve Francis Group Patterns Of Prejudice, 199.
- Yürek, H. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Modernizmin Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin.
- Zeybek, H. (2012). *Yirminci Yüzyıl Resim Sanatında Mekan, Kimlik Ve Aidiyet Kavramları* . Yüksek Lisans. İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http-1:** https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Maslow%27un_ihtiyaclar_piramidi.png/ (Erişim tarihi:10.11.2021)
- http-2:** <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi:15.12.2021)
- http-3:** <https://languages.oup.com/google-dictionary-tr-en/> (Erişim tarihi:15.12.2021)
- http-4:** (<https://www.nationalgeographic.com.tr/catisma-kesfedilmeden-once/> (Erişim tarihi:10.11.2021)

- http-5:** <https://www.cafrande.org/edebiyatta-yabancilasma-ve-yabancilastirma-yildiz-ecevit/> (Erişim tarihi:29.12.2021)
- http-6:** <https://www.nasjonalnmuseet.no/samlingen/objekt/NG.M.00939/> (Erişim tarihi:10.11.2021)
- http-7:** <https://www.wikiart.org/en/max-beckmann/night-1918> (Erişim tarihi:10.11.2021)
- http-8:** <https://wannart.com/icerik/8228-mutfak-bicagiyla-kesilmis-almanyannin-son-weimar-bira-gobegi-kulturel-donemi-2> (Erişim tarihi:10.11.2021)
- http-9:** https://www.moma.org/learn/moma_learning/andy-warhol-gold-marilyn-monroe-1962/ (Erişim tarihi:10.11.2021)
- http-10:** Erişim (<http://www.leblebitozu.com/pop-art-sanatcisi-andy-warholun-18-eseri/>) (Erişim tarihi:10.11.2021).
- http-11:** [https://tr.wikipedia.org/wiki/Richard_Hamilton_\(ressam\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Richard_Hamilton_(ressam)) (Erişim tarihi:10.11.2021)
- http-12:** <https://whitney.org/collection/works/3052> (Erişim tarihi:10.12.2021).
- http-13:** <https://www.theartstory.org/artist/tooker-george/> (Erişim tarihi:10.12.2021).
- http-14:** <http://www.nilyalter.com/works/43/topak-ev-1973.html> (Erişim tarihi:10.12.2021).
- http-15:** http://www.jesupalomino.com/ES/Proyectos/JP-Pro-PN_Info.html (Erişim tarihi:10.12.2021).
- http-16:** <https://www.oggusto.com/sanat/sanatci/sanatta-yabancilasma-nedir> (Erişim tarihi:10.12.2021).
- http-17:** <https://www.instagram.com/beyzaboynudelik/> (Erişim tarihi:10.12.2021).
- http-18:** <https://www.mingyingart.com/2021?lightbox=dataItem-kk2tdhik> (Erişim tarihi:10.12.2021).
- http-19:** <https://www.mingyingart.com/home> (Erişim tarihi:10.01.2022).

- http-20:** <http://barbaraisherwoodarteducation.blogspot.com/2015/01/hughie-lee-smith-picturing-alienation.html> (Erişim tarihi:14.10.2021).
- http-21:** <http://www.ziyangwu.com/work/60.html> (Erişim tarihi:14.10.2021).
- http-22:** <https://www.axisweb.org/p/rickyromain/#info> (Erişim tarihi:14.10.2021).
- http-23:** <https://www.rickyromain.com/portfolio/newsreel-1/> (Erişim tarihi:10.14.2021).
- http-24:** <https://www.jiaweizhao.com/wallpapers2> (Erişim tarihi:14.10.2021).
- http-25:** <https://dunyalilar.org/yalnizlik-ve-yabancilasmanin-ressami-edward-hopper.html/> (Erişim tarihi:10.14.2021).
- http-26:** <https://cfonline.org/exhibition-robert-arneson-david-zwirner/> (Erişim tarihi:20.12.2021).
- http-27:** <https://alejandracuadra.com/belonging#/esperanza-sol-milagro-hope-sun-light-miracle/> (Erişim tarihi:10.01.2022).
- http-28:** <http://www.beverlymayeri.com/statement> (Erişim tarihi:10.02.2022).
- http-29:** <http://www.beverlymayeri.com/2017> (Erişim tarihi:06.03.2022).
- http-30:** <http://www.beverlymayeri.com/2016> (Erişim tarihi:06.03.2022).
- http-31:** <https://christopherdavidwhite.com/index.php/en/portfolios/sculpture> (Erişim tarihi:15.03.2022).
- http-32:** <https://www.crystallmorey.com/> (Erişim tarihi:15.03.2022).
- http-33:** <http://www.boman.be/portfolio/ideas-inspiration/> (Erişim tarihi:15.03.2022).
- http-34:** <http://www.boman.be/portfolio/gallery/> (Erişim tarihi:10.01.2022).
- http-35:** (https://www.mimarizm.com/etkinlikler/sergiler/fureya-nin-izinde_128818) (Erişim tarihi:10.01.2022).
- http-36:** <http://jeffkell.us/biography.html> (Erişim tarihi:10.03.2022).
- http-37:** <http://jeffkell.us/ceramics.html> (Erişim tarihi:15.03.2022).

http-38: <http://www.katemacdowell.com/portfolio.html> (Erişim tarihi:10.03.2022).

http-39: <http://artpulsemagazine.com/the-future-of-china-ma-jun> (Erişim tarihi:08.03.2022).

http-40: <https://lagalerie.de/majun.html> (Erişim tarihi:08.03.2022).

http-41: <https://babospalma.hu/works> (Erişim tarihi:08.03.2022).

http-42: <https://www.valdask.com> (Erişim tarihi:15.03.2022)